

Vlada Crne Gore

Ministarstvo pravde

STRATEGIJA ZAŠTITE PRAVA ŽRTAVA 2025-2029.

Podgorica, 2025. godine

Sadržaj

Spisak skraćenica	5
1. UVOD.....	6
1.1. Svrha donošenja Strategije zaštite prava žrtava krivičnih djela 2025-2029.	6
2. Relevantni institucionalni, zakonski i strateški okvir Crne Gore i usklađenost sa međunarodnim obavezama	6
2.1. Institucionalni i normativni okvir	6
2.2. Strateški okvir	9
2.3. Usklađenost Strategije sa procesom evropskih integracija	12
2.4. Usklađenost Strategije sa ciljevima održivog razvoja	13
3. Analiza postojećeg stanja	14
3.1. Zainteresovane strane	14
3.2. Opšta slika o stanju prava žrtava u Crnoj Gori	16
3.3. Usklađenost normativnog okvira sa relevantnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava	18
3.3.1. Krivično zakonodavstvo	18
3.3.3. Zakonodavstvo u oblasti socijalne i dječje zaštite	20
3.3.4. Građansko zakonodavstvo i prava žrtava	21
3.3.5. Medijsko zakonodavstvo	22
3.3.6. Zakonodavstvo u oblasti zdravstvene zaštite	23
3.4. Pristup pravdi za žrtve	23
3.4.1. Pravo na informisanje	23
3.4.2. Besplatna pravna pomoć	25
3.4.3. Pravo na suđenje u razumnom roku	26
3.4.4. Reparacije	27
3.5. Podrška žrtvama	28
3.5.1. Trenutni nivo implementacije minimalnih standarda u skladu sa Direktivom 2012/029/EU	29
3.6. Zaštita žrtava	31
3.6.1. Naročito osjetljive grupe žrtava i potreba za dodatnom podrškom i zaštitom	32
3.6.1.1. Žrtve seksualnog, rodno zasnovanog i nasilja u porodici	32
3.6.1.2. Djeca žrtve	34
3.6.1.3. Žrtve trgovine ljudima	37
3.6.1.4. Žrtve ratnih zločina	40
3.6.1.5. Žrtve zločina iz mržnje	41
3.6.1.6. Žrtve sa invaliditetom i stara lica kao žrtve	42

3.6.2 Pravosudna infrastruktura i zaštita žrtava.....	42
3.6.3 Mediji i zaštita žrtava.....	43
3.7. Prikupljanje i obrada statističkih podataka o žrtvama	44
3.8. SWOT analiza	45
3.9. PESTL analiza.....	46
3.10. Drvo problema	48
4. Orodnjavanje javnih politika	49
5. Strateška analiza uticaja na životnu sredinu u fazi definisanja ciljeva.....	49
6. Vizija, adresati, strateški i operativni ciljevi	49
Strateški cilj 1: Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava	50
Operativni cilj 1.1: Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava.....	51
Operativni cilj 1.2: Usklađivanje zakonodavstva iz oblasti socijalne i dječije zaštite sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava.....	52
Strateški cilj 2: Unapređenje mehanizama za informisanje i podršku žrtvama	52
Operativni cilj 2.1: Unapređenje mehanizama za informisanje žrtava u krivičnom postupku.....	53
Operativni cilj 2.2.: Uspostavljanje službi podrške žrtvama pri višim tužilaštvima i sudovima.....	54
Operativni cilj 2.3: Uspostavljanje i unapređenje usluga specijalizovane podrške žrtvama.....	55
Strateški cilj 3: Unapređenje pristupa pravdi za žrtve.....	56
Operativni cilj 3.1: Unapređenje prava na besplatnu pravnu pomoć za žrtve.....	56
Operativni cilj 3.2: Unapređenje mehanizama usmjerenih na ostvarivanje prava na kompenzaciju u krivičnom postupku.....	57
Operativni cilj 3.3: Unapređenje prava na upotrebu jezika za žrtve u krivičnom postupku ..	58
Strateški cilj 4: Unapređenje mehanizama za jačanje procesne zaštite žrtava	59
Operativni cilj 4.1: Unapređenje upotrebe audiovizuelne tehnike u svrhu zaštite žrtava	60
Operativni cilj 4.2: Unapređenje mjera procesne discipline usmjerenih na smanjenje sekundarne viktimizacije žrtava.....	61
Operativni cilj 4.3: Unapređenje pravosudne infrastrukture kao mehanizam zaštite žrtava	62
Strateški cilj 5: Jačanje stručnih kapaciteta i podizanje svijesti u oblasti zaštite prava žrtava	62
Operativni cilj 5.1: Unapređenje dostupnosti informacija o pravima žrtava	64

Operativni cilj 5.2: Unapređenje znanja sudija, tužilaca, pripadnika policije, advokata i novinara o pravima žrtava	64
Operativni cilj 5.3: Unapređenje kapaciteta za medijsko izvještavanje o žrtvama krivičnih djela.....	65
Operativni cilj 5.4.: Unapređenje sistema prikupljanja i obrade statističkih podataka o žrtvama.....	66
Operativni cilj 5.5: Unapređenje transparentnosti reformskih procesa u oblasti zaštite prava.... žrtava	66
7. Praćenje sprovođenja, izvještavanje i evaluacija	67
8. Informacije o sprovedenim konsultacijama sa zainteresovanim stranama	68
9. Procjena finansijskih sredstava potrebnih za sprovođenje Strategije.....	70
10. Akcioni plan.....	72
11. Objavljivanje.....	72
Prilog I: Lista relevantnih međunarodnih standarda u oblasti prava žrtava	73
Prilog II: Izvori i literatura.....	76

Spisak skraćenica

AP 2025-2027.	Akcioni plan za sprovođenje Strategije zaštite prava žrtava 2025-2029. (za period 2025-2027)
AP SRP 2024-2025.	Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa 2024-2027. (za period 2024-2025)
AP SDP 2024-2025	Akcioni plan za implementaciju Strategije digitalizacije pravosuđa 2024-2027 za period 2024-2025
CED	Komitet za prisilne nestanke (<i>Committee on Enforced Disappearances</i>)
CEDAW	Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena
COSDT	Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
GRETA	Grupa eksperata za akciju protiv trgovine ljudima (<i>Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings</i>)
GREVIO	Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (<i>Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence</i>)
HRA	Akcija za ljudska prava
ICPPED	Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka
KZ	Krivični zakonik Crne Gore
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NVO	Nevladine organizacije
OCD	Organizacije civilnog društva
PG. 23	Poglavlje 23
SDT	Specijalno državno tužilaštvo
SS	Sudski savjet
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
TS	Tužilački savjet
UN	Ujedinjene nacije
VDT	Vrhovno državno tužilaštvo
VS	Vrhovni sud Crne Gore
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku

1. UVOD

1.1. Svrha donošenja Strategije zaštite prava žrtava krivičnih djela 2025-2029.

Svrha donošenja Strategije zaštite prava žrtava krivičnih djela 2025-2029. (u daljem tekstu: SZPŽ 2025-2029.), koja predstavlja sektorski strateški dokument, je da se obezbijedi strateški pristup zasnovan na dugoročnom planiranju javnih politika. Temelji, kao i neposredna obaveza izrade i usvajanja ovog strateškog dokumenta postavljeni su Strategijom reforme pravosuđa (u daljem tekstu: SRP 2024-2027.) sa pratećim Akcionim planom za period 2024-2025. godine.

Ovakav strateški pristup reformskim procesima igra višestruku ulogu:

- S jedne strane, na ovaj način se sistemski i dugoročno pristupa unapređenju zaštite i podrške žrtvama i unapređuje pristup pravdi za ovu naročito ranjivu kategoriju građana;
- Istovremeno, održava se korak sa potrebom usaglašavanja nivoa procesnih garancija za žrtve sa relevantnim međunarodnim standardima i preporukama međunarodnih tijela zaduženih za praćenje nivoa usaglašenosti sa tim standardima;
- Najzad, ovakvim pristupom se usmjerava dodatna pažnja stručne i opšte javnosti na ranjivost žrtava, njihove specifične potrebe, ali i njihova prava i mehanizme zaštite tih prava.

Strateški pristup pravosudnoj reformi neodvojiv je dio procesa adresiranja prioriteta i ispunjavanja mjerila utvrđenih u pregovaračkom procesu za Poglavlje 23 (u daljem tekstu: PG. 23).¹ u okviru pristupnih pregovora sa Evropskom unijom (u daljem tekstu: EU).

2. Relevantni institucionalni, zakonski i strateški okvir Crne Gore i usklađenost sa međunarodnim obavezama

2.1. Institucionalni i normativni okvir

Nadležnost za kreiranje i sprovođenje politika od značaja za zaštitu prava žrtava podijeljena je između institucija u sektoru pravde, unutrašnjih poslova, socijalne zaštite i medija, a u manjoj mjeri, ona pripada i sektoru zdravstvene zaštite i prosvjete.

Ipak, vodeću ulogu u ovom procesu ima Ministarstvo pravde.

¹ Vidjeti relevantne verzije akcionih planova za Poglavlje 23: Akcioni plan za Poglavlje 23 - Pravosuđe i temeljna prava (2013), dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/fab71e67-b278-42cf-89c5-ac69741d82b1>, Akcioni plan za Poglavlje 23 - Pravosuđe i temeljna prava (2015), dostupno na: https://www.eu.me/wpfd_file/akcioni-plan-za-poglavlje-23-pravosudje-i-temeljna-prava/, Dinamički plan aktivnosti koje vode do ispunjenja privremenih mjerila u poglavlju 23 – Pravosuđe i temeljna prava, dostupno na: https://www.gov.me/biblioteka?page=1&sort=published_at&q=23&dt=7, pristupljeno 9.5.2023. godine.

Kada je riječ o relevantnom normativnom okviru, od značaja za prava žrtava je prije svega član 9. **Ustava Crne Gore**² kojim je uređen pravni poredak. U skladu sa ovom odredbom Ustava, potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju, kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. Odlukom o proglašenju nezavisnosti, Crna Gora je prihvatila da primjenjuje i preuzme međunarodne ugovore i sporazume koje je zaključila i kojima je pristupila Državna zajednica Srbija i Crna Gora, a koji se odnose na Crnu Goru i koji su u saglasnosti s njenim pravnim poretkom.³

U okviru domaćeg **normativnog okvira**, Krivični zakonik Crne Gore⁴ definiše krivična djela i propisuje dodatnu krivično-pravnu zaštitu za naročito osjetljive kategorije žrtava.

Zakonik o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP)⁵ ključan je za obezbjeđivanje procesne zaštite i podrške žrtvama. Pored procesnih pravila, od izuzetne važnosti su i odredbe koje regulišu položaj zaštićenog svjedoka, pružajući procesnu zaštitu svjedocima i žrtvama i osiguravajući njihovu bezbjednost tokom suđenja.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu Zakon o maloljetnicima)⁶, sadrži pravila postupanja državnih organa prema maloljetnim žrtvama krivičnih djela.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁷ predviđa mjere posebne zaštite žrtava nasilja u porodici.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (u daljem tekstu Zakon o BPP)⁸ uređuje uslove ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć, između ostalog, za žrtve određenih krivičnih djela.

Zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću⁹, nakon nedavnih izmjena iz juna 2024. godine, stvorio je pravni osnov za obezbjeđivanje finansiranja podrške i zaštite žrtava krivičnih djela.

² Ustav Crne Gore, „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI.

³ Odluka o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore, 3. jun 2006, „Službeni list RCG“, broj 36/2006.

⁴ Krivični zakonik Crne Gore, „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 070/03 od 25. 12. 2003, 013/04 od 26. 2. 2004, 047/06 od 25. 7. 2006, „Službeni list Crne Gore“, br. 040/08 od 27. 6. 2008, 025/10 od 5. 5. 2010, 073/10 od 10. 12. 2010, 032/11 od 1. 7. 2011, 064/11 od 29. 12. 2011, 040/13 od 13. 8. 2013, 056/13 od 6. 12. 2013, 014/15 od 26. 3. 2015, 042/15 od 29. 7. 2015, 058/15 od 9. 10. 2015, 044/17 od 6. 7. 2017, 049/18 od 17. 7. 2018, 003/20 od 23. 1. 2020.

⁵ Zakonik o krivičnom postupku „Službeni list CG“, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - odluka US, 2/2015 - odluka US, 35/2015, 58/2015 - dr. zakon, 28/2018 - odluka US i 116/2020 - odluka US.

⁶ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni list CG“, br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018.

⁷ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni list Crne Gore“, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011.

⁸ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, („Službeni list CG“, br. 20/11, 20/15 i 123/24.

⁹ Zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, „Službeni list CG“, br. 58/2015, 47/2019 i 54/2024).

Indirektni uticaj na položaj žrtava ima i **Zakon o parničnom postupku** (u daljem tekstu: ZPP)¹⁰, imajući u vidu da se žrtve krivičnih djela nerijetko upućuju da imovinsko-pravni zahtjev ostvare u parnici, kao i **Zakon o obligacionim odnosima** (u daljem tekstu: ZOO)¹¹, s obzirom da se u parničnom postupku naknada materijalne ili nematerijalne štete ostvaruje shodno odredbama ovog zakona.

Zakon o prekršajima¹² uređuje položaj žrtava u prekršajnom postupku.

Zakon o državnom tužilaštvu¹³ i **Zakon o specijalnom državnom tužilaštvu**¹⁴, čine osnov uspostavljanja institucionalnog okvira Crne Gore za istragu i gonjenje krivičnih djela.

Zakon o sudovima¹⁵ uređuje nadležnost sudova u krivičnim i prekršajnim postupcima.

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti¹⁶, utvrđuje mehanizme socijalne i dječije zaštite koje imaju za cilj unapređenje kvaliteta života i osnaživanje za samostalan i produktivan život pojedinca i porodice, uključujući, ali se ne ograničavajući na pojedine kategorije žrtava zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije ili trgovine ljudima.

Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti¹⁷ reguliše prava direktnih i indirektnih žrtava oružanih sukoba.

Zakon o audiovizuelnim medijskim uslugama¹⁸ predviđa prekršajnu odgovornost za objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet maloljetnika uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira da li je svjedok, žrtva ili izvršilac, kao i iznošenje pojedinosti iz porodičnih odnosa i privatnog života maloljetnika.

Zakon o medijima¹⁹ predviđa da mediji ne smiju objavljivati informacije kojima se posredno ili neposredno otkriva identitet maloljetnika uključenog u slučajeve bilo kog oblika nasilja ili krivičnog djela, bez obzira da li je svjedok, žrtva ili izvršilac i, u tom kontekstu, iznositi pojedinosti iz porodičnih odnosa i privatnog života maloljetnika. Prikazom ili opisom scene nasilja u medijskom sadržaju ne smije se povrijediti dostojanstvo žrtve nasilja, te se zaštita prava iz čl. 47 do 52. ovog zakona obezbjeđuje pred nadležnim sudom.

¹⁰ Zakon o parničnom postupku, „Sl. list RCG“, br. 22/2004, 28/2005 - odluka US i 76/2006 i „Sl. list CG“, br. 47/2015 - dr. zakon, 48/2015, 51/2017, 75/2017 - odluka US, 62/2018 - odluka US, 34/2019, 42/2019 - ispr. i 76/2020.

¹¹ Zakon o obligacionim odnosima, „Sl. list RCG“, br. 47/2008, 4/2011 - dr. zakon i 22/2017.

¹² Zakon o prekršajima „Sl. list CG“, br. 1/2011, 6/2011 - ispr., 39/2011, 32/2014, 43/2017 - odluka US i 51/2017.

¹³ Zakon o državnom tužilaštvu „Službeni list CG“, br. 11/2015, 42/2015, 80/2017, 10/2018, 76/2020 i 54/2024 .

¹⁴ Zakon o specijalnom državnom tužilaštvu „Službeni list CG“, br. 10/2015, 53/2016 i 54/2024.

¹⁵ Zakon o sudovima „Službeni list CG“, br. 11/2015, 76/2020 i 54/2024.

¹⁶ Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, „Službeni list CG“, br. 27/2013, 1/2015, 42/2015, 47/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017 - odluka US, 42/2017 i 50/2017.

¹⁷ Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti, „Službeni list Republike CG“, br. 069/03 od 25.12.2003, „Službeni list Crne Gore“, br.021/08 od 27.03.2008, 073/10 od 10.12.2010, 040/11 od 08.08.2011, 001/15 od 05.01.2015, 052/16 od 09.08.2016).

¹⁸ Zakon o audiovizuelnim medijskim uslugama, „Službeni list CG“, br 054/2024 od 11.06.2024.

¹⁹ Zakon o medijima „Službeni list CG“, broj 54/24.

2.2. Strateški okvir

Specifičnost predmeta Strategije, kao i činjenica da je pitanje prava žrtava jedan od značajnijih izazova u Poglavlju 23, od uticaja su na brojnost dokumenata javnih politika sa kojima je Strategija povezana, odnosno na relevantni strateški okvir.

Tabela 1: Relevantni strateški okvir

Ekonomski investicioni plan za Zapadni Balkan (Plan rasta)			Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine Strategija o prevenciji i zaštiti djece od nasilja (2025-2029)
Strategija EU o pravima žrtava 2020-2025.	Akcioni plan za Poglavlje Pravosuđe i temeljna prava 2015.		Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026
Zajednička Pozicija Evropske unije - Pregovaračko poglavlje 23, Pravosuđe i temeljna prava	Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023–2024		Srednjoročni Program rada Vlade Crne Gore 2024-2027.
Strateški okvir EU	Obaveze CG u procesu pristupanja CG EU i Strateški okvir Crne Gore		Strateški okvir Crne Gore
↓	↓		↓
STRATEGIJA ZAŠTITE PRAVA ŽRTAVA 2025-2029.			
↑	↑		↑
Sektorske strategije	Tematske strategije/Programi		Druga relevantna dokumenta
Strategija reforme pravosuđa 2024-2027.	Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024		Izveštaji specijalizovanih tijela Savjeta Evrope o Crnoj Gori (GREVIO, GRETA, ECRI, Lanzarote Committee)
Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025	Strategija za istraživanje ratnih zločina 2024-2027.		Izveštaj EK o napretku Crne Gore, 2023.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025			
Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja 2025-2029.		Strategija digitalizacije pravosuđa 2024-2027.	Izvještaji o sprovođenju Strategije Savjeta Evrope za rodnu ravnopravnost
Strategija razvoja sistema socijalne i dječije zaštite 2025-2028.		Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023. – 2027. godine	Zaključna zapažanja UN CED, UN CAT, UN HRC, UN CRC i izvještaji specijalnih izvjestilaca UN

Kada je riječ o **međusobnoj usklađenosti Strategije i drugih dokumenata javnih politika koje donosi i sprovodi Vlada i institucije pravosuđa**, treba napomenuti da potreba da se osigura strateški pristup reformama u predmetnoj oblasti nije eksplicitno adresirana u Srednjoročnom **Programu rada Vlade Crne Gore 2024-2027. i Programu rada Vlade za 2024. godinu**²⁰, ipak, ova obaveza je eksplicitno predviđena ključnim dokumentom javnih politika u oblasti pravosuđa.

Strategija reforme pravosuđa 2024-2027. (SRP 2024-2027.) sa pratećim Akcionim planom za period 2024-2025. (AP SRP 2024-2025.) reguliše pravce razvoja u brojnim segmentima od vitalnog značaja za zaštitu prava žrtava (npr. izmjene krivičnog i pravosudno-organizacionog zakonodavstva, jačanje stručnih kapaciteta pravosuđa, unapređenje pravosudne infrastrukture, uključujući objekte, opremu i informacioni sistem. Pored navedenog, u okviru Strateškog cilja 3 (operativni cilj 3.6.), SRP 2024-2027. direktno adresira pitanja od značaja za prava žrtava i predviđa donošenje ove strategije, kao i njeno efikasno sprovođenje.

Strategija digitalizacije pravosuđa 2024-2027., sa Akcionim planom za period 2024-2025. (AP SDP 2024-2025.) preciznije uređuje procese digitalizacije pravosuđa sa više aspekata, uključujući djelotvorno upravljanje predmetima, unapređenje pravosudnih statistika, ali i djelotvorniju upotrebu video linka kao jednog od važnih mehanizama zaštite žrtava u procesnoj funkciji svjedoka.

Strategija za istraživanje ratnih zločina 2024-2027., sa pratećim Akcionim planom za period 2024-2025. u okviru Strateškog cilja 4. adresira unapređenje zaštite i podrške žrtvama ratnih zločina, prepoznajući da su ove mjere dio cjelovitog strateškog pristupa koji je predmet ove strategije.

²⁰ Program rada Vlade Crne Gore 2024-2027. i Program rada Vlade za 2024. godinu, https://www.gov.me/biblioteka?page=1&sort=published_at&q=program%20rada%20vlade, 10.06.2024. godine.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine²¹ obuhvata Strateški cilj 4.2. „Podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva“, koji prepoznaje nasilje kao posebnu prijetnju za porodicu i zdrav razvoj pojedinca, navodeći da se ova vrsta nasilja veoma teško detektuje, iako prema dostupnim, mada oskudnim zvaničnim podacima, kao i prema mjerenjima percepcije, nasilje u porodici predstavlja jedan od urgentnih problema crnogorskog društva. „Da bi se protiv ovog problema borilo, neophodna je široka saradnja institucija u cilju prevencije same pojave i efikasne zaštite, kao i podrške žrtvama porodičnog nasilja.“

Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024.²² predstavlja dokument koji je neraskidivo vezan sa Strategijom, a naročito u okviru strateških oblasti 2 i 3 koje se odnose na zaštitu žrtava trgovine ljudima i odgovor krivičnog pravosuđa, odnosno krivično gonjenje učinilaca trgovine ljudima. U tom smislu, u okviru strateške oblasti 2 posebno se izdvaja potreba da se osigura identifikacija žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima među ranjivim grupama; efikasnije funkcionisanje mehanizama za nadoknadu štete žrtvama; unapređenje kvaliteta zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima u njihovoj društvenoj reintegraciji, kao i unapređenje zaštite žrtava tokom krivičnog postupka sa posebnim akcentom na djeci. U okviru strateške oblasti 3, od posebnog značaja je dalje usklađivanje krivičnog zakonodavstva sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti borbe protiv trgovine ljudima i efikasna saradnja sa međunarodnim tijelima poput *Europol* i *Eurojust*.

Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja 2024-2028. sveobuhvatno analizira postojeće stanje u oblasti nasilja nad djecom i adresira mehanizme prevencije nasilja i zaštite djece od nasilja.

Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023 – 2027. godine definiše neophodne korake u pogledu daljeg unapređenja normativnog i institucionalnog okvira, kao i praksi postupanja prema žrtvama nasilja u porodici.²³

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025²⁴ dotiče se pitanja zaštite žrtava iz ugla hitne potrebe da se državne institucije što prije osposobe da proizvode, sakupljaju i analiziraju rodno disagregirane podatke, kako bi se omogućilo planiranje javnih politika na bazi stvarnog stanja, kao i redovno praćenje pomaka i dostignuća tih javnih politika na osnovu kvantitativnih pokazatelja. Najzad, ovaj strateški dokument prepoznaje potrebu uključivanja pravosudnih grana vlasti u orodnjavanje javnih politika. U toku je izrada nove Strategije 2025-2029, koja će obuhvatiti i oblast nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

²¹ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, <https://www.gov.me/dokumenta/6852d215-af43-4671-b940-cbd0525896c1>, 10.06.2024. godine.

²² Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024, <https://www.gov.me/dokumenta/ffadddb5a-c40e-4ab2-ad5d-3606cfca4a97>, 10.06.2024. godine.

²³ Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023. – 2027. godine, <https://www.gov.me/dokumenta/8515d608-15c8-4b25-9c26-fe0a5daf58ec>, 12.04.2024.

²⁴ Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025, <https://www.gov.me/dokumenta/26b0c8cc-3890-426e-a275-a29e1ff69648>, 12.04.2024.

2.3. Usklađenost Strategije sa procesom evropskih integracija

Kada je riječ o **usklađenosti Strategije sa procesom evropskih integracija i dokumentima javnih politika u ovoj oblasti, Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023 – 2024.**²⁵ nije eksplicitno predviđeno usvajanje ove, ali jeste SRP 2024-2027. kojom je kasnije propisana ova obaveza. Važno je naglasiti da ovaj dokument predstavlja jedan od ključnih stubova reformi čije je sprovođenje neophodno radi ispunjenja završnih mjerila u Poglavlju 23 i to prioritarno:

- Zaključaka o trenutnom stanju i završnih mjerila koja se odnose na **procesne garancije** u kojima je EU pozvala Crnu Goru „da uskladi svoje zakonodavstvo o procesnim pravima za žrtve, osumnjičene i optužene u skladu sa pravnom tekovinom EU i da uspostavi neophodne kapacitete za obezbjeđivanje prava, podrške i zaštite žrtava krivičnih djela, kao i da žrtve budu prepoznate kao takve, i da dobijaju odgovarajuću zaštitu, podršku, pristup pravdi i naknadu štete.“
- Pored navedenog, od značaja je i završno mjerilo posvećeno procesuiranju ratnih zločina, koje insistira na obezbjeđivanju pravde i prava na reparaciju za žrtve ratnih zločina.
- Takođe, pitanje položaja žrtava adresirano je i završnim mjerilom koje je posvećeno sprječavanju mučenja gdje EK insistira na obezbjeđivanju efikasne zaštite žrtava kršenja ljudskih prava, uključujući efikasne istrage, optužnice i suđenja.“
- Slično, kada je riječ o završnom mjerilu posvećenom sprječavanju diskriminacije, EK je pozvala Crnu Goru da obezbijedi obeštećenje i podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja.²⁶

Imajući ovo u vidu, ovim dokumentom prepoznati su i adresirani ključni izazovi, nalazi i preporuke koji proističu iz integracionog procesa Crne Gore u EU i njenih međunarodnih obaveza u okviru pregovaračkog procesa u Poglavlju 23. U procesu razvoja novog strateškog dokumenta, neophodno je, između ostalog, uzeti u obzir i **ocjene Evropske komisije o ostvarenom napretku** u oblasti procesnih garancija (Potpoglavlje Temeljna prava) u okviru Poglavlja 23.²⁷

²⁵ Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023-2024, https://www.eu.me/wpfd_file/program-pristupanja-crne-gore-evropskoj-uniji-2023-2024, 12.04.2024.

²⁶ European Union Common Position regarding Chapter 23: Judiciary and Fundamental Rights, Brussels 21 June 2024, dostupno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/AD-13-2024-INIT/en/pdf>.

²⁷ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Montenegro 2022 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2022 Communication on EU Enlargement policy, dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9b0d6b3-4b02-11ed-92ed-01aa75ed71a1/language-fr>, pristupljeno 12.5.2023. godine; COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Montenegro 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_694%20Montenegro%20report.pdf, pristupljeno 2.12.2023. godine.

Kako se Evropska komisija u korpusu standarda obuhvaćenim Poglavljem 23 u velikoj mjeri oslanja na standarde Savjeta Evrope, ovim dokumentom su prepoznati i ključni izazovi u procesu usaglašavanja sa relevantnim konvencijama, ali i mišljenjima ugovornih tijela i stručnih tijela Savjeta Evrope (GRETA²⁸, GREVIO²⁹ i ECRI, itd.), ali i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.

2.4. Usklađenost Strategije sa ciljevima održivog razvoja

Pored navedenog, reformski prioriteti i ciljevi u ovoj Strategiji u velikoj mjeri su uslovljeni potrebom za punim usaglašavanjem sa relevantnim međunarodnim univerzalnim i regionalnim standardima konkretizovanim kroz preporuke **ugovornih tijela UN** (CRC, HRCttee, CCPR, CEDAW, CAT, CED, CRPD) i **specijalnih procedura**.

Najzad, Strategija se neposredno oslanja i na UN Ciljeve održivog razvoja.

Grafikon 1: Ciljevi održivog razvoja

²⁸ GRETA 2021, Evaluation Report Montenegro, Third Evaluation Round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, <https://rm.coe.int/evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe-conve/1680a2aefc>.

²⁹ GREVIO Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Montenegro, 2018.

Preciznije, Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbijediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima: 16.1 Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i sa njima povezane stope smrtnih slučajeva; Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i svima osigurati jednak pristup pravdi; 16.6 Razviti djelotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima; 16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima; 16.10 Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima; 16.b Promovisati i sprovesti nediskriminatorske zakone i politike radi postizanja održivog razvoja. Doprinijeti Cilju 5. koji se odnosi na rodnu ravnopravnost. 5.2 Eliminisanje svih oblika nasilja nad svim ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, što uključuje trgovinu i seksualno i drugo iskorišćavanje 5.3 Eliminisanje svih štetnih praksi, poput dječijeg, ranog i prisilnog braka i sakaćenja ženskih genitalija.

3. Analiza postojećeg stanja

U pogledu pristupa pravdi za žrtve krivičnih djela i zaštite njihovih prava, zahtjevni i brzorastući međunarodni standardi u ovoj oblasti zahtijevaju sistemski i strateški pristup unapređenju normativnog okvira, uspostavljanju procedura postupanja sa žrtvama počev od prvog kontakta sa organima postupka, blagovremeno informisanje žrtava o njihovim pravima na jeziku koji razumiju, uspostavljanje službi podrške žrtvama na čitavoj teritoriji Crne Gore, sveobuhvatan pristup obukama za nosioce pravosudnih funkcija, advokate, policiju i pružaoce podrške žrtvama, kao i omogućavanje infrastrukturnih pretpostavki procesne zaštite.

Minimalni standardi za ostvarivanje svih navedenih prava žrtava definisani su Direktivom 2012/029/EU, dok su, kako pojedina prava, tako i njihovo ostvarivanje od strane pojedinačnih, naročito osjetljivih kategorija žrtava, garantovani i drugim dokumentima Evropske unije³⁰, Savjeta Evrope i Ujedinjenih nacija.

Kako ova strategija predstavlja prvi dokument javnih politika koji sveobuhvatno adresira prava žrtava u Crnoj Gori, analiza postojećeg stanja ne uključuje ocjenu rezultata sprovođenja ranijeg strateškog dokumenta, već je strukturirana tako da prati ranije pomenute ključne elemente prava žrtava definisane Direktivom 2012/029/EU, odnosno da pruži uvid u ključne domete, izazove i zadatke u tim oblastima.

3.1. Zainteresovane strane

U pripremu ovog dokumenta bio je uključen široki krug zainteresovanih strana, relevantnih institucija/organizacija. Radnu grupu činili su predstavnici Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Vrhovnog suda Crne Gore, Vrhovnog državnog tužilaštva, Sudskog savjeta, Tužilačkog savjeta, Specijalnog državnog tužilaštva, Višeg suda u Podgorici, Osnovnog suda u Podgorici, Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, Advokatske komore Crne Gore,

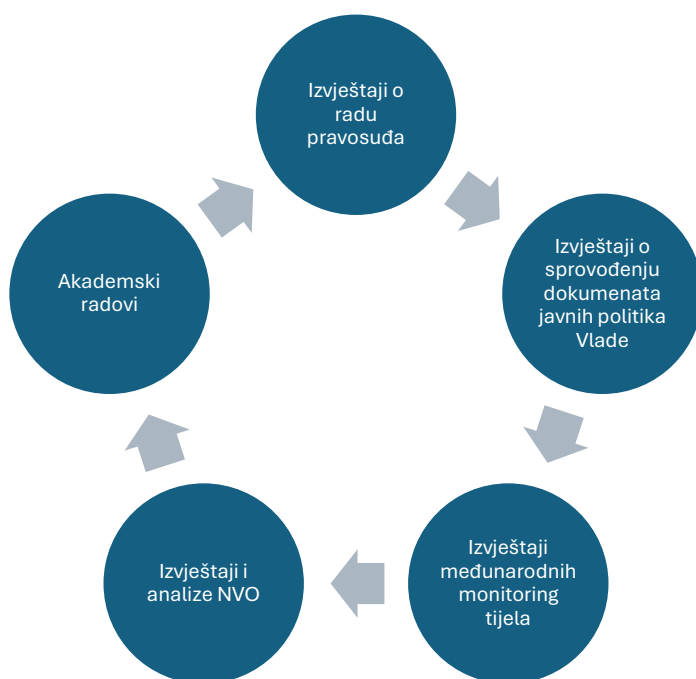
³⁰ Za listu relevantnih standarda vidjeti Prilog I.

Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Ministarstva zdravlja, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda (Ombudsmana) i predstavnica NVO koja je uključena u rad nakon javnog poziva.

U izradu Strategije bili su uključeni i međunarodni akteri kroz čiju ekspertsku podršku je izrađen sam nacrt Strategije sa Akcionim planom, kao i analize koje su poslužile kao osnov za procjenu trenutnog stanja: Savjet Evrope (*Council of Europe*)³¹, Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori (*EU Delegation to Montenegro*)³², UN Programa za razvoj (UNDP)³³, kao i predstavnica civilnog društva.

Imajući ovo u vidu, analiza postojećeg stanja zasnovana je na podacima prikupljenim iz brojnih, relevantnih izvora, koji su potom analizirani primjenom kvantitativnih i kvalitativnih metoda.

Grafikon 2: Izvori podataka za potrebe izrade Strategije

Za realizaciju Strategije, odnosno aktivnosti iz Akcionog plana predviđena su partnerstva na svim nivoima, a prije svega na nivou institucija, naučne zajednice i nevladinog sektora, jer se samo sinergijom, kao i sveobuhvatnim umrežavanjem velikog broja zainteresovanih strana,

³¹ Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey III, vidjeti više na: <https://www.coe.int/en/web/podgorica/strengthening-accountability-of-the-judicial-system-and-enhancing-protection-of-victims-rights-in-montenegro>, 08.08.2024. godine

³² Borba protiv govora mržnje, <https://www.undp.org/cnr/montenegro/projects/borba-protiv-govora-mrznje>, 08.08.2024. godine.

³³ Podrška Evropske unije izgradnji povjerenja na Zapadnom Balkanu, više na: <https://www.undp.org/cnr/montenegro/projects/podrska-evropske-unije-izgradnji-povjerenja-na-zapadnom-balkanu>, 08.08.2024. godine.

relevantnih institucija/organizacija, može sveobuhvatno djelovati u pravcu unapređenja položaja žrtava.

3.2. Opšta slika o stanju prava žrtava u Crnoj Gori

Crnoj Gori nedostaje harmonizovan i sveobuhvatan pristup u zaštiti prava žrtava. Strateški okvir je fragmentiran kroz veliki broj strategija, programa i akcionih planova koji se bave ili samo određenim krugom prava žrtava ili, što je mnogo češći slučaj, samo određenim kategorijama žrtava. Ovo rezultira međusobnom neusklađenošću postojećih strateških dokumenata, kao i postojanjem praznina i preklapanja u pravnom režimu i pristupu nadležnih institucija pitanju prava žrtava.

Iako u nešto manjoj mjeri nego kada je riječ o strateškom okviru, postojeće stanje utiče i na **normativni okvir**, koji još uvijek nije u potpunosti usklađen sa relevantnim standardima. Pojam žrtve definisan je u materijalnom krivičnom zakonodavstvu tako što je u Krivičnom zakoniku Crne Gore, u članu 142, propisano da je žrtva lice kome je protivpravnim djelom koje je u zakonu propisano kao krivično djelo prouzrokovao fizički ili duševni bol ili patnja, imovinska šteta ili povreda ljudskih prava i sloboda, dok Zakonik o krivičnom postupku sadrži samo definiciju oštećenog. Kako u okviru postojećih definicija ne postoji potpuna usklađenost sa Direktivom 2012/029/EU, prava žrtava i način njihovog ostvarivanja nije regulisan na sveobuhvatan i jasan način.

Pravo na informisanje žrtava u Crnoj Gori se do sada nije ostvarivalo na način predviđen Direktivom, djelimično zbog nedostataka normativnog okvira, a u većoj mjeri zbog manjka standardizacije postupanja u tom pogledu.

Aktivnosti usmjerene na informisanje žrtava o njihovim pravima uglavnom su se odnosile na pojedinačne kategorije žrtava, i/ili na pojedinačna prava koja im pripadaju.

Kada je riječ o **pravu žrtava na podršku**, u Crnoj Gori trenutno funkcioniše više različitih „službi” koje pružaju pomoć specifičnim kategorijama žrtava. *Za žrtve trgovine ljudima, porodičnog nasilja i krivičnih djela protiv polnih sloboda*, u svim osnovnim, višim i prekršajnim sudovima širom zemlje imenovane su kontakt-osobe, koje, pored svojih redovnih dužnosti u sudu, pružaju podršku ovim kategorijama žrtava. Međutim, ovakav sistem podrške nije utemeljen na zakonskoj normi, već je zasnovan na odlukama predsjednika sudova. Iako predstavlja dobar početni korak, ovaj pristup ima ograničene domete i u praksi nije u potpunosti zaživio. Zbog toga se predloženim izmjenama Zakonika o krivičnom postupku predviđa uspostavljanje posebnih službi za podršku žrtvama, kako bi njihovo formiranje i funkcionisanje bilo sistematski uređeno i dugoročno održivo.

Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku uspostavljene su *Stručne službe za pružanje pomoći sudovima i državnim tužilaštvima u postupanju sa maloljetnim počinocima krivičnih djela*. Ove službe formirane su pri višim sudovima i Vrhovnom državnom tužilaštvu i pružaju pomoć sudovima i tužilaštvima na području mjesne nadležnosti tih sudova, odnosno tužilaštava. Čine ih stručnjaci različitih struka (socijalni radnici, psiholozi, pedagozi i dr.), koji mogu davati stručna mišljenja, obavještenja i drugu pomoć u postupanju prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela, u skladu sa zakonom.

Služba za pružanje podrške oštećenima/svjedocima u predmetima po kojima se postupa pred Specijalizovanim odjeljenjem za organizovani kriminal, korupciju, terorizam i ratne zločine, postoji u Višem sudu u Podgorici, ali ni ona se ne temelji na zakonskoj odredbi, već je odlukom predsjednika suda određena kontakt-osoba za podršku.

Pravo žrtava na pristup pravdi, značajno je unaprijeđeno usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u decembru 2024. godine, čime je krug neposrednih korisnika usluga besplatne pravne pomoći, koji ovo pravo ostvaruju bez obzira na svoje imovno stanje, značajno proširen i na žrtve mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, žrtve krivičnih djela protiv polne slobode i djecu koja su pokrenula postupak za zaštitu prava djeteta, u skladu sa odredbama zakona kojim se uređuju porodični odnosi. Proširen je i krug postupaka u kojima žrtve mogu ostvariti svoja prava. Ipak, statistički podaci pokazuju da žrtve u nedovoljnoj mjeri ostvaruju ovo pravo. Tako se do sada nijedna žrtva trgovine ljudima nije obratila za pravnu pomoć, dok je broj žrtava nasilja u porodici koje ostvaruju ovo pravo u porastu, ali još uvijek je nesrazmjerno mali u odnosu na broj postupaka koji se za ovo djelo vode pred krivičnim i prekršajnim sudovima. Tako su u 2024. godini svega 104 žrtve nasilja u porodici ostvarile pravo na besplatnu pravnu pomoć, dok je pred crnogorskim sudovima vođeno 796 krivičnih i 2069 prekršajnih postupaka za ovo djelo³⁴.

Potrebno je dalje unaprijediti **mehanizme procesne** zaštite žrtava, ojačati stručne kapacitete, tehničke i infrastrukturne preduslove kako bi se sekundarna viktimizacija svela na najmanju moguću mjeru. Važan preduslov predstavlja i podizanje svijesti kako samih žrtava o pravima koja im pripadaju i načinima ostvarivanja tih prava, tako i opšte javnosti i profesionalaca zaposlenih u medijima, imajući u vidu domete kako pozitivnog, tako i negativnog uticaja koji način medijskog izvještavanja o kriminalitetu i žrtvama može imati na same žrtve, njihovu stigmatizaciju, sekundarnu viktimizaciju i proces rehabilitacije.

U oblasti obrazovanja ne postoje detaljni protokoli o postupanju u slučajevima raznih oblika nasilja nad djecom, osim uputstva o Podjeli odgovornosti i postupanja u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja i vandalizma.

Jedan od ključnih preduslova, kako za praćenje, tako i za unapređenje ostvarivanja prava žrtava, predstavlja i **vođenje detaljnih statistika** u pogledu prava koja žrtva ostvaruje i mjera podrške i zaštite. Jedan od razloga za nepostojanje sveobuhvatnih i preciznih podataka leži i u činjenici da do usvajanja ove strategije nije bilo dokumenta javne politike koji bi se pitanjem prava žrtava bavio na sveobuhvatan način. Upravo nedostatak ovakvih statistika, kako u sektoru unutrašnjih poslova, pravde, socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstvene zaštite otežava sagledavanje realnih razmjera i strukture viktimizacije u Crnoj Gori.

U oblasti zdravstva, samo pojedini zakoni prepoznaju žrtvu kao korisnika zdravstvene podrške. Kao nedostatak systemske regulative ističe se to što glavni zdravstveni zakoni ne sadrže ni opštu definiciju žrtve, ni mehanizme za pružanje psihološke pomoći, zaštitu privatnosti ili hitne intervencije. Žrtve se prepoznaju samo u određenim situacijama, što nije u skladu sa Strategijom koja zahtijeva integrisani pristup sistema. Takođe, postoje ograničenja u prevenciji i pružanju

³⁴ Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2024. godinu, https://sudovi.me/static/sdsv/doc/IZVJESTAJ_O_RADU_2024.pdf.

podrške, jer ne postoje edukativni, preventivni ni koordinacioni protokoli između sektora zdravstva, policije i socijalne zaštite.

Preporuke za usklađivanje sa Strategijom:

1. Uvođenje opšte definicije žrtve u Zakon o zdravstvenoj zaštiti, prema međunarodnim standardima (npr. Deklaraciji UN, Istanbulskoj konvenciji).

2. Obavezno uključivanje žrtava nasilja, zlostavljanja, trgovine ljudima, seksualnog nasilja kao posebno ranjivih kategorija sa pravom na:

- Hitnu medicinsku pomoć,
- Psihološko savjetovanje,
- Pratlju i zaštitu prilikom pristupa zdravstvenim uslugama.

3. Izrada protokola za postupanje zdravstvenih radnika, uključujući obaveznu obuku u prepoznavanju i zaštiti žrtava.

4. Formalizovanje međusektorske saradnje sa policijom, centrima za socijalni rad i skloništima za žrtve.

5. Zajednička baza podataka i praćenje slučajeva — uz poštovanje prava na privatnost i zaštitu identiteta žrtava.

Sve navedeno zahtijeva sprovođenje sljedećih aktivnosti: Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti i izradu Nacrta pravilnika o postupanju sa žrtvama u zdravstvenim ustanovama.

3.3. Usklađenost normativnog okvira sa relevantnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava

3.3.1. Krivično zakonodavstvo

Definicija žrtve sadržana je u **Krivičnom zakoniku Crne Gore** i prema njoj je žrtva lice kojem je protivpravnim djelom, koje je zakonom određeno kao krivično djelo, prouzrokovan fizički ili duševni bol ili patnja, imovinska šteta ili povreda ljudskih prava i sloboda.

Izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore usvojene u decembru 2023. godine osiguravaju dodatnu zaštitu pojedinim kategorijama žrtava. Ključne novine zakonskog rješenja odnose se na propisivanje novog krivičnog djela seksualno uznemiravanje, koje do sada nije bilo propisano u krivičnom zakonodavstvu. Zatim, propisivanje krivičnog djela „175a Zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem“. Bitno je pomenuti i izmjene iz člana 220. „Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici“, pa su sada svaka laka tjelesna povreda ili prijetnja krivično djelo, čime se pravi jasna razlika između prekršaja i krivičnog djela. Omogućava se bolja zaštita kada je u pitanju nasilje, jer ne samo što će ovo ponašanje biti strože sankcionisano, već se i širi opseg zaštite, odnosno širi se krug lica koja se imaju smatrati članovima porodice ili porodične zajednice.

Odredbe **Zakonika o krivičnom postupku** igraju ključnu ulogu kada je riječ o normativnom okviru za ostvarivanje prava žrtava.

Radna grupa Ministarstva pravde izradila je Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku i sprovela javnu raspravu o nacrtu još 2022. godine³⁵. Jedan od prioriteta Ministarstva u ovom procesu bilo je usklađivanje ZKP-a sa relevantnim standardima u oblasti prava žrtava. Skupština Crne Gore, na sjednici održanoj 7. juna 2024. godine³⁶, usvojila je Zakon o izmjeni i dopuni ZKP-a. Ipak, ovim izmjenama ZKP-a koje je usvojila Skupština nisu obuhvaćene sve izmjene predviđene ranije pripremljenim izmjenama i dopunama kojima bi se napravili značajni pomaci u pogledu usaglašavanja sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava, a posebno minimalnim standardima propisanim Direktivom 2012/029/EU, već samo one kojima se omogućava pribavljanje dokaza relevantnih u predmetima koje vodi Specijalno državno tužilaštvo, posebno u slučajevima ratnih zločina.

Dalje usklađivanje krivičnog zakonodavstva sa Direktivama EU je u toku i pripremljene su izmjene i dopune Zakonika o krivičnom postupku koje se odnose na, između ostalog, definisanje pojma žrtve i prava koja joj pripadaju.

Žrtve krivičnih djela, a naročito žrtve krivičnih djela trgovine ljudima, krivičnih djela protiv polne slobode, nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici, kao i ratnih zločina, uključujući i djecu žrtve, pored prava koja im pripadaju kao oštećenima u krivičnom postupku, imaju status žrtava u smislu posebnih procesnih odredbi. Ovaj status podrazumijeva obezbjeđivanje dodatnih prava u okviru izmjena krivično-procesnog zakona.

U cilju usaglašavanja pojmova oštećeni i žrtva u krivičnom zakonodavstvu, pomenuti Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, nudi cijeli set normi koje se odnose na: posebnu zaštitu žrtava krivičnih djela, kao i na servise podrške, kao što su prava na pristup stručnim službama, na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i podršku službe, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama krivičnih djela u skladu sa posebnim zakonom, zaštitu od zastrašivanja i odmazde, zaštitu dostojanstva tokom davanja iskaza u svojstvu svjedoka, saslušanje bez neopravdanog odlaganja nakon podnošenja krivične prijave, kao i da se dalja saslušanja sprovode samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe krivičnog postupka, pratnju lica od povjerenja prilikom preduzimanju radnji u kojima učestvuje, preduzimanje medicinskih radnji za potrebe krivičnog postupka u najmanjoj mjeri i samo ako su krajnje nužne, obavještenje od državnog tužioca o preduzetim radnjama povodom krivične prijave i podnošenje pritužbe zbog nepreduzimanja radnji u izviđaju, obavještenje o ukidanju pritvora okrivljenog, bjekstvu osumnjičenog i otpuštanju osuđenog sa izdržavanja kazne zatvora, kao i mjerama koje su preduzete radi njene zaštite, kao i da, na zahtjev žrtve, bude obaviještena o svakoj odluci kojom se pravosnažno okončava krivični postupak po njenoj krivičnoj prijavi.

Imajući u vidu da je dodatna zaštita maloljetnih žrtava u krivičnom postupku uređena i **Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku**, koji sadrži ključne garancije u pogledu informisanja, podrške i zaštite maloljetnim žrtvama, proces usaglašavanja ovog zakona

³⁵ Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, https://www.gov.me/biblioteka?page=1&sort=published_at&q=Nacrt%20Zakona%20o%20izmjenama%20Zakonika%20o%20krivi%C4%8Dnom%20postupku%20, pristupljeno 8. juna 2024. godine.

³⁶Vidjeti više na: <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/app.php/sjednica/299>, pristupljeno 8. juna 2024. godine.

teče paralelno sa izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, a nakon sveobuhvatne analize usklađenosti sa relevantnim standardima sprovedene 2021. godine.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici primjenjuje se od 13. avgusta 2010. godine, dok je Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za 2023. godinu predviđeno utvrđivanje Predloga zakona o njegovim izmjenama i dopunama. Razlog za donošenje Predloga zakona je i usaglašavanje sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), otklanjanje pojedinih zakonskih neusklađenosti i dalje unapređenje i osavremenjivanje određenih postojećih rješenja.

Nedavnim izmjenama **Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću**, iz juna 2024. godine, stvorio se pravni osnov za obezbjeđivanje finansiranja podrške i zaštite žrtava krivičnih djela.

Prvenstveno, bilo je neophodno proširiti krug krivičnih djela za koja je moguće oduzeti imovinsku korist učiniocu ukoliko je učinilac pravosnažno osuđen, a posebno imajući u vidu izmjene Krivičnog zakonika Crne Gore koje su stupile na snagu 12. decembra 2023. godine, koje nameću usklađivanje ovog zakona. Pa su sada, između ostalog, obuhvaćena sva krivična djela protiv zdravlja ljudi, životne sredine i uređenja prostora, a oduzimanje se može odrediti i za druga krivična djela učinjena sa umišljajem za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od tri ili više godina. Kod definisanja imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću jasno se propisuje šta čini imovinu, imovinsku korist, kao i digitalnu imovinu. Na ovaj način, vrši se usklađivanje sa Krivičnim zakonikom Crne Gore.

Takođe, predviđeno je da imovinom oduzetom po odredbama ovog zakona raspolaže Vlada Crne Gore, i tu u razmjeri od: i) 50% za potrebe organa državne uprave nadležnog za poslove pravosuđa, od čega najmanje polovina za potrebe zaštite i podrške žrtvama krivičnih djela; ii) 30% za potrebe organa državne uprave nadležnog za poslove državne imovine; i iii) 20% za potrebe obezbjeđivanja sredstava u skladu sa zakonom kojim se uređuje ostvarivanje prava na privremeno izdržavanje djece.

3.3.3. Zakonodavstvo u oblasti socijalne i dječje zaštite

Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti prepoznaje kategoriju civilnih žrtava rata, s obzirom da je taj status priznat najnovijim izmjenama zakona usvojenim 28. februara 2025. Sada je civilna žrtva rata, u smislu ovog zakona, državljanin Republike Crne Gore odnosno državljanin bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ili Savezne Republike Jugoslavije koji je, kao civilno lice, poginuo ili nestao tokom oružanih sukoba na prostoru bivše SFRJ poslije 17. avgusta 1990. godine. U skladu s tim, porodicama koje su crnogorski državljani data su određena socijalna prava, ali pod vrlo restriktivnim uslovima.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici³⁷ trenutno je u fazi izrade izmjena i dopuna, koje su inicirane iz više razloga. Budući da se radi o veoma kompleksnom i osjetljivom zakonu bilo je nužno proširiti definiciju, odnosno propisati ko se sve smatra članom porodice u smislu ovog zakona. Proširivanjem definicije porodice obuhvaćen je veći broj lica koja će za protivpravno ponašanje nasilja u porodici prekršajno odgovarati na osnovu ovog zakona, što do sada nije bio slučaj.

37 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni list CG”, br. 46/10 I 40/11-1).

Ovim Predlogom zakona će se jasno definisati razlika između elemenata prekršaja nasilja u porodici i elemenata krivičnog djela nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici. Jasna razlika između ovih protivpravnih ponašanja će se prevazići tako što će fizičko nasilje sa posljedicama i psihičko nasilje u cijelosti biti prenijetoo u obilježje krivičnog djela, a prekršajem će se smatrati upotreba fizičke sile, bez obzira da li je nastupila tjelesna povreda drugog člana porodice.

Taksativnim nabrojanjem prava žrtve na jasan i sistematizovan način, žrtva nasilja će biti upoznata koja joj prava pripadaju tokom postupka.

Jedan od prepoznatih problema odnosi se na zaštitne mjere koje se određuju učiniocu nasilja. Naime, u praksi često dolazi do nemogućnosti izricanja mjere Zabrana uznemiravanja i uhođenja, jer se tumači da moraju biti kumulativno ispunjeni uslovi i za uznemiravanje i za uhođenje. Razdvajanjem radnji zaštitnih mjera prevazilaze se ovi problemi. Takođe, propisana je nova zaštitna mjera – Zabrana kontaktiranja. Nadalje, uređeno je da prilikom izricanja zaštitne mjere uz kaznu zatvora, vrijeme koje je provedeno na izdržavanju kazne zatvora ne uračunava se u vrijeme trajanja zaštitne mjere što do sada nije bio slučaj.

Blagom kaznenom politikom, odnosno izricanjem novčanih kazni koje su bile blizu zakonskog minimuma učiniocima prekršaja, nije se postigla opšta svrha kažnjavanja i sve je veći trend rasta recidivizma učinioca prekršaja. Uzroci i posljedice problema ogledaju se u blagoj kaznenoj politici, užoj definiciji porodice, nemogućnost izricanja određenih zaštitnih mjera, kao i u tome da žrtva nasilja nije bila upoznata na jasan i sistematizovan način o pravima koja joj pripadaju u postupku.

Pod oštećenim subjektima mogu se smatrati lica koja su bila žrtve nasilja u porodici, a koja nijesu bila prepoznata kao članovi porodice, te im se na taj način nije pružala odgovarajuća zaštita u skladu sa ovim zakonom.

3.3.4. Građansko zakonodavstvo i prava žrtava

Iako na prvi pogled nije od velikog značaja za ostvarivanje prava žrtava, građansko zakonodavstvo sa ovim pravima ima nekoliko značajnih poveznica:

Zakon o parničnom postupku uređuje postupanje suda u građanskim stvarima i istim se na jedinstven i cjelovit način uređuje položaj stranaka u postupku. Riječ je o postupku koji se ne vodi po službenoj dužnosti.

Osnovno načelo koje uređuje položaj stranaka jeste načelo ravnopravnosti stranaka, koje podrazumijeva da su stranke u postupku jednake i da svaka ima pravo da iznosi svoje tvrdnje, predlaže i izvodi dokaze, postavlja zahtjeve i izjavljuje pravna sredstva, pod jednakim uslovima.

Sud je dužan da tokom cijelog postupka obezbijedi ravnotežu i pravično saslušanje obje strane. U tom smislu, specifičnosti ovog postupka i nedostatke treba navoditi samo u situaciji kada praksa poznaje rješenja koja je potrebno inkorporirati, a koja neće u konačnom narušiti duh zakona.

Pored navedenih problema sa ZPP-om, odredbe **Zakona o vanparničnom postupku**³⁸ koji detaljno uređuje proglašenje nestalog lica za umrlo, što je preduslov za ostvarivanje brojnih socijalnih i ekonomskih prava članova porodica nestalih lica. U skladu sa odredbama UN Konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka, neophodno je predvidjeti mogućnost

³⁸ Zakon o vanparničnom postupku, „Službeni list RCG“, br. 27/2006 i "Sl. list CG", br. 20/2015, 75/2018 - dr. zakon i 67/2019.

izdavanja potvrde o nestanku/odsustvu lica za koje postoji osnovana sumnja da je žrtva prisilnog nestanka, a na osnovu koje bi članovi porodice (koji se, u skladu sa odredbama Konvencije i sami smatraju žrtvama) mogli da ostvare socijalna i ekonomska prava i prije nego što bude razjašnjena sudbina nestalog člana porodice. Ovim bi se ujedno omogućio nastavak procesa traženja uz važenje pretpostavke da je nestalo lice živo. U tom smislu, nadogradnju na odredbe Zakona o vanparničnom postupku bi trebalo da predstavljaju administrativni postupci izdavanja potvrde u nekom od propisa kojim se uređuje postupanje upravnih organa.

Porodični zakon³⁹ ne propisuje specifične mjere zaštite, a njegov značaj u kontekstu zaštite žrtava ogleda se u normativnoj povezanosti sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i primjeni temeljnih načela porodičnog prava, prije svega načela najboljeg interesa djeteta, koje je normirano u članu 5b na način što je predviđeno da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta u svim aktivnostima koje se direktno ili indirektno tiču djeteta. Ovo načelo ima supremaciju u svim odlukama koje se odnose na roditeljsku brigu, kontakte sa djetetom, lišenje ili ograničenje roditeljskog prava i mjere zaštite prava djeteta. Porodični zakon ne sadrži posebne kaznene mehanizme, ali kroz odredbe o roditeljskom pravu daje osnov za zaštitu djece od nasilnih roditelja, pa je tako predviđeno da roditelj može biti lišen roditeljskog prava ukoliko grubo zanemaruje dužnosti roditelja, zlostavlja dijete ili zlorabljiva roditeljsko pravo. Sud shodno odredbama Porodičnog zakona može donijeti odluku o ograničavanju prava djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi, ako postoje razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici. Porodični zakon prepoznaje ulogu centara za socijalni rad u svim postupcima koji se odnose na dijete, što je naročito važno u situacijama kada je dijete žrtva nasilja – bilo direktno, bilo kao svjedok. Porodični zakon ne predviđa zasebne mjere zaštite za žrtve nasilja, on ima ključnu ulogu u zaštiti djece i roditeljskog odnosa kroz načelo najboljeg interesa djeteta, kao i mehanizme lišavanja i ograničavanja roditeljskih prava, te u vezi sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici stvara sveobuhvatan pravni okvir koji omogućava brzu, efikasnu i integrisanu zaštitu žrtava krivičnih djela u porodičnom kontekstu.

3.3.5. Medijsko zakonodavstvo

Jedan od ključnih izazova u medijskoj praksi jeste uspostavljanje ravnoteže između prava javnosti da bude informisana i obaveze medija da zaštite privatnost i dostojanstvo žrtava krivičnih djela. Novinari, urednici i samoregulatorna tijela imaju važnu ulogu u očuvanju tog balansa.

Zakon o medijima (čl. 15. i 16.) predviđa mogućnost osnivanja internog samoregulatornog tijela u okviru medija, kao i pristupanja eksternom samoregulatornom tijelu koje se osniva kao nevladina organizacija. Ova tijela prate poštovanje profesionalnih i etičkih standarda propisanih Kodeksom novinara, rješavaju pritužbe građana i promovišu odgovorno novinarstvo, djelujući nezavisno od uredničkih i vlasničkih struktura medija.

Medijski savjet za samoregulaciju, osnovan 7. marta 2012. godine u Podgorici, predstavlja nezavisno tijelo koje okuplja najveći broj crnogorskih štampanih, elektronskih i online medija. Njegova osnovna uloga je unapređenje medijske samoregulacije u Crnoj Gori, zaštita građana od neetičkog izvještavanja i podizanje svijesti o značaju tačnog, pravovremenog i odgovornog informisanja.⁴⁰ Pored Savjeta, u Crnoj Gori djeluju i druga samoregulatorna tijela, što doprinosi

³⁹ „Službeni list Republike Crne Gore”, br. 001/07 od 09.01.2007, „Službeni list Crne Gore”, br. 053/16 od 11.08.2016, 076/20 od 28.07.2020).

⁴⁰ Vidjeti: <https://www.medijiskisavjet.me/index.php/o-nama>, pristupljeno 10. marta 2025. godine.

jačanju profesionalnih standarda u medijskoj zajednici. Novi Zakon o medijima (član 29. stav 2. tačka 9) dodatno je podstakao ovaj proces, jer propisuje da osnivač medija mora biti član eksternog ili imati uspostavljeno interno samoregulatorno tijelo kako bi mogao konkurisati za sredstva iz Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija. Zahvaljujući toj zakonskoj odredbi, već u prvoj godini primjene zakona značajno je povećan broj samoregulatornih tijela u Crnoj Gori.

U okviru svojih nadležnosti, Savjet:

- prati primjenu Kodeksa novinara Crne Gore;
- posreduje između medija i nezadovoljnih građana;
- odlučuje o žalbama na rad medija;
- objavljuje izvještaje o poštovanju etičkih standarda;
- inicira unapređenje profesionalnih normi i praksi.

Kodeks novinara/novinarki Crne Gore⁴¹ predstavlja osnovni etički okvir za rad medija. Iako se u pojedinim djelovima bavi pitanjem izvještavanja o žrtvama krivičnih djela, u tom segmentu postoji prostor za njegovo dodatno preciziranje i jačanje zaštitnih mehanizama.

3.3.6 Zakonodavstvo u oblasti zdravstvene zaštite

Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁴²

U definiciji zdravstvene zaštite navode se i pojedine ranjive kategorije, uključujući i žrtve trgovine ljudima (član 8, tačka 11) – što ukazuje na institucionalno prepoznavanje žrtve, bar u ovom specifičnom kontekstu.

Međutim, šire definicije žrtve (npr. žrtva nasilja, zlostavljanja) se ne nalaze u ovom zakonu. On se pretežno bavi pružanjem usluga, principima pristupa i procedurama (npr. obdukcije, prijava nasilnih smrti), ali nema opštu normu koja prepozna status žrtve kroz prizmu humanitarne ili pravne podrške.

3.4. Pristup pravdi za žrtve

3.4.1. Pravo na informisanje

Da bi ostvarila svoja prava, žrtva prije svega mora biti blagovremeno informisana o svojim pravima. Direktiva 2012/029/EU propisuje preciznu listu informacija koje žrtvi moraju biti dostupne, bez nepotrebnog odlaganja, od prvog kontakta sa organom postupka, uključujući i vrstu podrške koju mogu dobiti, procedure za prijavljivanje krivičnog djela i ulogu oštećenog u krivičnom postupku; potom podatke o mjerama zaštite, ostvarivanju prava na pravnu pomoć i prevođenje; pravo na informaciju o statusu predmeta i pravni lijek, pravo na imovinsko-pravni zahtjev, troškove postupka i dostupne mehanizme restorativne pravde.

Pravo na informisanje žrtava u Crnoj Gori nije se do sada ostvarivalo na način predviđen Direktivom, djelimično zbog nedostataka normativnog okvira, a u većoj mjeri zbog manjka

⁴¹Kodeks novinara/novinarki Crne Gore, https://www.medijiskisavjet.me/images/sampledokument/dokumenti/kodeks_novinara.pdf, pristupljeno 10. marta 2025. godine.

⁴² Zakon o zdravstvenoj zaštiti „Službeni list Crne Gore”, br. 91/2025.

standardizacije postupanja u tom pogledu. Aktivnosti usmjerene na informisanje žrtava o njihovim pravima uglavnom su se odnosile na pojedinačne kategorije žrtava, i/ili na pojedinačna prava koja im pripadaju. Vrhovni sud Crne Gore je u saradnji sa NVO Centar za ženska prava izradio informator za svjedoke/oštećene žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima sa ciljem da pruži jasne i razumljive informacije o pravima i obavezama žrtava koje se pojavljuju kao svjedoci/svjedokinje u sudskom postupku u predmetima porodičnog nasilja i trgovine ljudima. Posebne kampanje i informativni materijali su se distribuirali u cilju informisanja žrtava nasilja u porodici i trgovine ljudima o njihovom pravu na besplatnu pravnu pomoć. Međutim, zabrinjava činjenica da su ograničeno dostupne i elektronske brošure sa informacijama o pravima oštećenih u krivičnom postupku i važećim protokolima postupanja sa posebno osjetljivim kategorijama žrtava.⁴³

Iako su ove aktivnosti dale određene rezultate, neophodno je uspostaviti usklađen i sistematičan pristup informisanju žrtava o njihovim pravima. To se, između ostalog, može postići kontinuiranom obukom osoba koje dolaze u kontakt sa žrtvama, izradom i distribucijom informativnih brošura na više jezika koje bi služile kao podsjetnik na prethodno usmeno saopštene informacije, kao i razvoj online platformi za pružanje relevantnih informacija žrtvama o njihovim pravima.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti i mehanizmima za prijavljivanje krivičnih djela koji treba da, s jedne strane, budu pristupačni i za naročito osjetljive kategorije žrtava, poput djece, žena u ruralnim regijama, lica sa invaliditetom, žrtava slabog imovinskog stanja, žrtava koja ne poznaju jezike u službenoj upotrebi i slično, ali i kontinuirano raditi na razvijanju novih mehanizama poput online platformi za prijavljivanje i sl.

a) Pravo na prevođenje i pravo da razumije

Direktivom 212/029/EU propisano je da žrtvama koje ne razumiju ili ne govore jezik koji se koristi u krivičnom postupku (na zahtjev) treba osigurati besplatno usmeno prevođenje tokom saslušanja ili ispitivanja žrtve tokom krivičnog postupka od strane istražnih i pravosudnih tijela, uključujući i tokom saslušanja od strane policije, te usmeno prevođenje za njihovo aktivno učešće na sudskim raspravama i svim potrebnim međuročištima. Takođe, predviđa se obaveza da se osigura besplatno prevođenje informacija bitnih za ostvarivanje njihovih prava u krivičnom postupku na jezik koji razumiju, u mjeri u kojoj se takve informacije čine dostupnim žrtvama.

Budući da je ovom pravu žrtava u krivičnom postupku Direktivom 212/029/EU (čl. 3, 5. i 7.) posvećena velika pažnja, a da problemi njegovog ostvarivanja u praksi nisu bili obuhvaćeni drugim analizama u oblasti prava žrtava, sredinom 2024. godine u podršku zajedničkog projekta Evropske unije i Savjeta Evrope sprovedena je ciljana analiza o pravu žrtava da koriste jezik koji razumiju u sudskim postupcima⁴⁴ koja je identifikovala ključne probleme i dala preporuke za njihovo prevazilaženje.

U ostvarivanju ovog prava, Crna Gora je suočena sa brojnim izazovima, koji se prvenstveno odnose na adekvatnost i dostupnost prevodilaca tokom rane faze postupka, odnosno od prvog

⁴³ Živković Petraković, T. (2023) *Analiza usklađenosti zakonodavstva u oblasti zaštite prava žrtava i rada službi za podršku žrtvama*, Institut za pravne studije, str. 26.

⁴⁴ Matić Bošković, M. (2024) *Analysis on rights of the victims to use the language they understand throughout the judicial proceedings in Montenegro*, Council of Europe.

kontakta sa žrtvom, što je posebno slučaj sa takozvanim „rijetkim jezicima“ za koje ne postoji dovoljan broj tumača na spisku koji vodi Ministarstvo pravde.

Proces određivanja tumača od sudova i državnih tužilaštava tokom postupka za žrtve tokom sudskih postupaka i za usmenu komunikaciju i za prevod dokumenata skopčan je sa problemom dostupnosti kvalifikovanih prevodilaca, procedura kontrole kvaliteta i specifičnih pitanja koja su vezana za položaj manjinskih grupa. U praksi se uočava i pretjerano oslanjanje na *ad hoc* stručnjake umjesto-sudske tumače (istina, uglavnom u prekršajnim postupcima), posebno tokom perioda turističke sezone. Ovakav pristup može bitno uticati na pravo žrtve da razumije i da je razumiju, jer stručna lica mogu poznavati jezik u lingvističkom smislu, ali je pitanje u kojoj mjeri su u mogućnosti saopštiti informacije na način koji je lako razumljiv za žrtve.

Različiti komunikacioni kanali nisu u dovoljnoj upotrebi. U pogledu mogućih rješenja za prevazilaženje identifikovanih problema, analizom je preporučena izrada preciznih kriterijuma/smjernica za procjenu da li pojedinac zahtijeva podršku prevodioca i koje dokumente treba prevesti, ali i uvođenje obuka za prevodioc/tumače, uvođenje različitih kanala komunikacije i uvođenje statističkog praćenja angažovanja pojedinačnih tumača.

Takođe, uvode se izmjene koje se odnose na prevođenje posredstvom tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka podnesaka, iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala, kao i sudskih odluka. Nadalje, kada nema postavljenih tumača za odgovarajući jezik u konkretnom predmetu, primijeniće se odredbe zakona kojima se uređuju tumači, odnosno, ukoliko nema postavljenih tumača za odgovarajući jezik ili postoje drugi opravdani razlozi zbog kojih tumač postavljen u skladu sa ovim zakonom ne može prevoditi u konkretnom predmetu, prevođenje može vršiti i tumač iz druge države, koji u skladu sa zakonom te države vrši poslove tumača.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku strankama, žrtvama, svjedocima i drugim licima koja učestvuju u postupku garantuje se pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju, od prvog kontakta sa nadležnim organima, a ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje podnesaka, iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala i sudskih odluka. Takođe, propisuje se mogućnost da se žrtvi, na njen zahtjev, obezbijedi tumač istog pola. Nadalje, ako se prevođenje ne može obezbijediti na vrijeme ili neposrednim prisustvom tumača, prevođenje se može sprovesti posredstvom tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a u slučajevima kad nema postavljenih tumača za odgovarajući jezik ili postoje drugi opravdani razlozi zbog kojih tumač ne može prevoditi u konkretnom predmetu, prevođenje može vršiti i tumač iz druge države, koji u skladu sa zakonom te države vrši poslove tumača.

3.4.2. Besplatna pravna pomoć

Nedavnim izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći proširen je krug žrtava koje mogu neposredno ostvariti ovo pravo nezavisno od svog materijalnog statusa. Proširen je i krug postupaka u kojima žrtve mogu ostvariti ovo pravo i predviđena je obavezna specijalizacija advokata koji pružaju pravnu pomoć naročito ranjivim kategorijama žrtava.

Naime, izmjenama i dopunama **Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći** iz decembra 2024. godine proširen je krug lica koja neposredno ostvaruju pravo na besplatnu pravnu pomoć, nezavisno od svog finansijskog statusa. Tako sada pravo na neposrednu pravnu pomoć imaju i žrtve mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, žrtve krivičnih djela protiv polne slobode i djeca koja su pokrenula postupak za zaštitu prava djeteta, u skladu sa odredbama zakona kojim se uređuju porodični odnosi. Ovakve izmjene nesumnjivo predstavljaju korak naprijed u odnosu na prethodnu verziju zakona kojom je ovo pravo bilo garantovano žrtvama krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovina ljudima (član 13. ZBPP). Dalje je predviđeno da advokati koji pružaju pravnu pomoć naročito ranjivim kategorijama žrtava, moraju posjedovati posebna znanja iz oblasti nasilja u porodici i porodičnoj zajednici, trgovine ljudima i zaštite prava djece. Proširen je i krug postupaka u kojima žrtve ostvaruju pravo na besplatnu pravnu pomoć, a koji se odnosi na vezane postupke, u skladu sa zakonima kojima se uređuju porodični i obligacioni odnosi i postupak izvršenja i obezbjeđenja, nakon što pravosnažnom odlukom suda bude utvrđeno da je žrtva krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovine ljudima, kao i žrtva nasilja u porodici u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita od nasilja u porodici, žrtva mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, odnosno krivičnih djela protiv polne slobode.

Ipak, da bi se osigurala djelotvornost mehanizma uspostavljenog Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, neophodno je da žrtvama budu dostupne informacije o uslovima i načinima ostvarivanja ovog prava.

Dodatno, potrebno je sprovesti obuke u cilju specijalizacije advokata koji mogu pružati pravnu pomoć naročito ranjivim žrtvama. Nerijetko, činjenica da advokati ne posjeduju specifična znanja u ovoj oblasti značajno utiče na razumijevanje potreba žrtve, način ophođenja prema žrtvi, naročito kada se radi o posebno osjetljivim kategorijama, ali i na domete zaštite njenih interesa tokom postupka, u kontekstu prepoznavanja potencijalnih izvora sekundarne viktimizacije i mehanizama da se ona spriječi ili otkloni. Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, u saradnji sa Advokatskom komorom Crne Gore, otpočeo je aktivnosti na izradi i realizaciji specijalističkih kurseva za advokate – pružaoce besplatne pravne pomoći žrtvama trgovine ljudima i nasilja u porodici i porodičnoj zajednici. Pored toga, EU, Savjet Evrope i GIZ podržavaju izradu specijalizovanih kurseva u ovoj oblasti.

Takođe, neophodno je kontinuirano unapređivati kapacitete Službi za besplatnu pravnu pomoć, koje su svakodnevno u kontaktu sa žrtvama krivičnih djela, kako bi se ojačala njihova senzibilizacija za potrebe žrtava, produbilo razumijevanje fenomena viktimizacije i unaprijedio pristup u ophođenju prema njima.

Potrebno je unaprijediti i statističko izvještavanje o pružanju usluga besplatne pravne pomoći, kako bi se dobila realna slika o potrebama žrtava za besplatnom pravnom pomoći i mogućnostima unapređenja ovog sistema, uz postepeno povećanje broja kriterijuma po kojima je moguće prikazati podatke.

3.4.3. Pravo na suđenje u razumnom roku

Kako je konstatovano u SRP 2024-2027, predugo trajanje sudskih postupaka i dalje predstavlja problem crnogorskog pravosuđa. Prosječno trajanje postupka u parničnim postupcima u prvom

stepenu od 229 dana (u Evropi je prosjek 194 dana), dok je odnos između crnogorskog i evropskog prosjeka trajanja prvostepenih krivičnih predmeta 189 naspram 145 dana. Podaci o ukupnom trajanju postupka u više instanci i dalje nisu dostupni.

Oba podatka su podjednako ilustrativna u kontekstu ostvarivanja prava na suđenje u razumnom roku iz perspektive žrtve, imajući u vidu da u krivičnom postupku očekuju rješavanje krivične stvari, dok, iako odredbe ZKP-a ne predviđaju tako, sudovi oštećene za potrebe ostvarivanja imovinsko-pravnog zahtjeva, po pravilu, upućuju na parnicu, o čemu će kasnije biti više riječi.

3.4.4. Reparacije

Iako su odredbe ZKP-a kojima se uređuje ostvarivanje imovinsko-pravnog zahtjeva adekvatne, u crnogorskom pravosudnom sistemu, imovinsko-pravni zahtjevi oštećenih, odnosno žrtava, već decenijama se najčešće ostvaruju putem parničnog postupka, budući da sudovi uz obrazloženje da bi se odlučivanjem o imovinsko-pravnom zahtjevu u krivičnom postupku značajno odugovlačio krivični postupak, upućuju oštećene da imovinsko-pravni zahtjev ostvaruju u parničnom postupku.

Ova praksa, načelno, omogućava žrtvama da ostvare naknadu štete, ali su prinuđene da to čine u postupku u kojem su „ravnopravna“ strana tuženom (odnosno osuđenom) bez obezbijedenih mjera podrške, pomoći i zaštite. Pored toga, na ovaj način se postupak ostvarivanja ovog prava dodatno odugovlači, stvaraju se dodatni troškovi za žrtve, a pravosudni sistem Crne Gore opterećuje dodatnim parničnim predmetima.

Jedan od osnovnih razloga za postojanje navedenog problema leži u činjenici da se oštećenima rijetko dosuđuje naknada na ime postavljenog imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku. Ovo je najčešće uzrokovano činjenicom da u krivičnom postupku nije moguće, bez vještačenja, precizno opredijeliti vrstu i visinu štete, a što u krivičnom postupku može dovesti do odugovlačenja postupka.

Kada je riječ o žrtvama koje nemaju stručnu pomoć advokata-punomoćnika oštećenog, od velikog značaja je ne samo da budu blagovremeno i adekvatno informisane da mogu istaći imovinsko-pravni zahtjev, već i da dobiju pomoć da to i učine.

U uporednoj praksi, uobičajeno je da ovu vrstu pomoći žrtva dobije od strane službe podrške žrtvama, koristeći standardizovani obrazac. Kako u Crnoj Gori ni jedno ni drugo i dalje ne postoji, za žrtve koje nemaju stručnu pomoć advokata, gotovo je nemoguće da samostalno učine bilo šta više od izjave da ističu imovinsko-pravni zahtjev, odnosno teško da mogu imati neophodna znanja i vještine da takav zahtjev opredijele i potkrijepe dokazima.

Istovremeno, organi postupka nerijetko propuštaju da, prvenstveno tokom istrage, prikupljaju dokaze od značaja za odluku o imovinsko-pravnom zahtjevu, što u kasnijoj fazi postupka utiče na procjenu da bi prikupljanje takvih dokaza dovelo do značajnog odugovlačenja krivičnog postupka.

Konačno, značajnu prepreku predstavlja i to što, uprkos činjenici da postupanje određenog sudije u krivičnoj ili građanskoj materiji zavisi isključivo od godišnjeg rasporeda poslova u sudu, značajan procenat sudija gotovo čitavu karijeru provede u jednoj (u ovom slučaju krivičnoj) materiji, što imuskraćuje praksu odlučivanja o imovinskim zahtjevima. Izrada smjernica za sudije i državne tužioce u postupcima povodom ostvarivanja imovinsko-pravnog zahtjeva za žrtve krivičnog djela

trgovina ljudima jedna je od mjera predviđenih planom rada Vrhovnog suda Crne Gore za 2025. godinu⁴⁵. Iako ovo predstavlja korak naprijed u ostvarivanju prava žrtava, potrebno je izraditi ovakve smjernice za sve žrtve koje ostvaruju imovinsko-pravni zahtjev.

Najzad, jednu od značajnih prepreka promjeni postojećih praksi u ovoj oblasti predstavlja i dalje široko rasprostranjeno nerazumijevanje da je pravo žrtava na reparaciju značajno šire od njihovog prava na kompenzaciju (pravično zadovoljenje), te da obuhvata i pravo na restituciju, rehabilitaciju, ponovno uspostavljanje dostojanstva i ugleda, kao i garancije da se viktimizacija neće ponoviti.⁴⁶

Neophodno je, dakle, preusmjeravanje fokusa sa krivičnog djela i učinioca na žrtvu, odnosno otklanjanje, koliko god je moguće, nastale štete, sprječavanje nastanka dalje i/ili ponovljene štete, kao i osnaživanje žrtve da nastavi sa normalnim životnim aktivnostima.

Sve ovo ukazuje da pravo na kompenzaciju treba posmatrati kao komplementarno mjerama zaštite i podrške žrtvama.

Crna Gora je ratifikovala Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja od 24. novembra 1983. godine, Zakonom o potvrđivanju Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja („Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, br. 6/2009). Time je Crna Gora postala država ugovornica ove Konvencije i preuzela obavezu donošenja posebnog zakona kojim će se urediti pravo na novčanu naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja učinjenih sa umišljajem, što je urađeno 2015. godine, ali je primjena ovog Zakona odložena do dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Stoga, uvažavajući načela Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, ovim zakonom uređuje se pravo na novčanu naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja učinjenih sa umišljajem, uslovi i postupak za ostvarivanje prava na naknadu, organi koji vode postupak i odlučuju o pravu na naknadu, organi i postupci koji se primjenjuju u prekograničnim slučajevima, kao i kada država ima pravo regresu.

3.5. Podrška žrtvama

⁴⁵ Plan rada Vrhovnog suda Crne Gore za 2025. godinu, sudovi.me/vrhs/sadrzaj/yx9O.

⁴⁶ (a) Restitution; (b) Rehabilitation; (c) Satisfaction, including restoration of dignity and reputation; (d) Guarantees of non-repetition. Vidi više u: Kolaković-Bojović, Milica and Grujić, Zdravko (2020) *Crime Victims and the Right to Human Dignity - Challenges and Attitudes in Serbia*. In: Yearbook. No. 3, Human rights protection: the right to human dignity. Provincial Protector of Citizens - Ombudsman; Institute of Criminological and Sociological Research, Novi Sad; Belgrade, pp. 239-269; Kolaković-Bojović, Milica (2023) *Víctimas de desaparición forzada y derecho a la reparación*. In: Desaparición forzada: Colección en temas de derechos humanos, Tomo I. Centro Internacional para la Promoción de los Derechos Humanos bajo los auspicios de UNESCO (CIPDH), Buenos Aires, Argentina, pp. 196-226; Kolaković-Bojović, M. & Džumhur, J. (2024) *Enforced Disappearances and the Right to Reparation in Western Balkans*, In: Baranowska, G. & Kolaković-Bojović, M. (eds.) *Enforced Disappearances: On Universal Responses to a Worldwide Phenomenon*. Cambridge University Press (in publishing).

3.5.1. Trenutni nivo implementacije minimalnih standarda u skladu sa Direktivom 2012/029/EU

Jedan od ključnih dometa Direktive 2012/029/EU je i uspostavljanje minimalnih standarda u oblasti podrške svim žrtvama krivičnih djela. U tom smislu, u skladu sa čl. 8 i 9. Direktive, države članice imaju obavezu da obezbijede žrtvi podršku koja je:

- U skladu sa njihovim potrebama;
- Besplatna;
- Usmjerena na zaštitu interesa žrtava prije početka, tokom i prikladno vrijeme nakon okončanja krivičnog postupka;
- Bazirana na mehanizmu upućivanja žrtava iz drugih institucija u službe opšte podrške kao i u upućivanja žrtava iz službi opšte, u besplatne službe specijalizovane podrške;
- Nije preduslovljena podnošenjem krivične prijave.

Ovakva primarna podrška treba da uključi osnovni set informacija vezanih za ulogu žrtve u krivičnom postupku, pristupu kompenzaciji, dostupnim uslugama specijalizovane podrške, emocionalnu i (tamo gdje je dostupna) psihološku podršku, kao i informacije o mehanizmima sprječavanja sekundarne i ponovljene viktimizacije i neprimjerenog uticaja.

a) Usluge primarne podrške

Trenutno stanje podrške žrtvama u Crnoj Gori značajno odstupa od pomenutih standarda. Naime, u prethodnom periodu, kako je već navedeno, postojala je intencija uspostavljanja službi za podršku oštećenima i svjedocima krivičnih djela nasilja u porodici, trgovine ljudima i krivičnih djela protiv polnih sloboda, ali one nikada nisu zaživjele u praksi. Razlozi za to leže prije svega u manjkavosti normativnog okvira, budući da nisu definisane standardizovane procedure postupanja. Potom, za nesmetan i održiv rad ovih službi nikada nisu obezbijedeni adekvatni ljudski, tehnički i infrastrukturni resursi. U svim sudovima i državnim tužilaštvima imenovana je po jedna osoba za pružanje podrške, ali kao dodatna aktivnost uz redovne poslove koje te osobe obavljaju u tužilaštvu i sudu. Kada je riječ o sudovima, u najvećem broju slučajeva određen je po jedan službenik/ca i najčešće su to sekretari, upravitelji pisarnice ili savjetnici u sudu, dok je u jednom slučaju to i predsjednik suda. Očigledno je da se struktura ovlašćenih službenika/ca i njihova osnovna namještenja i nadležnosti u sudu ograničavaju u pogledu specijalizacije i pune posvećenosti u dijelu nadležnosti pružanja podrške i pomoći oštećenom/svjedoku i žrtvi.⁴⁷

U višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju i u Vrhovnom državnom tužilaštvu zasebno funkcionišu Stručne službe za pomoć sudovima i državnim tužilaštvima u krivičnom postupku, koje su formirane u skladu sa Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, ali se priroda njihovih nadležnosti razlikuje od zahtjeva koje postavlja Direktiva 2012/029/EU.

⁴⁷ Živković Petraković, T. (2023) *Analiza usklađenosti zakonodavstva u oblasti zaštite prava žrtava i rada službi za podršku žrtvama*, Institut za pravne studije, str. 26.

Mehanizam individualne procjene potreba, kao i upućivanja, nije uspostavljen, a ne postoje ni pouzdani podaci o specijalizovanim službama podrške dostupnim u okviru institucija socijalne i zdravstvene zaštite, kao i pri organizacijama civilnog društva.

Predlog Zakona o izmjenama i dopunama ZKP-a daje predlog da se u posebnom članu urede formiranje i nadležnosti stručnih službi za podršku žrtvama krivičnih djela, radi pružanja pomoći sudovima tužilaštvima i policiji. Predviđeno je da se ove službe formiraju pri višim sudovima i višim državnim tužilaštvima u Crnoj Gori, koje bi pružale primarnu podršku žrtvama sa područja mjesne nadležnosti tih sudova, državnih tužilaštava, odnosno policije. Predviđeno je da poslove u stručnoj službi obavljaju socijalni radnici, psiholozi, defektolozi, specijalni pedagozi i druga stručna lica iz odgovarajućih oblasti, koja mogu dati stručna mišljenja, obavještenja i drugu pomoć u postupanju prema žrtvama.

Važna uloga ovih službi ogledala bi se prvenstveno u sprovođenju pojedinačne/individualne procjene žrtve. Predložene izmjene ZKP-a predviđaju da, prilikom saslušanja žrtve, organ koji sprovodi saslušanje, u saradnji sa stručnim službama, sprovede pojedinačnu procjenu žrtve, koja podrazumijeva utvrđivanje ličnih karakteristika te žrtve, vrste i prirode krivičnog djela, okolnosti izvršenja krivičnog djela, posljedice krivičnog djela, potrebe za primjenom mjera i radnji radi zaštite žrtve.

Pored toga, u okviru službi neophodno je razviti i mehanizam upućivanja u specijalizovane službe koje pružaju specifične vrste podrške (ukoliko se ukaže potreba za tim).

b) Usluge specijalizovane podrške

Službe za podršku pri sudovima i tužilaštvima ne mogu pružiti sve vrste podrške koje bi žrtvama mogle biti potrebne na osnovu rezultata individualne procjene. Zato je važno razviti mehanizme upućivanja u službe specijalizovane podrške, bilo u okviru državnih institucija ili u okviru organizacija civilnog društva.

Kada je riječ o potencijalnim kapacitetima za pružanje specijalizovane podrške, kako je prepoznaju Direktiva 2012/029/EU, ali i Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije vodi registar licenciranih pružalaca usluga u oblasti socijalne i dječije zaštite. Izmijenjenim Pravilnikom o sadržaju baze podataka i sadržaju i načinu vođenja evidencija u socijalnoj i dječijoj zaštiti predviđena je nadogradnja pomenutog registra na način što će biti dostupna informacija o ličnom imenu, datumu i mjestu rođenja stručnih radnika, stručnih saradnika i saradnika angažovanih za pružanje usluge, naziv usluge socijalne i dječije zaštite, ko su korisnici usluga socijalne i dječije zaštite i broj korisnika usluge, kao i mjesto pružanja usluge.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije izdaje licence za obavljanje djelatnosti u oblasti socijalne i dječije zaštite, a na osnovu Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, pružalac usluge je dužan da prije otpočinjanja obavljanja djelatnosti pribavi licencu za obavljanje djelatnosti. Zakonom i podzakonskim aktom propisana je dokumentacija koju je pružalac usluge dužan da dostavi uz zahtjev za dobijanje licence.

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je da nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši Inspekcija socijalne i dječje zaštite. Takođe, zakonom je propisano da Ministarstvo vrši nadzor nad stručnim radom pružalaca usluge. U nadzoru nad stručnim radom pružalaca usluge utvrđuje se da li su ispunjeni uslovi u odnosu na primjenu propisanih stručnih procedura i na korišćenje stručnih znanja i vještina tokom prijema, procjene, planiranja, pregleda efekata realizovanih aktivnosti i završetka rada sa korisnikom, na osnovu uvida u dokumentaciju i uvida u proces pružanja i efekata usluga.

c) Dostupnost informacija o uslugama podrške

Najzad, ozbiljan problem trenutno predstavlja činjenica da i samim žrtvama nisu lako dostupne informacije o postojećim uslugama podrške, kao ni o ostalim pravima koja im pripadaju, budući da su te informacije „rasute“ po brojnim internet stranicama državnih organa, institucija i organizacija civilnog društva. U više navrata, uglavnom kroz projektnu podršku, štampane su i informativne brošure o pravima žrtava i oblicima podrške i zaštite, ali su ove informacije uglavnom disperzovane i odnose se na određene kategorije žrtava i/ili određenu vrstu pomoći i podrške.

Posebno zabrinjava činjenica da su ograničeno dostupne čak i informacije o, iako skromnim, trenutno dostupnim uslugama podrške. „Niti na jednoj osnovnoj/početnoj stranici portala sudova ne nalazi se link (baner) koji ukazuje na prava i mogućnost podrške i, u odnosu na sve dostupne podatke koji se tiču službi za podršku, potrebno je pretraživanje samog portala kako bi se do istih stiglo.

Kontakt-podaci ovlašćenih službenika za podršku dostupni su na portalima samo četiri suda i to Osnovnog suda u Cetinju, Osnovnog suda u Baru i sudovima za prekršaje u Podgorici i Bijelom Polju.“ Kao rezultat toga, građani se vrlo rijetko obraćaju za pomoć i podršku, a o dosadašnjoj praksi postupanja nema ni dostupnih statističkih podataka.

Imajući u vidu sve navedeno, jasno je da postoji neophodnost uspostavljanja održivog i centralizovanog sistema informisanja žrtava, za koji bi odgovornost preuzele nadležne institucije.

3.6 Zaštita žrtava

Individualna procjena potreba žrtava (o kojoj je već bilo riječi), kao jedan od ključnih zadataka, pored procjene potreba za podrškom, ima i ulogu prepoznavanja naročite ranjivosti žrtve u svrhe pružanja adekvatnih mjera procesne zaštite.

U skladu sa članom 22 Direktive 2012/029/EU, individualna procjena potreba treba da uzme u obzir lična svojstva žrtve, vrstu krivičnog djela i okolnosti izvršenja krivičnog djela.

U kontekstu individualne procjene, posebna pažnja treba da bude posvećena žrtvama koje su pretrpjele ozbiljnu štetu usljed težine krivičnog djela i žrtvama krivičnih djela zasnovanih na diskriminatornim motivima vezanim za lična svojstva žrtve. U tom smislu, kao naročito ranjive kategorije žrtava, Direktiva prepoznaje žrtve terorizma, organizovanog kriminala, trgovine ljudima, rodno zasnovanog, partnerskog i seksualnog nasilja, zločina iz mržnje, kao i žrtve sa invaliditetom. Direktiva posebno prepoznaje ranjivost djece žrtava i podvlači značaj uzimanja u obzir želja samih žrtava, kao i kontinuirano prilagođavanje mjera tokom samog postupka.

Direktiva 2012/029/EU prepoznaje čitav niz zaštitnih mjera, poput sprječavanja kontakta (susreta) žrtve i okrivljenog, izbjegavanja ponovljenog i/ili višestrukog ispitivanja žrtve, omogućavanje žrtvi da je tokom postupka, pored punomoćnika, prati i osoba od povjerenja. Direktiva, takođe, insistira na svođenju medicinskih pregleda/vještačenja na minimum, kao i na zaštiti privatnosti i dostojanstva žrtve.

Problemi koji se u krivičnim postupcima u Crnoj Gori učestalo javljaju u pogledu zaštite svih osjetljivih kategorija žrtava, vezani su uglavnom za višestruko, odnosno ponovljeno ispitivanje žrtava tokom više faza postupka, nepostojanje preduslova za fizičko distanciranje žrtve i okrivljenog prije, tokom i nakon davanja iskaza; neadekvatan pristup ispitivanju žrtava usljed nedostatka neophodnih znanja, vještina i senzibilizacije aktera postupka za potrebe (naročito ranjivih) žrtava; potom, „curenje“ podataka iz istraga, odnosno krivičnih postupaka u kojima je isključena javnost i neadekvatno medijsko izvještavanje o takvim postupcima i o samim žrtvama. U cilju unapređenja zaštite žrtava, posebno onih koje su izložene nasilju u porodici, rodno zasnovanom i seksualnom nasilju, neophodno je osigurati sistemsku i efikasnu primjenu zaštitnih mjera koje su predviđene zakonodavstvom Crne Gore, uključujući mjere bezbjednosti u krivičnim postupcima i zaštitne mjere u prekršajnim postupcima. Iako pravni okvir predviđa različite oblike zaštite, nekada u praksi njihova primjena predstavlja izazov.

3.6.1. Naročito osjetljive grupe žrtava i potreba za dodatnom podrškom i zaštitom

3.6.1.1 Žrtve seksualnog, rodno zasnovanog i nasilja u porodici

EU Direktiva 2012/29/EU prepoznaje žrtve seksualnog, rodno zasnovanog i nasilja u porodici kao posebno ranjive i nalaže državama članicama da im obezbijede sveobuhvatnu podršku i zaštitu. Direktiva prepoznaje da žrtve zločina iz mržnje, uključujući one zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, mogu imati specifične potrebe za zaštitom. Rodno zasnovano nasilje definiše se kao oblik diskriminacije i kršenje osnovnih prava, a uključuje i nasilje u bliskim odnosima, koje može biti fizičko, seksualno, psihološko ili ekonomsko, i koje često ima ozbiljne i dugotrajne posljedice po žrtve, posebno kada su počinioci osobe od povjerenja, poput sadašnjih ili bivših partnera. Direktiva zahtijeva individualnu procjenu potreba za zaštitom, uz uključivanje žrtava u procjenu, zatim osiguranje psihološke, pravne i socijalne podrške, te zaštitu tokom sudskih postupaka, uključujući mjere za sprječavanje kontakta s počiniocem. Pristup podršci ne smije biti uslovljen prijavom krivičnog djela, a prava se garantuju svim žrtvama bez obzira na državljanstvo ili migracioni status. Istanbulska konvencija posebnu pažnju posvećuje ranjivim grupama poput žena sa invaliditetom, migrantkinja, starijih žena i onih koje žive u izolaciji, dok se sve mjere moraju sprovoditi bez diskriminacije, oslanjajući se na pristup koji stavlja prava žrtava u središte institucionalnog odgovora.

EU Direktiva 2024/1385 o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, usvojena je sa ciljem uspostavljanja jedinstvenih minimalnih standarda u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u svim državama članicama Evropske unije. Njome se po prvi put uvodi obaveza kriminalizacije određenih oblika nasilja poput sakaćenja ženskih genitalija, prisilnog braka,

neovlašćenog dijeljenja intimnih sadržaja, kao i digitalnih oblika nasilja kao što su *cyber* proganjanje i *online* proganjanje i uznemiravanje na internetu. Direktiva garantuje žrtvama pravo na informacije, pravnu pomoć, specijalizovanu podršku i zaštitu tokom postupka, uključujući i mjere sprječavanja sekundarne viktimizacije. Takođe, obavezuje države članice da uvedu sistemsku prevenciju putem edukacije, javnih kampanja i programa za počiniocima nasilja, kao i da unaprijede institucionalnu koordinaciju, prikupljanje podataka i praćenje napretka kroz nacionalne akcione planove. Ova direktiva predstavlja korak ka usklađivanju nacionalnih zakonodavstava i sveobuhvatnoj zaštiti žrtava na nivou EU.

Istanbulska konvencija, kao najsveobuhvatniji instrument Savjeta Evrope u ovoj oblasti, kao i preporuke koje je GREVIO Komitet uputio Crnoj Gori, ukazuju na to da porodično i rodno zasnovano nasilje u Crnoj Gori zahtijevaju sveobuhvatnu državnu reakciju.⁴⁸ GREVIO poziva vlasti da obezbijede, uključujući i korišćenje smjernica ili uputstava, prikupljanje svih relevantnih dokaza i njihov adekvatan prenos između organa za sprovođenje zakona i pravosuđa, uključujući i državne tužioce, sa ciljem stvaranja sveobuhvatnije osnove za podizanje optužnica i efikasno gonjenje nasilja nad ženama (stav 167.). GREVIO snažno podstiče crnogorske vlasti da preduzmu mjere kako bi izbjegle ponovno ispitivanje žrtava nasilja nad ženama (stav 168.).

Kada je riječ o postojećem stanju, Analiza kaznene politike u slučajevima nasilja u porodici (Centar za ženska prava, 2024.) pokazuje značajan porast broja krivičnih predmeta vezanih za nasilje u porodici u 2024. godini – 796, u odnosu na 443 iz prethodne godine, što čini 28% od ukupnog broja predmeta koje su sudovi te godine imali u radu (u odnosu na 16% iz 2023.) Tokom 2024. godine izrečene su 283 krivičnopravne sankcije: zatvorske kazne dominiraju sa 45,9% (121 slučaj), dok su uslovne osude činile 25%, a mjere bezbjednosti 29%. Prosječna kazna zatvora iznosila je 6 mjeseci, dok je najčešća bila zatvorska kazna u trajanju od 6 do 12 mjeseci (37% slučajeva). Prosječno trajanje krivičnih postupaka poraslo je na 153 dana, a osuđujuće presude su donijete u 97,3% slučajeva. Iako zabrana približavanja (čl. 77a KZCG) čini trećinu svih izrečenih mjera bezbjednosti, ona čini svega 8% ukupno izrečenih krivično-pravnih sankcija. Mjera udaljenja iz stana i dalje se rijetko koristi – izrečena je u svega 3 predmeta tokom 2024, a godinu ranije je izrečena samo jednom. U prekršajnim postupcima, u toku 2024. godine, ukupno je izrečeno 637 zaštitnih mjera, što čini 48,3% svih riješenih predmeta. Od toga, 37% su zabrane uznemiravanja i uhođenja, 35% zabrane približavanja, dok 14% predstavljaju mjere udaljenja iz stana. Sudska praksa i dalje pokazuje visok stepen tolerancije na nasilje: u čak 35% presuda, neaktivnost žrtve uzeta je kao olakšavajuća okolnost, a blage kazne izrečene su i za teške oblike nasilja, uključujući prijetnje ubistvom.

U oktobru 2024. godine, Vrhovni državni tužilac donio je Uputstvo za postupanje u slučajevima nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici.⁴⁹ Uputstvo propisuje da postupajući tužioci hitno saslušaju žrtvu nasilja, bez njenog prethodnog saslušanja od strane policijskih službenika, ukoliko je to moguće. Pored toga, Uputstvom su date precizne smjernice kako u odnosu na postupanje

⁴⁸ Vidi više na: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/montenegro>, pristupljeno 2.9.2025. godine.

⁴⁹ Uputstvo za postupanje u slučajevima nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici, dostupno na: https://tuzilastvo.me/static/vrdr/doc/UPUTSTVO_za_postupanje_drzavnih_tuzilastava_u_slucajevima_nasilja_u_porodici_ili_porodicnoj_zajednici.pdf, pristupljeno 14.10.2024. godine.

sa samim žrtvama, njihovo informisanje i zaštitu, tako i u pogledu prikupljanja informacija i određivanja pritvora.

Takođe je propisano da se pribave podaci o procjeni rizika za žrtvu, ranijim prijavama nasilja, uključujući i one događaje koji nisu prijavljeni, kao i podaci o svim prethodno izrečenim zaštitnim mjerama, podnijetim prijavama, krivičnoj i prekršajnoj evidenciji za osumnjičenog.

Rukovodioci državnih tužilaštava, na osnovu Uputstva, u cilju uspostavljanja prakse i standarda u postupanju, osiguraće efikasnu koordinaciju i razmjenu informacija unutar državnog tužilaštva kojim rukovode. Takođe će Vrhovnom državnom tužilaštvu dostavljati kvartalne izvještaje sa ažuriranim podacima o predmetima nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici.

Portparoli državnih tužilaštava, prilikom obavještanja javnosti o događaju, obezbijediće zaštitu privatnosti i integriteta žrtve i posebno obazrivo informisati javnost u slučajevima kada je žrtva djeteta.

Vrhovni državni tužilac odredio je koordinatorku za praćenje primjene Uputstva, čija je obaveza koordinacija, praćenje primjene Uputstva i saradnja sa relevantnim institucijama Multidisciplinarnog tima, nevladinim i međunarodnim organizacijama, kao i projektima u ovoj oblasti.

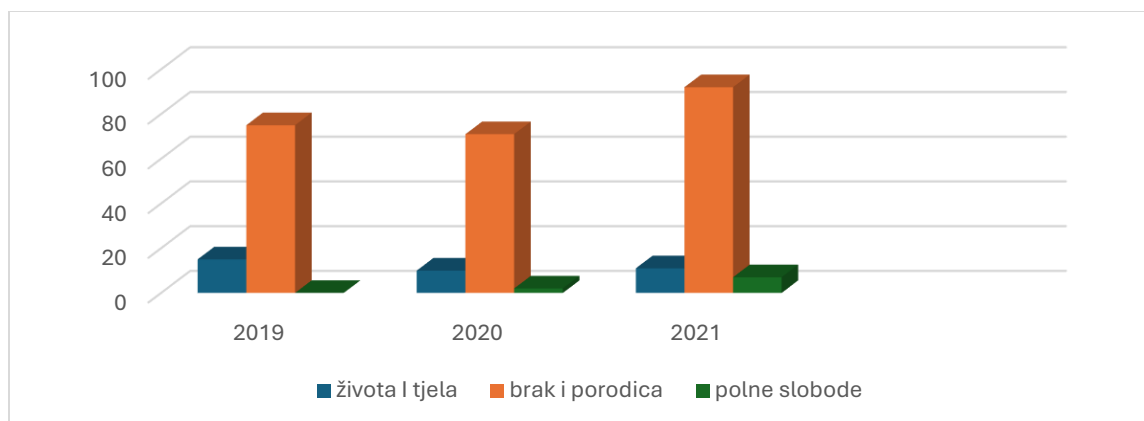
Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2025-2029. predviđa mjere za uspostavljanje usluge Dječije kuće (Barnahus) za zaštitu djece žrtava u krivičnim postupcima, koja će implementirati standarde pravosuđa po mjeri djeteta i prevenirati dalju viktimizaciju i traumatizaciju djece žrtava nasilja.

3.6.1.2. Djeca žrtve

Životno doba, odnosno specifične razvojne karakteristike djece, čine ih naročito osjetljivim žrtvama. Ova činjenica prepoznata je u svim relevantnim međunarodnim standardima, prvenstveno UN i SE, a značajni koraci da se ti standardi implementiraju u pravni sistem Crne Gore načinjeni već usvajanjem Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku. Detaljan pregled postojećih problema u njihovoj implementaciji dat je u Strategiji prevencije i zaštite djece od nasilja 2024-2028.

U Crnoj Gori, djeca su najčešće žrtve nasilja unutar porodice, iako je primjetan porast nasilja i izvan porodičnog okruženja, uključujući škole i *online* prostor. Podaci pokazuju da je 2021. godine 231 dijete bilo žrtva porodičnog nasilja, a 2022. godine 102 djece, dok je broj žrtava izvan porodice porastao sa 6 u 2021. na 114 u 2022. godini. Izvještaji ukazuju na kontinuiran i zabrinjavajući trend porasta porodičnog nasilja, sa povećanjem od 58% u periodu od 2013. do 2020. godine.

Grafikon 1: Najčešća krivična djela na štetu djece

Ovi prepoznati problemi imaju negativne efekte po djecu, roditelje, zajednicu i društvo u cjelini, uz porast smrtnosti djece, dugoročne medicinske probleme i zloupotrebu supstanci, opadanje nivoa obrazovanja i smanjenu produktivnost buduće radno sposobne populacije, povećano siromaštvo i ponavljanje ciklusa nasilja.⁵⁰

GREVIO Izvještaj za Crnu Goru za 2018. godinu napominje da je zaštita djece u sistemu pravosuđa neadekvatna jer se čini da veliki broj profesionalaca nije svjestan dinamike nasilja u porodici i uticaja koji svjedočenje takvom nasilju može imati na djecu, sa fokusom uglavnom na zaštitu porodične zajednice. Stoga GREVIO primjećuje da postoji potreba da se pojačaju mjere kako bi se obezbijedio širi nivo svijesti o štetnim posljedicama na djecu, nakon svjedočenja o nasilju u porodici i da se obezbijede adekvatna sredstva za zaštitu djece unutar pravosudnog sistema, te razviju posebni programi za psihosocijalno savjetovanje za ovu djecu.⁵¹

Nalazi nezavisnog izvještaja WRC za 2023. godinu potvrđuju da izazovi koje je GREVIO identifikovao u izvještaju iz 2018. godine u značajnoj mjeri i dalje postoje. Posebno se ističu nedovoljno prepoznavanje posljedica nasilja na djecu, nedostatak systemske i dosljedne procjene rizika, slaba koordinacija institucija, nedostatak specijalizovanih servisa za djecu - svjedoke nasilja i nedovoljna uloga nasilja kao kriterijuma u postupcima starateljstva i određivanja kontakata. Sve ovo ukazuje na potrebu za daljim reformama i jačanjem institucionalne prakse u cilju efikasne zaštite djece.

Analiza usklađenosti kaznenog zakonodavstva Crne Gore sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti pravde po mjeri djeteta, izrađena 2020. godine uz podršku UNICEF-a,⁵² pokazala je potrebu za izmjenom kako materijalnog, tako i procesnog zakonodavstva u brojnim segmentima. Nakon izrade ove analize, a u pokušaju da se, i prije izmjene zakona, poboljša situacija u praksi izrađen je, uz podršku UNICEF-a, niz dokumenata za profesionalce kao što su:

⁵⁰ Vidi više u: Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja 2024-2028.

⁵¹ Grevio Izvjestaj za Crnu Goru iz 2018. godine

⁵² Kolaković-Bojović, M (2020) Analiza usklađenosti kaznenog zakonodavstva Crne Gore sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti pravde po mjeri djeteta, UNICEF.

- Smjernice za rad stručne službe s djecom, maloljetnim učiniocima, žrtvama i svjedocima u krivičnom postupku⁵³
- Vodič za djecu svjedoke u tužilaštvu⁵⁴
- Vodič za djecu svjedoke u sudu⁵⁵
- Vodič za roditelje djece svjedoka u krivičnom postupku

Trenutno je u izradi obavezujuće Uputstvo za postupanje državnih tužilaštava u krivičnim postupcima u kojima je učesnik djeteta oštećeno krivičnim djelom ili u kojem se djeteta saslušava kao svjedok.

Ovo uputstvo je od velikog značaja imajući u vidu da trenutno postoje značajne **razlike u praksi postupanja tužilaštava**, naročito u korišćenju pomoći Stručne službe, budući da ne postoji jednako razumijevanje aktivnog učešća Stručne službe u različitim fazama krivičnog postupka, a posebno tokom saslušanja djeteta, uključujući i saslušanje primjenom audiovizuelne tehnike za saslušanje djeteta iz zasebne prostorije. Prema zvaničnim podacima Stručne službe, ovaj vid saslušanja uz pomoć stručne službe, u državnom tužilaštvu je u primjeni od 2016. godine.

Do novembra 2024. godine, na taj način je saslušano 147 od 644 djece za koje je zatražena procjena Stručne službe za učešće u krivičnom postupku. Neposredno, od strane državnog tužioca za maloljetnike, saslušano se 176 djece.

Dodatni problem predstavlja i činjenica da se ne izriču u dovoljnom obimu **zaštitne mjere**, koje bi zaštitile djeteta kao žrtvu posebno kada je učinilac osoba iz porodice - kruga povjerenja, pa se nerijetko zaštita djeteta obezbjeđuje izmještanjem djeteta iz porodice u ustanovu socijalnog staranja. Veliki problem je i upućivanje djeteta-maloljetnog lica na specijalizovani tretman traume u okviru sistema zdravstvene zaštite koji zbog načina kategorizacije i manjka stručnih kapaciteta ne može obezbijediti ovu uslugu svoj djeci koja za tim imaju potrebu na čitavoj teritoriji Crne Gore.⁵⁶

U zdravstvenom sistemu izrađene su Smjernice za postupanje pružalaca zdravstvenih usluga u cilju zaštite djece i adolescenata od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, koje je Ministarstvo zdravlja usvojilo 2022. godine, kao važan alat za unapređenje rada pružalaca zdravstvenih usluga na svim nivoima zaštite, u oblasti identifikacije slučajeva zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja,

⁵³ „Smjernice za rad stručne službe s djecom, maloljetnim učiniocima, žrtvama i svjedocima u krivičnom postupku“, u saradnji predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Vrhovnog državnog tužilaštva i Vrhovnog suda Crne Gore, 2020, [https://sudovi.me/static/vrtd/doc/Smjernice_za_rad_Strucne_sluzbe_\(1\).pdf](https://sudovi.me/static/vrtd/doc/Smjernice_za_rad_Strucne_sluzbe_(1).pdf).

⁵⁴ Vodič za djecu svjedoke u tužilaštvu, https://sudovi.me/static/vrtd/doc/3_Vodic_za_djecu_svjedoke_u_tuzilastvu.PDF.

⁵⁵ Vodič za djecu svjedoke u sudu, https://sudovi.me/static/vrds/doc/Vodic_za_maloljetnike_-_D_WEB.PDF.

⁵⁶ Iako je djeteta svaka osoba koja nema navršених 18 godina života, sistem zdravstva i dalje dijeli djecu na sljedeće potkategorije i tako im obezbjeđuje psihološkopsihijatrijski tretman:

- Za djecu do 14 godina u Domu zdravlja, Centar za djecu sa posebnim potrebama (i dalje je u upotrebi termin „posebne potrebe“, umjesto „razvojne teškoće/smetnje“;
- Za djecu od 14-16 godina, u Centar za rani razvoj (raniji naziv Centar za autizam, razvojne smetnje i dječiju psihijatriju), koji se nalazi u Podgorici i organizaciona je jedinica Instituta za bolesti djece;
- Za djecu od 16 godine, a negdje samo za djecu nakon navršene 18. godine, u Domu zdravlja, u Centru za mentalno zdravlje;
- Na ovaj način, u nekim sredinama zdravstveni sistem ne pruža pomoć djeci (npr. za djeteta staro 15 godina, žrtvu seksualnog zlostavljanja, u jednom Domu zdravlja nije moguće da dobije pomoć dok ne napuni 18 godina).
- A za djecu u Kolašinu, Plavu, Rožajama, nema zaposlenog psihologa u Domu zdravlja.

kao i za prijavljivanje i dalje upućivanje takvih slučajeva nadležnim službama. Ipak, primjena ovih smjernica u praksi i dalje nije na adekvatnom nivou. Takođe, postoje razvijene Smjernice za međusektorsko postupanje u slučajevima nasilja nad djecom koje definišu ulogu svih sektora kada se nasilje desi, uključujući zdravlje, obrazovanje, pravdu, socijalnu i dječiju zaštitu, a donijete su od strane Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu.

Sa druge strane, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda konstatuje da predstavnici pravosuđa, naročito policijski službenici, imaju poteškoća da prepoznaju digitalno **nasilje nad djecom** i da pokazuju sporost u pružanju podrške djeci žrtvama tog oblika nasilja.⁵⁷

Najzad, postoje značajni problemi u pogledu **međusektorskog pristupa zaštite i podrške** djece žrtava. Izvjesni pomak u tom smislu predstavljaju „Standardne operativne procedure za međusektorsku saradnju u radu sa djecom žrtvama nasilja i iskorištavanja u Crnoj Gori“⁵⁸ iz 2020. godine, izrađene u saradnji Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu, Ministarstva rada i socijalnog staranja i UNICEF-a.

Iako je UNICEF 2022. izradio inicijalnu Studiju izvodljivosti za uspostavljanje Dječije kuće (*Barnahus*) u Crnoj Gori⁵⁹ kojom su predloženi brojni benefiti ovog modela, za koju se Vlada Crne Gore Izjavom o posvećenosti iz februara 2025. godine obavezala da će uspostaviti Barnahus do 2027. godine, realizacija u praksi preduslovljena je detaljnom procjenom potreba, kako u pogledu izmjene normativnog okvira, tako i u pogledu organizacionih, finansijskih i administrativnih kapaciteta.

U tom smislu, od velikog je značaja nastaviti rad na izmjenama i dopunama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku kojim je predviđeno više mehanizama zaštite djeteta žrtve, oštećenog, svjedoka ili kao drugog učesnika u krivičnom postupku, čije odredbe se imaju primjenjivati i kada je dijete žrtva, oštećeni ili svjedok krivičnog djela. Ove planirane izmjene treba posmatrati u sadejstvu sa planiranim izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju nasilja u porodici.

3.6.1.3. Žrtve trgovine ljudima

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima dalje predviđa sveobuhvatan set garancija u pogledu prepoznavanja žrtava trgovine ljudima, njihove zaštite i podrške u skladu sa individualnom procjenom potreba, a u izvještajima Grupa stručnjaka za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) prepoznati su problemi u normativnom i institucionalnom okviru Crne Gore i definisane preporuke za unapređenje.⁶⁰

Direktiva Evropske unije 2011/36/EU o sprječavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti žrtava predviđa sveobuhvatan set garancija u pogledu prepoznavanja žrtava trgovine ljudima, njihove zaštite i podrške u skladu sa individualnom procjenom potreba.

⁵⁷ Izvještaj Zaštitnika, 2022. god.

⁵⁸ „Standardne operativne procedure za međusektorsku saradnju u radu sa djecom žrtvama nasilja i iskorištavanja u Crnoj Gori“ iz 2020. godine izrađene u saradnji Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu, Ministarstva rada i socijalnog staranja i UNICEF-a; https://www.zsdzcg.me/sites/zsdzcg.me/files/2024-02/unicef_-_sop_za_medjusektorsku_saradnju_web.pdf.

⁵⁹ UNICEF i SE, FEASIBILITY STUDY FOR BARNAHUS IN MONTENEGRO, 2022.

⁶⁰ Vidi više na: <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/montenegro1>, pristupljeno 2.9.2025. godine.

U junu 2024. godine, Evropska unija je revidirala pravila EU o sprječavanju i borbi protiv trgovine ljudima, izmjenom Direktive 2011/36/EU o sprječavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava. Ova pravila obezbjeđuju snažnije alate za sprovođenje zakona i za pravosudne organe da istražuju i krivično gone nove oblike eksploatacije, uključujući i one koji se dešavaju na mreži, te osiguravaju viši nivo pomoći i podrške žrtvama.

Jedan od ključnih problema u praksi tiče se prepoznavanja žrtava koje se nerijetko nađu u procesnom svojstvu okrivljenog, posebno kada se radi o tzv. eksploataciji u svrhu vršenja kriminalnih aktivnosti (npr. trgovina narkoticima, krađe, prosjačenje) ali i u slučajevima razgraničenja prostitucije i trgovine ljudima. U strahu od mogućih posljedica, žrtve se teško odlučuju na svjedočenje i prihvataju ulogu krivca. U tom smislu, od velikog značaja je njihova zaštita, ali i osnaživanje za aktivno učešće u postupku.

Posljednjim izmjenama Krivičnog zakonika, iz decembra 2023. godine, osim terminološkog usklađivanja pojma djeteta, kao jedan od načina izvršenja krivičnog djela trgovina ljudima dodata je i otmica, kao i još jedan teži oblik ovog krivičnog djela, a koji će postojati ako je usljed počinjenog djela prema djetetu nastupila teška tjelesna povreda i u tom slučaju propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina.

Istovremeno, u vidu novog stava dodata je i izričita odredba o nekažnjavanju žrtve. Na taj način uz ranije uvrštene odredbe o irelevantnosti pristanka žrtve na namjeravanu eksploataciju za postojanje krivičnog djela, kao i sankcionisanja korisnika usluga, zaokružen je ovaj normativni okvir.

Sistem identifikacije žrtava trgovine ljudima unaprijeđen je formiranjem Tima za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima 2019. godine, čije je ključno načelo u radu dodjeljivanje statusa žrtve po osnovu ugrožavanja ljudskih prava, nezavisno od toka krivičnog postupka. U 2024. godini, kroz rad Tima za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima status žrtve dobilo je 28 lica, gdje su kao oblici eksploatacije prepoznati radna eksploatacija i prisilno prosjačenje.

Kako bi se postigla bolja ravnoteža između postignutih rezultata u istraživanju i krivičnom gonjenju predmeta, Državni tužilac i direktor Uprave policije Crne Gore su, **tokom 2018. godine, formirali Operativni tim** za borbu protiv trgovine ljudima.⁶¹ Odlukom iz 2024. godine, državni javni tužilac i ministar unutrašnjih poslova Crne Gore proširili su nadležnosti ovog tijela, koje se sada bavi i poslovima u vezi sa ilegalnim prelaskom teritorije i krijumčarenjem ljudi⁶². Tim se sastoji od predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave policije i Višeg državnog tužilaštva. Sastaje se najmanje četiri puta godišnje, a osim analize postignutih rezultata, izazova i problema u svom radu, donosi zaključke koji su značajni za budući rad u ovoj oblasti i doprinose realizaciji strateških planova. Ključni zadaci pomenutog tijela su:

- efikasnije procesuiranje slučajeva trgovine ljudima i nezakonitog prelaska državnih granica i krijumčarenja ljudi;
- koordinacija aktivnosti i usklađivanje rada sa drugim učesnicima na suzbijanju trgovine ljudima i nezakonitog prelaska državnih granica i krijumčarenja ljudi;

⁶¹Rješenje br. 47-050/18-88182, br. 484/18 od 06.12.2018.

⁶²Rješenje broj: 01-078/24-21552, Tu.br. 122/24 od 17. aprila 2024.

- identifikacija žrtava trgovine ljudima u lancu trgovine ljudima, ilegalnog prelaska državne granice i krijumčarenja ljudi i drugih krivičnih djela počinjenih od strane kriminalnih grupa;
- prikupljanje informacija o finansijskim sredstvima stečenim trgovinom ljudima i ilegalnim prelaskom državnih granica i krijumčarenjem ljudi u svrhu sprovođenja finansijskih istraga;
- ostvarivanje međunarodne saradnje neposrednim kontaktom sa policijskim službama, naročito u zemljama iz regiona, kao i sa drugim međunarodnim organizacijama i inicijativama, i učešćem u zajedničkim istražnim timovima.

Saradnja na zaštiti žrtava zasniva se na Sporazumu o međusobnoj saradnji u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, koji je potpisan 2007. godine između državnih institucija i relevantnih nevladinih organizacija. Sporazum je više puta revidiran kako bi bio prilagođen aktuelnom kontekstu i nadležnostima institucija, a posljednji put je potpisan 27. maja 2024. godine. Cilj ovog sporazuma je saradnja na prevenciji, edukaciji, otkrivanju i procesuiranju počinilaca, kao i na identifikaciji, zaštiti, integraciji, reintegraciji i rehabilitaciji potencijalnih i stvarnih žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava.

Sporazum obezbjeđuje fizičku, psihološku, zdravstvenu, socijalnu i zaštitu djece žrtava trgovine ljudima, njihovu integraciju u novo društvo ili reintegraciju u slučaju dobrovoljnog povratka u zemlju porijekla. Potpisnici Sporazuma su saglasni da pruže pomoć žrtvama trgovine ljudima, u skladu sa Sporazumom, bez obzira na volju žrtve da učestvuje ili ne učestvuje u krivičnom postupku za krivično djelo trgovine ljudima. Takođe, obavezuju se da žrtvama pruže informacije o besplatnoj pravnoj pomoći i drugim pravima, u skladu sa nadležnostima i zakonskim odredbama.

Protokol o postupanju organa, institucija i organizacija u Crnoj Gori u vezi sa djecom koja žive i rade na ulici potpisan je 2019. godine, a revidiran 2021. godine. Ovaj Protokol pruža smjernice za postupanje svim akterima koji rade s djecom, ali i s njihovim porodicama, kako bi zajedničkim djelovanjem preduzeli mjere i aktivnosti za zaštitu djece uključene u život i rad na ulici, u skladu s garantovanim pravima djeteta. Protokol se odnosi na postupanje svih službenih lica i drugih stručnjaka koji obavljaju poslove značajne za zaštitu djece koja su uključena u život i rad na ulici (policija, centri za socijalni rad, druge institucije i pružaoci usluga socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, organizacije i drugi).

Posebno zabrinjava činjenica da su žrtve trgovine ljudima nerijetko djeca. Podaci Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva pokazuju da je u periodu od oktobra 2018 do oktobra 2024. registrovano 30 djece žrtava trgovine ljudima, od čega:

- u svrhu dječijeg braka: 13 (12 djevojčica i 1 dječak)
- u svrhu prosjačenja: 13 (6 djevojčica i 7 dječaka)
- u svrhu seksualnog iskorišćavanja: 4 djevojčice.

Navedeni podaci jasno ukazuju da je u kontekstu vođenja krivičnog postupka neophodno razumjeti porodični i kulturološki kontekst, internalizovane porodične i kulturološke vrijednosti, kao i činjenicu da su počinioци ovog krivičnog djela nerijetko članovi porodice i kompleksnost veze djeteta sa njima, budući da se ovi faktori odražavaju na:

- sposobnost djeteta da prepozna i reaguje na kršenje sopstvenih prava i traženje zaštite
- razotkrivanje krivičnog djela
- učešće djeteta u krivičnom postupku, na davanje svjedočkog iskaza
- učešće djeteta u postupku socijalne i dječije zaštite

Zatim, većina žrtava trgovine ljudima identifikovanih od strane Tima za formalnu identifikaciju bila su djeca, što ukazuje da prevencija trgovine ljudima, na svim nivoima u Crnoj Gori, a naročito u odnosu na ranjive grupe ljudi, kao i zaštita žrtava i procesuiranje ovog krivičnog djela, nijesu u potpunosti djelotvorni i potrebna su poboljšanja u tom dijelu.

GRETA je u svom Izvještaju za Crnu Goru, u okviru trećeg kruga evaluacije o primjeni Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima izdala nekoliko preporuka koje crnogorski organi treba da razmotre, a mnoge se odnose na djecu kao žrtve trgovine ljudima.

Na primjer, jedna od preporuka se odnosi na bolje procesuiranje slučajeva trgovine u svrhu dječijih, ranih i prisilnih brakova⁶³, kao i preduzimanje koraka da se prilikom istrage, krivičnog gonjenja i suđenja u slučajevima trgovine ljudima⁶⁴ obezbijede procedure prilagođene djeci, u skladu sa Smjernicama Komiteta ministara Savjeta Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta, uključujući i mjere kojima se obezbjeđuje dovoljan broj prostorija za saslušanje prilagođenih za djecu širom zemlje.⁶⁵ Konačno, GRETA smatra da crnogorski organi treba da pojačaju napore na identifikovanju djece žrtava trgovine ljudima i pruže im adekvatnu dalju pomoć.⁶⁶

3.6.1.4. Žrtve ratnih zločina

U okviru Specijalizovanog odjeljenja za organizovani kriminal, korupciju, terorizam i ratne zločine u Višem sudu u Podgorici, oformljena je Služba za pružanje podrške oštećenima/svjedocima u predmetima koji se sude pred ovim odjeljenjem, a 2009. godine Viši sud u Podgorici objavio je Informator za oštećene/svjedoke izvršenja krivičnih djela za koje se postupci vode pred Specijalizovanim odjeljenjem za organizovani kriminal, korupciju, terorizam i ratne zločine⁶⁷. Informator oštećene/svjedoke upoznaje s pravima i obavezama u krivičnim postupcima zbog izvršenja krivičnih djela iz oblasti organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, upoznajući, između ostalog, oštećene/svjedoke o mogućnosti organizovanja prevoza i smještaja, kontaktiranja Jedinice za zaštitu u svrhu organizovanja obezbjeđenja, pružanja svih potrebnih informacija i brige tokom boravka u sudu od strane Službe za pružanje podrške.

Ipak, osim pružanja *ad hoc* podrške u pojedinim predmetima u kojima su postupci već okončani, nije obezbjeđena održivost funkcionisanja ove službe kroz jačanje njenih kapaciteta i dostupnost informacija žrtvama, što je ispravno prepoznato Strategijom za istraživanje ratnih zločina 2024-

⁶³ Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika u članu 445a propisano je krivično djelo Prodaja djece („Ko drugom protivpravno nudi, prihvata ili posreduje u prebacivanju djeteta za novčanu ili drugu naknadu, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.”). Očekuje se da se vidivi stupanj i efektivnost njegovog primjenjivanja u praksi.

⁶⁴ GRETA, Evaluacioni izvještaj za Crnu Goru, treći krug evaluacije, Pristup pravdi i djelotvorni pravni lijekovi za žrtve trgovine ljudima, 2021. god, str. 14.

⁶⁵ GRETA, Evaluacioni izvještaj za Crnu Goru, treći krug evaluacije, Pristup pravdi i djelotvorni pravni lijekovi za žrtve trgovine ljudima, 2021. god, str. 25.

⁶⁶ GRETA, Evaluacioni izvještaj za Crnu Goru, treći krug evaluacije, Pristup pravdi i djelotvorni pravni lijekovi za žrtve trgovine ljudima, 2021. god, str. 44.

⁶⁷ Informator za oštećene/svjedoke, sudovi.me/vspg/sadrzaj/Ek1q.

2027. koja se, u pogledu unapređenja zaštite žrtava ratnih zločina, u potpunosti oslanja na mjere predviđene ovom strategijom.

3.6.1.5. Žrtve zločina iz mržnje

Kako sistem evidentiranja zločina iz mržnje i dalje ne funkcioniše na adekvatan način,⁶⁸ zajedno sa izostankom individualne procjene potreba rezultira time da mnoštvo žrtava zločina iz mržnje ostane neprepoznato i uskraćeno za adekvatnu zaštitu i podršku, naročito u kontekstu sekundarne i ponovljene viktimizacije. Ovi problemi u praksi su skupčani i sa činjenicom da se tužioci teško odlučuju da krivično djelo okvalifikuju kao zločin iz mržnje, a i kada to učine, ova kvalifikacija ne nađe uvijek put do sudske presude.

Ovo je posebno slučaj kada je riječ o dokazivanju „pretežnosti“ mržnje u odnosu na druge motive, (ne)uzimanju u obzir ranijeg ispoljavanja mržnje kao dokaza pretežnosti motiva, kao i u pogledu distinkcije mržnje i srodnih pojmova, poput npr. predrasuda.⁶⁹

Posebno teška je pozicija žrtava govora mržnje, naročito onog koji ne ispunjava elemente bića bilo kog krivičnog djela, a ispoljen u javnom prostoru ostavlja dalekosežne posljedice na žrtvu, stigmatizujući je i praveći od nje „legitimnu“ metu za ponovljenu viktimizaciju. Nerijetko, govor mržnje predstavlja uvod u zločin iz mržnje.

Prema podacima UNDP-a, nasilje i govor mržnje najčešće se prepoznaju na društvenim mrežama (34,9%), zatim tokom predizbornih kampanja (31,4%), u medijima (17,4%), u parlamentu (9,3%) i u političkim partijama (7%). Društvene mreže postaju mjesto broj jedan za najintenzivnije nasilje nad političarkama, uključujući psihičko nasilje, posebno u obliku seksističkih i mizoginih primjedbi, ponižavajućih fotografija, zastrašivanja i prijetnji.⁷⁰

Sa ciljem adresiranja pomenutih problema i unapređenja praksi postupanja, Vrhovni državni tužilac izdao je u maju 2025. godine državnim tužilaštvima obavezujuće Uputstvo za postupanje u slučajevima govora mržnje i predmetima formiranim za krivična djela učinjena iz mržnje (zločin iz mržnje)⁷¹. Uputstvo je izdato sa ciljem da se osigura djelotvorno i jednoobrazno postupanje i primjena međunarodnih preporuka na jednak postupak prema svim osobama i borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije.

Uputstvom se nadležna državna tužilaštva obavezuju na postupanje u skladu sa kriterijumima Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Akcionim planom Ujedinjenih nacija iz Rabata i indikatorima predrasuda.

⁶⁸ Vidjeti: Marković, M, Perry Joanna (2020) Analiza i preporuke u vezi sa zakonodavstvom, istragom i krivičnim gonjenjem i prikupljanje podataka o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje, govoru mržnje i diskriminaciji u Crnoj Gori, Savjet Evrope, Podgorica.

⁶⁹ Vidjeti: Kolaković-Bojović, Milica, Đukanović, Anđela (2023) *Zločini iz mržnje u Republici Srbiji*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.

⁷⁰ Borba protiv govora mržnje, <https://www.undp.org/cnr/montenegro/projects/borba-protiv-govora-mrznje>, 08.08.2024. godine.

⁷¹ Obavezujuće uputstvo za postupanje u predmetima formiranim za krivična djela učinjena iz mržnje (zločin iz mržnje) kao i u slučajevima govora mržnje, https://tuzilastvo.me/static/vrdrd/doc/Uputstvo_Tu_br_214-25.pdf.

Prema odredbama Uputstva, postupajući državni tužioci biće u obavezi da u predmetima sa elementima govora mržnje posebno cijene svako javno izražavanje ili prouzrokovanje mržnje prema određenoj grupi ili pojedincu zbog nekog njenog određenja radi stvaranja netrpeljivosti, razdora, diskriminacije i nasilja. Takođe će se cijeliti da li je došlo do raspirivanja već postojeće mržnje, vodeći računa da li se mržnja putem javnog govora razvija, jača i produbljuje.

U prijavljenim slučajevima sa elementima mržnje, u skladu sa obavezujućim Uputstvom, državni tužioci će preduzimati sve razumne korake kako bi se razotkrio bilo koji motiv, odnosno okolnost iz mržnje, koji bi mogli imati ulogu u događaju. U slučajevima krivičnih djela učinjenih putem interneta, tužilaštvo će u najkraćem roku, kada za to postoji potreba, koristiti međunarodnu pravnu pomoć, radi prikupljanja neophodnih podataka. U hitnim slučajevima, kada postoji uzajamnost, zamolnice za međunarodnu pravnu pomoć biće dostavljene i posredstvom Nacionalnog centralnog biroa INTERPOL-a.

Prilikom postupanja, državni tužioci će aktivno sarađivati sa oštećenima i blagovremeno ih obavještavati o svim preduzetim radnjama.

U cilju efikasne primjene uputstva, VDT je imenovao koordinatora koji će pratiti primjenu Uputstva i sarađivati s relevantnim institucijama, međunarodnim organizacijama i nevladinim sektorom, o čemu će direktno izvještavati i odgovarati Vrhovnom državnom tužiocu.

3.6.1.6. Žrtve sa invaliditetom i stara lica kao žrtve

Iako same po sebi dovoljno teške, posljedice viktimizacije dodatno dobijaju na težini kada je riječ o višestruko ranjivim kategorijama lica, poput osoba sa invaliditetom ili starih lica. Razloge tome treba tražiti u dodatno otežanom pristupu informacijama o pravima, otežanom fizičkom pristupu institucijama, teškoj ekonomskoj situaciji sa kojom se ove kategorije lica učestalo suočavaju, predrasudama okruženja, životu u (djelimičnoj) izolaciji, kao i neposrednoj i posrednoj diskriminaciji sa kojom se svakodnevno suočavaju.

Ovi faktori su, sve do usvajanja Strategije reforme pravosuđa 2024-2027, bili potpuno van fokusa donosilaca javnih politika u oblasti pravosuđa. Ovom strategijom planirano je otklanjanje fizičkih barijera pristupa institucijama pravosuđa. Ipak, neophodno je razviti komplementarne mjere koje bi omogućile olakšano informisanje i komunikaciju sa organima postupka i pružiocima podrške, osoba sa invaliditetom i starih lica.

3.6.2 Pravosudna infrastruktura i zaštita žrtava

Direktivom 2012/029EU ispravno je prepoznato u kojoj mjeri kontakt žrtve i okrivljenog, a ponekad i žrtve i organa postupka (u smislu fizičkog prisustva u sudnici) može dodatno traumatizovati žrtvu i dovesti do sekundarne viktimizacije.

U tom smislu, Direktiva insistira na izbjegavanju ove vrste susreta i na iznalaženju rješenja za ispitivanje žrtve u specijalizovanoj prostoriji, posredstvom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka, kao i na obezbjeđivanju zasebnih čekaonica za žrtve, ako ima odvojenih ulaza i/ili koridora kojima se stiže do sudnice, čime bi se izbjegao susret žrtve i okrivljenog.

Stanje pravosudne infrastrukture, bez svake sumnje, predstavlja jedan od gorućih problema crnogorskog pravosuđa, a osim sprovedenih analiza i djelimično sprovedenog procesa planiranja, značajnijih pomaka u pogledu unapređenja pravosudne infrastrukture nije bilo. Prepoznajući potrebu da dalja ulaganja u pravosudnu infrastrukturu budu zasnovana na detaljnoj procjeni postojećeg stanja, 2019. godine je izrađena studija⁷² zasnovana na procjeni potreba koje se odnose na poboljšanje programsko-prostornih, tehnoloških, bezbjednosnih i energetske uslova ukupno 50 objekata na 30 pojedinačnih lokacija, što je neizostavan element u izradi tehničke dokumentacije za buduće projekte.

Ipak, prilikom sprovođenja ove analize, propuštena je prilika da se izvrši i procjena u pogledu stanja pravosudne infrastrukture iz ugla pristupa pravdi za naročito ranjive grupe građana, poput djece, žrtava krivičnih djela i osoba sa invaliditetom, usljed čega ne postoje adekvatne informacije na osnovu kojih bi mogli biti utvrđeni prioriteti u pogledu upodobljavanja postojećih i izgradnji novih objekata u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.

Imajući u vidu izazove sa kojima se u oblasti infrastrukture suočava crnogorsko pravosuđe, u predstojećem periodu neophodno je raditi na pripremnim radovima poput definisanja lokacije, izmjene prostornog plana i izrade tehničke dokumentacije za izgradnju novog kompleksa za smještaj institucija pravosuđa u Podgorici, kao i izvršiti neophodne radove u sklopu prenamjene objekata dodijeljenih na korišćenje institucijama pravosuđa u ovom gradu.

Paralelno sa ovim procesom, neophodno je da, prilikom planiranja svih budućih infrastrukturnih projekata (izgradnja i/ili rekonstrukcija) objekata u kojima su smješteni sudovi i tužilaštva, bude uzeta u obzir potreba za usaglašavanjem sa standardima u oblasti pristupa pravdi za djecu i/ili žrtve krivičnih djela, uključujući, ali se ne ograničavajući na zasebne ulaze za žrtve i okrivljenog, prostorije za smještaj službi podrške žrtvama i/ili svjedočenje, opremu neophodnu za svjedočenje putem video linka, itd. Pored toga, upodobljavanje infrastrukture potrebama olakšanog pristupa pravdi za žrtve krivičnih djela treba da uzme u obzir i potrebe višestruko ranjivih žrtava, poput osoba sa invaliditetom, uključujući, ali se ne ograničavajući na pristupne rampe, liftove, info table sa Brajevom azbukom i zvučnim obavještenjima.

Posebna pažnja treba da bude posvećena potrebama djece žrtava. Trenutno, prostorije za saslušanje djeteta su opredijeljene u opštepoznatim nedostajućim prostornim kapacitetima svih državnih tužilaštava. Na taj način, u svakoj od šest prostorija (u šest državnih tužilaštava: ODT Berane, Podgorica, Nikšić, Kotor, Pljevlja i VDT Bijelo Polje) maksimalno je iskorišćen prostor i izvršena adaptacija shodno potrebama djeteta.

3.6.3 Mediji i zaštita žrtava

Uloga medija u zaštiti žrtava je dvostruka: s jedne strane, mediji mogu biti opasno oružje u kontekstu sekundarne viktimizacije, traumatizacije, stigmatizacije i narušavanja privatnosti i dostojanstva žrtve. Istovremeno, uloga medija u informisanju žrtava o mehanizmima zaštite, podrške i generalno prava koja imaju u vezi sa viktimizacijom može biti jedan od najjačih aduta zaštite njihovih prava.

⁷² Tmušić, Ž, Abadić, Z, Bogosavljević, J. (2019) Procjena Infrastrukture pravosudnih organa u Crnoj Gori, EUROL 2, Podgorica.

Ubrzani razvoj elektronskih i drugih medija, kao i društvenih mreža, zamijenio je već surovu borbu za tiraž, još bezobzirnijom borbom „za klikove“. Rukovodeći se principom da, što skandalozniji naslov i što neprimjerenija sadržina teksta garantuju i više pregleda, medijski poslenici se nerijetko odlučuju na nepoštovanje normi profesionalnog kodeksa, te na narušavanje privatnosti i dostojanstva žrtava, nepotrebnim (i/ili nedozvoljenim) iznošenjem identifikacionih podataka, ličnih prilika žrtve ili detalja izvršenja krivičnog djela.

Pomenuta praksa nerijetko je skopčana sa nepoštovanjem povjerljivosti postupka tokom izviđaja, istrage, kao i u situacijama kada je isključena javnost tokom glavnog pretresa, kada se opravdano može dovesti u pitanje i odgovornost profesionalaca koji su imali pristup podacima koji su objavljeni u medijima.

Važno je konstatovati da su ovakve prakse ponekad skopčane, ne sa zlonamjernošću i/ili koristoljubljem, već sa nedostatkom edukacije u pogledu granica dozvoljenosti izvještavanja o ovako osjetljivim pitanjima, kao i o štetnim posljedicama takvog izvještavanja po žrtve. Prije donošenja Zakona o audiovizuelnim uslugama nije bilo moguće izricanje novčanih kazni u slučaju kršnja zakona, dok je sada to moguće u slučaju ponovljenog prekršaja. Ipak, u praksi Agencija izbjegava pokretanje prekršajnih postupaka (osim za višestruko ponovljene prekršaje) i nastoji da djeluje upozorenjima. Tokom 2025. godine, Agencija je pokrenula jedan postupak koji se odnosio upravo na otkrivanje identiteta maloljetne žrtve i izrekla upozorenje.

Imajući ovo u vidu, jačanje uloge samoregulatornih tijela u Crnoj Gori, kao i kontinuirani monitoring izvještavanja iz ugla zaštite prava žrtava nameću se kao neophodni koraci za prevazilaženje postojećeg problema, zajedno sa jačanjem mehanizama odgovornosti, kako u medijima, tako i u okviru policije i pravosuđa.

Takođe, postoji potreba za obukama novinara i urednika medija u oblasti zaštite prava žrtava, promocijom dobrih praksi izvještavanja, kao i intenziviranje saradnje sa institucijama i tijelima u oblasti pravosuđa i socijalne zaštite koji imaju nadležnosti u pogledu zaštite žrtava. Neophodno je posvetiti pažnju naročito ranjivim kategorijama, kao i objavljivanju podataka koji mogu narušiti njihovu privatnost, imajući u vidu da Crna Gora nije velika zemlja, pa se ovom pitanju mora posvetiti posebna pažnja.

Kada je riječ o drugoj pomenutoj ulozi medija, kao instrumenta informisanja žrtava, važno je napomenuti da u posljednje tri godine iz Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija nije podržan niti jedan medijski projekat koji se direktno odnosi na prava žrtava. Naime, žrtve nasilja se ne definišu kao zasebna tema od javnog interesa koja može biti finansirana posredstvom Fonda, već su oni smješteni u kategoriju ranjivih kategorija društva, pa je tačan broj medijskih sadržaja teško odrediti.

3.7. Prikupljanje i obrada statističkih podataka o žrtvama

Od velikog značaja je i generisanje razvrstanih podataka o žrtvama u skladu sa Direktivom 2012/029/EU, što je preduslovljeno daljim razvojem IKT sistema u MUP-u i pravosuđu, ali i paralelnim unapređenjem upisnika u sudstvu i državnom tužilaštvu u skladu sa zahtjevima relevantnih međunarodnih instrumenata i preporuka ugovornih tijela i specijalnih procedura.

Zastarjelost i neadekvatnost informacionog sistema onemogućava efikasno upravljanje predmetima, analitiku i generisanje statističkih podataka i izvještaja. Ovo se istovremeno odražava na mogućnost blagovremenog uočavanja kritičnih tačaka i reagovanja adekvatnim mjerama.

Pored navedenog, neadekvatna tehnička rješenja otežavaju obezbjeđivanje procesne zaštite žrtvama u toku svjedočenja, ali i ograničavaju korišćenje modernih, hibridnih modela obuka.

U tom smislu, mjere predviđene ovom strategijom i pratećim akcionim planom u potpunosti se oslanjaju na rješenja Strategije digitalizacije pravosuđa 2024-2027.

3.8. SWOT analiza

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
• Značajni pomaci nedavno načinjeni u pogledu unapređenja normativnog okvira • Prepoznata potreba za reformama u ovoj oblasti u ključnim dokumentima javnih politika na nacionalnom nivou • Pitanje zaštite prava žrtava dio je reformske agende obuhvaćene mjerilima za zatvaranje Poglavlja 23 • Postojanje projektne podrške	○ Manjak administrativnih i stručnih kapaciteta u institucijama ○ Nedostatak finansijskih sredstava za sprovođenje svih neophodnih reformi ○ Nedovoljna informisanost, koordinacija i saradnja ključnih aktera podrške i zaštite žrtava ○ Prisutna regionalna nejednakost po pitanju nivoa dostupnosti usluga podrške žrtvama ○ Nedostatak razvrstanih statističkih podataka o žrtvama ○ Neadekvatan sistemski okvir praćenja potreba za obukom profesionalaca u oblasti prava žrtava ○ Ograničena ponuda i dostupnost programa specijalizovane podrške žrtvama ○ Nedovoljna informisanost žrtava o pravima i dostupnim mehanizmima podrške i zaštite ○ Nedovoljna digitalna pismenost žrtava ○ Nedovoljno razvijen sistem monitoringa i evaluacije reformskih procesa
ŠANSE (O)	PRIJETNJE (T)
• Preuzimanje dobrih praksi podrške i zaštite žrtava iz država članica EU • Pristup EU fondovima za potrebe sprovođenja reformi	• Reformski diskontinuitet u slučaju političke nestabilnosti i/ili vanrednih parlamentarnih izbora • Potencijalna odluka Ministarstva finansija da ne odobri budžetske projekcije u skladu sa prepoznatim i procijenjenim troškovima reformi u ovoj strategiji

--	--

3.9. PESTL analiza

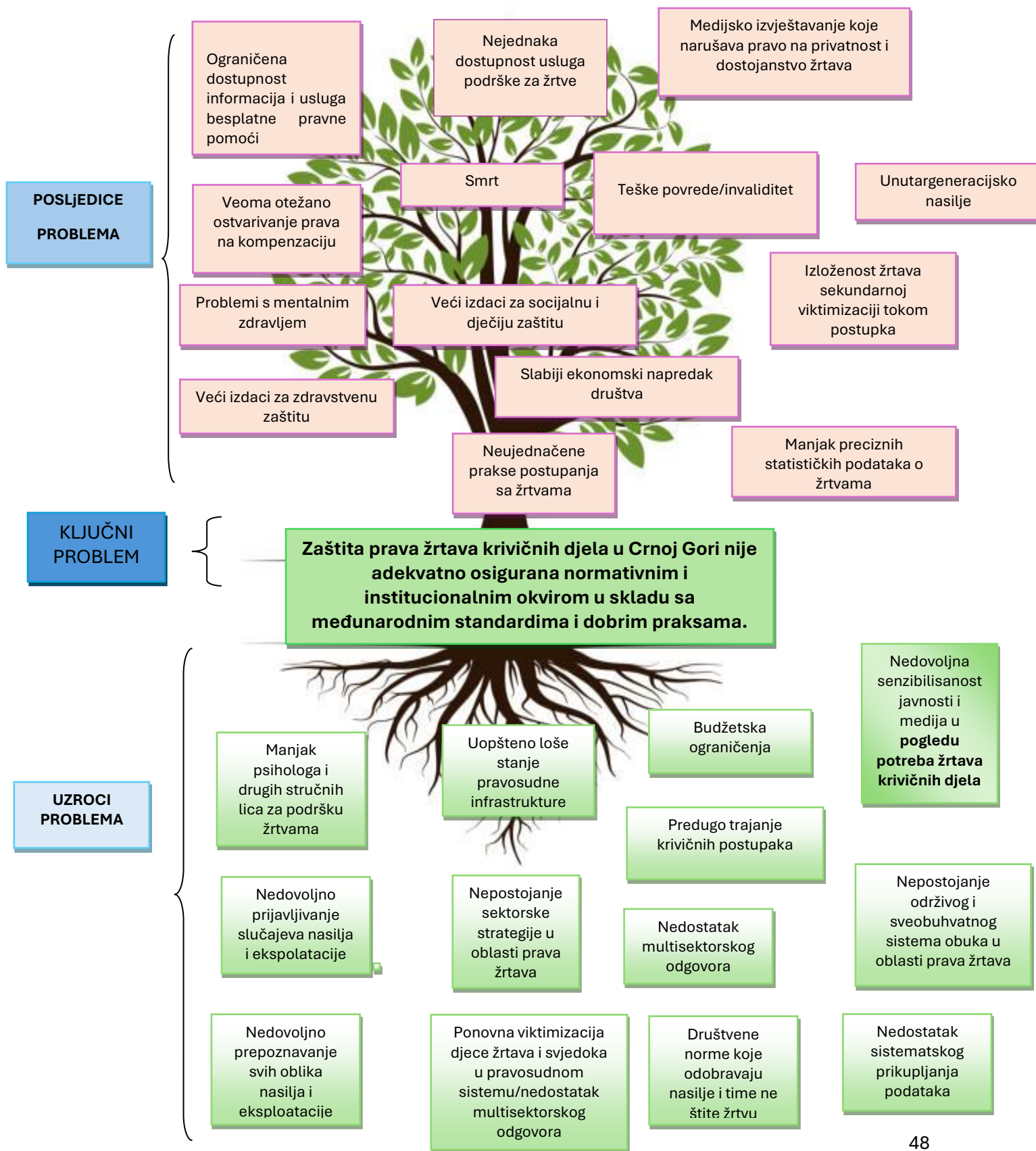
Analizom se sagledavaju politički, ekonomski, socio-kulturološki, tehnološki, pravni i ekološki faktori.⁷³ PESTL analiza pokazuje pozitivne i negativne promjene koje se odvijaju u državi, ekonomiji, društvu, kao i novi trendovi koji utiču na položaj žrtava u Crnoj Gori.

P	POLITIČKI	- o kandidat za EU (kandidat za članstvo u EU - decembar 2010. godine, pregovori započeti 29. juna 2012. godine); - o konstruktivna uloga Crne Gore u kontekstu regionalne saradnje i dobrih međususedskih odnosa; - o Crna Gora je članica Agencije za temeljna prava - o Rekonstrukcija Vlade Crne Gore u julu 2024. godine
E	EKONOMSKI	- o Makroekonomska kretanja u Crnoj Gori tokom 2020. i 2021. godine pod velikim uticajem pandemije COVID-19; - o BDP Crne Gore u 2023. godini iznosio je 6.964 miliona eura, a u 2022. godini 5.924 miliona eura; BDP u 2023. godini je u nominalnom smislu u odnosu na 2022. godinu iznosio je 17.5%, dok je stopa realnog rasta BDP 6.3% - o BDP po glavi stanovnika u 2022. godini iznosio je 9.598 eura, ili 26.7 % prosjeka EU, a u 2023. godini 10.998 eura , ili 28.9% prosjeka EU;
S	SOCIJALNI	• Broj stanovnika u Crnoj Gori - 623.633, 1/3 živi u Podgorici. • Prisutnost migracija stanovništva iz sjevernog regiona prema Primorju i Podgorici; • 21,6% stanovništva Crne Gore mlađe je od 18 godina, 65,1% je dobi od 15 do 64 godine, a 16,8% starije je od 65 godina, izvor Popis stanovništva CG 2023. godine; • „Analiza stanja u zemlji” UN - definisan je fokus na: unapređenje pružanja usluga, održavanje nivoa potrošnje na zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu, uz smanjenje diskriminacije ranjivih grupa, unapređivanje kvaliteta i digitalizacije podataka, unapređenje javne uprave u cilju borbe protiv korupcije i nepotizma, sa ciljem stvaranja inkluzivnog društva.

⁷³ Detaljnije na linkovima https://www.mindtools.com/pages/article/newTMC_09.htm, <https://processpolicy.com/pestle-analysis.htm> , kao što je navedeno i u samoj Metodologiji razvoja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, na str. 26, fusnote 21 i 22.

T	TEHNOL OŠKI	• Informacioni sistem pravosuđa i dalje na niskom stepenu razvoja • Digitalna komunikacija institucija sa građanima nije na zadovoljavajućem nivou
L	PRAVNI	• Direktan uticaj: Zakonik o krivičnom postupku, Krivični zakonik, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakon o prekršajima • Indirektan uticaj: Zakon o parničnom postupku, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Zakon o prekršajima • Dokumenta na nivou Vlade: Strategija reforme pravosuđa 2024-2027, Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025, Strategija digitalizacije pravosuđa 2024-2027, Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024, Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023. – 2027. godine • Ispunjenje obaveze iz procesa pristupanja Crne Gore EU, - Poglavlja 23, 24, 19 i usaglašavanja sa relevantnim UN i SE standardima.

3.10. Drvo problema

4. Orodnjavanje javnih politika

Relevantnost ovog strateškog dokumenta u odnosu na potrebe žena i muškaraca treba posmatrati na više nivoa:

- a) Najprije, uticaj **na potrebe građana i građanki** koji treba da uživaju benefite reformi sprovedenih u procesu sprovođenja Strategije, a kroz unapređenje pristupa pravdi i kvaliteta pravde za žrtve. U tom smislu, veliki dio planiranih reformi u podjednakoj mjeri će se odnositi na žene i muškarce. Izuzetak predstavljaju aktivnosti u okviru realizacije operativnih ciljeva usmjerenih na pristup pravdi za naročito osjetljive žrtve krivičnih djela, koje će omogućiti dodatnu zaštitu i za žene žrtve rodno zasnovanog i nasilja u porodici, žene žrtve ratnih zločina ali i za žene kao članove porodica žrtava.
- b) Od velikog značaja je i **generisanje orodnjenih podataka** o žrtvama, što je preduslovljeno daljim razvojem IKT sistema u MUP-u i pravosuđu, ali i paralelnim unapređenjem upisnika u sudstvu i državnom tužilaštvu u skladu sa zahtjevima relevantnih međunarodnih instrumenata i preporuka ugovornih tijela i specijalnih procedura.

Imajući to u vidu, ovom Strategijom i pratećim Akcionim planom biće predviđene aktivnosti usmjerene na otklanjanje uočenih prepreka i savladavanje izazova.

5. Strateška analiza uticaja na životnu sredinu u fazi definisanja ciljeva

Imajući u vidu predmet Strategije, realizacija njenih ciljeva nema uticaja na životnu sredinu.

6. Vizija, adresati, strateški i operativni ciljevi

Vizija Strategije je pravni i institucionalni sistem u kojem su obezbijeđeni pristup pravdi, podrška i zaštita žrtava, kao i društveni ambijent u kojem su žrtve prepoznate i prema njima se ophodi uz uvažavanje njihove dobrobiti i dostojanstva.

Adresati Strategije: Iako su neposredni adresati ove strategije profesionalci u oblasti pravosuđa, policije, socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja, kao i institucije u ovoj oblasti, očekivani rezultati njenog sprovođenja direktno su usmjereni i na dobrobit žrtava kao naročito ranjive kategorije građana Crne Gore.

Opšti cilj Strategije: Obezbjediavanje zaštite prava žrtava u Crnoj Gori u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.

Nadalje, Strategija počiva na **pet posebnih strateških ciljeva** koji se oslanjaju na viziju i opšti cilj Strategije.

Navedeni strateški ciljevi će se realizovati kroz **5 operativnih ciljeva**, uvažavajući napredak postignut u periodu sprovođenja prethodnog strateškog dokumenta, kao i aktuelne izazove.

Tabela 1: Vizija i strateški ciljevi Strategije

Vizija Strategije		
Pravni i institucionalni sistem u kojem su obezbijedeni pristup pravdi, podrška i zaštita žrtava, kao i društveni ambijent u kojem su žrtve prepoznate i prema njima se ophodi uz uvažavanje njihove dobrobiti i dostojanstva.		
Opšti cilj Strategije		
Obezbjedjivanje zaštite prava žrtava u Crnoj Gori u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.		
Strateški cilj 1	Strateški cilj 2	Strateški cilj 3
Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava	Unapređenje mehanizama za informisanje i podršku žrtvama u krivičnom postupku	Unapređenje mehanizama procesne zaštite žrtava
Strateški cilj 4		Strateški cilj 5
Unapređenje pristupa pravdi za žrtve		Unapređenje stručnih kapaciteta u oblasti zaštite prava žrtava i podizanje svijesti o pravima žrtava

Za svaki hijerarhijski nivo ciljeva, definisani su odgovarajući indikatori uspjeha sa početnim i ciljnim vrijednostima na polovini perioda sprovođenja Strategije, kao i u završnoj godini. Konkretnije, za strateške ciljeve se definišu indikatori uticaja (*impact indicators*), a za operativne ciljeve, indikatori učinka (*outcome indicators*). Dodatno, za konkretne aktivnosti na sprovođenju Strategije definisani su indikatori rezultata (*result indicators*) u sklopu Akcionog plana.

Dakle, vizija razvoja pravosuđa Crne Gore i strateški ciljevi koji su definisani, daju odgovor na rješenje ključnog problema, dok su uzroci problema pretočeni u operativne ciljeve koji zapravo predstavljaju odgovor na pitanje kroz koje aktivnosti je moguće doći do unapređenja stanja u periodu 2025-2029. godine.

Strateški cilj 1: Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava

Analizom trenutnog stanja i uočavanjem ključnih problema definisan je Strateški cilj 1 kao i set operativnih ciljeva za dostizanje tog strateškog cilja.

Napredak ostvaren u pogledu dostizanja Strateškog cilja 1. biće mjeren putem seta pokazatelja (indikatora) uticaja.

Tabela 2: Operativni ciljevi u okviru Strateškog cilja 1.

Strateški cilj 1: Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava			
Indikator uticaja	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
Propisi u oblasti krivičnog prava usklađeni sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava	NE	NE	DA
Propisi u oblasti građanskog zakonodavstva usklađeni sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava	NE	NE	DA
Propisi u oblasti socijalne i dječije zaštite usklađeni sa relevantnim međunarodnim standardima o zaštiti prava žrtava	NE	DA	DA
U okviru Strateškog cilja 1 definisani su sljedeći operativni ciljevi: OC 1.1. Usklađivanje normativnog okvira u oblasti krivičnog prava sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava OC 1.2. Usklađivanje zakonodavstva iz oblasti socijalne zaštite sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava			

Operativni cilj 1.1: Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava

Započete još 2022. godine, izmjene Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku treba da rezultiraju potpunim usaglašavanjem, između ostalog, sa Direktivom o žrtvama i Lanzarote konvencijom. Ipak, pored izmjena pomenutih zakona, potpuno usaglašavanje moguće je postići samo kroz donošenje pratećih podzakonskih akata, budući da se upravo kroz njih u velikoj mjeri operacionalizuje ostvarivanje ovih prava.

Tabela 3: Indikatori realizacije Operativnog cilja 1.1.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
1.1. Usklađivanje normativnog okvira u oblasti krivičnog	% zakona u oblasti krivičnog zakonodavstva potpuno usklađenih sa relevantnim	0%	70%	100%

prava sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava	međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava.			
	% podzakonskih akata usklađenih sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava	0%	10%	100%

Operativni cilj 1.2: Usklađivanje zakonodavstva iz oblasti socijalne i dječije zaštite sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava

Tabela 4: Indikatori realizacije Operativnog cilja 1.2.

Operativni Cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
1.2. Usklađivanje zakonodavstva iz oblasti socijalne zaštite sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava	Novi zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti usklađen je sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti prava žrtava	NE	DA	DA

Strateški cilj 2: Unapređenje mehanizama za informisanje i podršku žrtvama

Budući da je Direktivom 2012/029/EU predviđena sveobuhvatna lista informacija koje žrtva mora dobiti već prilikom prvog kontakta sa organima postupka (što su, po pravilu, policija i državno tužilaštvo) i mjere podrške koje im moraju biti dostupne, kao i činjenica da će kroz izmjene i dopune relevantnih zakona i podzakonskih akata ove obaveze biti ugrađene u nacionalni pravni sistem, neophodno je uspostavljanje održivih institucionalnih mehanizama koji bi omogućili ostvarivanje ovih prava u praksi.

Obezbjedjivanje, s jedne strane održive, primarne podrške žrtvama od strane službi podrške koje bi bile osnovane pri višim sudovima u Crnoj Gori, ali i unapređenje, standardizacija postupanja i kvaliteta, povezivanje i održivo finansiranje službi podrške osnovanih pri organizacijama civilnog društva, preduslov su da bi se žrtvama pružile usluge podrške zasnovane na individualnoj procjeni njihovih potreba.

Analizom trenutnog stanja i uočavanjem ključnih problema definisan je Strateški cilj 2, kao i set operativnih ciljeva za dostizanje tog strateškog cilja.

Napredak ostvaren u pogledu dostizanja Strateškog cilja 2. biće mjereno putem seta pokazatelja (indikatora) uticaja.

Tabela 7: Indikatori realizacije Strateškog cilja 2.

Strateški cilj 2: Unapređenje mehanizama za informisanje i podršku žrtvama u krivičnom postupku			
Indikator uticaja	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
Žrtve krivičnih djela u Crnoj Gori već pri prvom kontaktu sa organom postupka dobijaju sve informacije propisane članom 4. Direktive 2012/029/EU.	NE	DA	DA
Žrtvama krivičnih djela u Crnoj Gori dostupne su usluge službi podrške žrtvama.	NE	NE	DA
<u>U okviru Strateškog cilja 2. definisani su sljedeći operativni ciljevi:</u>			
OC 2.1. Unapređenje mehanizama za informisanje žrtava u krivičnom postupku			
OC 2.2. Uspostavljanje službi podrške žrtvama pri višim sudovima			
OC 2.3. Unapređenje usluga specijalizovane podrške			

Operativni cilj 2.1: Unapređenje mehanizama za informisanje žrtava u krivičnom postupku

Izmjenama i dopunama krivičnog zakonodavstva ova obaveza pružanja žrtvama sveobuhvatnih informacija počev od prvog kontakta sa organom postupka biće uspješno inkorporirana u normativni okvir, ali je za njenu adekvatnu realizaciju u praksi neophodno uspostaviti mrežu stručnih službi za podršku žrtvama u čijoj je nadležnosti i informisanje žrtava. Po pravilu, ovaj prvi kontakt se ostvaruje sa policijom i/ili državnim tužilaštvom.

U tom smislu, u periodu koji predstoji, obučiti lica koja dolaze u kontakt sa žrtvama, čime bi se obezbijedilo njihovo stručno i uniformno postupanje.

Tabela 8: Indikatori realizacije Operativnog cilja 2.1.

Operativni ciljevi	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
2.1. Unapređenje mehanizama za informisanje žrtava u	% policijskih službenika koji dolaze u kontakt sa žrtvama u UP, a koji su obučeni za njihovo informisanje	0%	20%	100%

krivičnom postupku	% lica koja dolaze u kontakt sa žrtvama u državnim tužilaštvima, a koja su obučena za njihovo informisanje	0%	100%	100%
	% lica koja dolaze u kontakt sa žrtvama u sudovima, a koja su obučena za njihovo informisanje	0%	100%	100%
	Izrađene uniformne Smjernice za informisanje žrtava prilikom prvog kontakta sa organom postupka.	NE	DA	DA
	Primjenjuju se uniformne Smjernice za informisanje žrtava prilikom prvog kontakta sa organom postupka.	NE	DA	DA

Operativni cilj 2.2.: Uspostavljanje službi podrške žrtvama pri višim tužilaštvima i sudovima

Individualne karakteristike žrtve, vrsta, težina ali i okolnosti izvršenja krivičnog djela, rezultiraju značajnim razlikama u pogledu potreba žrtava u kontekstu podrške i pomoći. U tom smislu, ključnu ulogu, nakon pružanja blagovremenih i sveobuhvatnih informacija žrtvama, počev od prvog kontakta žrtve sa organom postupka, igra individualna procjena potreba žrtve koju bi trebalo da sprovode službe podrške žrtvama pri višim tužilaštvima i sudovima.

Pored toga, u okviru ovih službi, potrebno je razviti efikasan mehanizam upućivanja, ukoliko individualna procjena pokaže potrebu za tim, specijalizovane službe koje pružaju specifične vrste podrške (npr. psihološka podrška, porodično savjetovanje, itd.).

Uloga ovih službi ogleda se i u upućivanju žrtve u tok i moguće ishode postupka, osnaživanje žrtve tokom postupka i obezbjeđivanju preduslova za njeno fizičko distanciranje od okrivljenog prije, tokom i neposredno nakon davanja iskaza, odnosno održavanja ročišta.

Važna uloga koju bi ove službe trebalo da imaju, ogleda se i u prikupljanju i obradi statističkih podataka koji bi trebalo da pomognu u konstantnom unapređenju mjera usmjerenih na zaštitu prava žrtava.

Imajući u vidu ovako važnu i složenu ulogu službi, za njihov efikasan rad važno je obezbijediti adekvatne ljudske i infrastrukturne resurse, uključujući posebno obučene zaposlene, prikladno adaptirane/projektovane prostorije, informacioni sistem i informatičku opremu.

Tabela 9: Indikatori realizacije Operativnog cilja 2.2.

Operativni ciljevi	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.

2.2. Uspostavljanje službi podrške žrtvama pri višim tužilaštvima i sudovima	% viših sudova u kojima su uspostavljene službe podrške žrtvama	0%	0%	100%
	% viših tužilaštava u kojima su uspostavljene službe podrške žrtvama	0%	0%	100%
	Broj novoangažovanih profesionalaca u službama podrške žrtvama osnovanim pri višim sudovima.	0	0	2

Operativni cilj 2.3: Uspostavljanje i unapređenje usluga specijalizovane podrške žrtvama

Kako je predviđeno i samom Direktivom 2012/029/EU, od službi podrške pri sudovima se ne može očekivati da pruže sve vrste podrške koja bi žrtvama mogla biti potrebna na osnovu rezultata individualne procjene potreba.

U tom smislu, neophodno je uspostaviti mehanizam upućivanja žrtava iz službi primarne podrške pri višim sudovima u službe koje pružaju specijalizovanu podršku, a čiji su programi licencirani u okviru sistema socijalne zaštite, odnosno dostupni u sistemu zdravstvene zaštite. Da bi žrtva bila upućena u takvu službu, neophodno je da službe osnovane pri višim sudovima imaju pristup bazi dostupnih službi specijalizovane podrške.

Tabela 10: Indikatori realizacije Operativnog cilja 3.2.

Operativni Ciljevi	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
2.3. Unapređenje usluga specijalizovane podrške	Povećanje broja licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječije zaštite žrtava	NE	DA	DA
	Službe podrške žrtvama osnovane pri višim sudovima i višim tužilaštvima informišu žrtve o licenciranim pružaocima usluga socijalne i dječije zaštite u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti.	NE	NE	DA

Strateški cilj 3: Unapređenje pristupa pravdi za žrtve

Kada je riječ u unapređenju pristupa pravdi za žrtve, u predstojećem periodu fokus reformskih mjera trebalo bi da bude, prije svega, na unapređenju ostvarivanja prava žrtava na kompenzaciju u krivičnom postupku, umjesto upućivanja žrtava da ovo pravo ostvare u novom, parničnom postupku.

Pored prava na kompenzaciju, neophodno je raditi na daljem unapređenju sistema besplatne pravne pomoći, da bi što veći procenat žrtava kojima je potreban punomoćnik, a nemaju sredstava da angažuju advokata, imalo pristup pravnoj pomoći u ostvarivanju prava.

Analizom trenutnog stanja i uočavanjem ključnih problema definisan je Strateški cilj 3, kao i set operativnih ciljeva za dostizanje tog strateškog cilja.

Napredak ostvaren u pogledu dostizanja Strateškog cilja 3 biće mjeran putem seta pokazatelja (indikatora) uticaja.

Tabela 11: Indikatori realizacije Strateškog cilja 3

Strateški cilj 3: Unapređenje pristupa pravdi za žrtve			
Indikator uticaja	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
% žrtava koje imovinsko-pravni zahtjev ostvaruju u krivičnom postupku	5%	5%	8%
Informacije o pravima žrtava dostupne na jeziku i na način koji žrtva razumije	NE	DA	DA
<u>U okviru Strateškog cilja 3 definisani su sljedeći operativni ciljevi:</u>			
OC 3.1. Unapređenje prava na besplatnu pravnu pomoć za žrtve			
OC 3.2. Unapređenje mehanizama usmjerenih na ostvarivanje prava na kompenzaciju u krivičnom postupku			
OC 3.3. Unapređenje prava na upotrebu jezika za žrtve u krivičnom postupku			

Operativni cilj 3.1: Unapređenje prava na besplatnu pravnu pomoć za žrtve

Kao što je ranije konstatovano, nedavnim izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći proširen je krug žrtava koje mogu ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć nezavisno od materijalnog statusa. Ipak, ovo i dalje ne znači da u ovoj oblasti ne postoje izazovi za žrtve.

Imajući ovo u vidu, u predstojećem periodu fokus reformskih aktivnosti trebalo bi da bude na podizanju svijesti žrtava da imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć i na koji način to svoje pravo da ostvare. Istovremeno, potrebno je raditi na specijalizaciji advokata koji pružaju besplatnu pravnu pomoć određenim kategorijama žrtava, čime bi se obezbijedila njihova senzibilizacija za potrebe žrtava koje zastupaju i unaprijedio kvalitet pružene pravne pomoći.

Tabela 12: Indikatori realizacije Operativnog cilja 3.1.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
3.1. Unapređenje prava na besplatnu pravnu pomoć za žrtve	Broj advokata koji su sertifikovani za pružanje besplatne pravne pomoći žrtvama u skladu sa izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.	0	60	100
	% uspješno okončanih postupaka u korist žrtve u kojima je pružena besplatna pravna pomoć	0	20	50

Operativni cilj 3.2: Unapređenje mehanizama usmjerenih na ostvarivanje prava na kompenzaciju u krivičnom postupku

Uprkos činjenici da odredbe Zakonika o krivičnom postupku omogućavaju da se o imovinsko-pravnom zahtjevu donese odluka u krivičnom postupku, kako je ranije pojašnjeno, višedecenijska praksa drugačijeg postupanja stvorila je, kako kod žrtava, tako i kod profesionalaca u pravosuđu, privid nepostojanja mogućnosti da se o imovinsko-pravnom zahtjevu odluči u krivičnom postupku.

Imajući ovo na umu, a polazeći od uspješnih uporednih praksi, u predstojećem periodu trebalo bi izraditi Smjernice za odlučivanje o imovinsko-pravnom zahtjevu koje sadrže primjere dobre prakse, a koje bi sudijama koje postupaju u krivičnoj materiji značajno olakšale donošenje odluke o imovinsko-pravnom zahtjevu.

Važan korak trebalo bi da bude i obezbjeđivanje podrške žrtvama u procesu isticanja i opredjeljivanja imovinsko-pravnog zahtjeva uz pomoć standardizovanih obrazaca razvijenih za te svrhe.

Pored toga, potrebno je uložiti značajne napore u organizaciju i sprovođenje obuka sudija koje postupaju u krivičnoj materiji, ali i državnih tužilaca, budući da mogućnost sudije da odluči o imovinsko-pravnom zahtjevu u velikoj mjeri zavisi od vještine državnog tužioca da već tokom

istrage sprovede neophodne dokazne radnje koje bi omogućile donošenje odluke o imovinsko-pravnom zahtjevu bez značajnog odugovlačenja krivičnog postupka.

Osim toga, obuke na temu ostvarivanja imovinsko-pravnog zahtjeva su od velikog značaja i za advokate koji postupaju kao punomoćnici oštećenog, budući da blagovremeno i adekvatno opredjeljivanje imovinsko-pravnog zahtjeva predstavlja prvi preduslov za donošenje odluke o njemu već u krivičnom postupku.

Tabela 14: Indikatori realizacije Operativnog cilja 3.2.

Operativni Cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
3.2. Unapređenje mekanizama usmjerenih na ostvarivanje prava na kompenzaciju u krivičnom postupku	Sudije koje odlučuju o imovinsko-pravnim zahtjevima u krivičnom postupku koriste i Smjernice za odlučivanje o imovinsko-pravnom zahtjevu koje sadrže primjere dobre prakse	NE	NE	DA
	Žrtvama obezbijedena pomoć u isticanju i opredjeljivanju imovinsko-pravnog zahtjeva korišćenjem standardizovanih obrazaca.	NE	NE	DA
	Ukupan broj sudija koje su završile obuke za primjenu Smjernice za odlučivanje o imovinsko-pravnom zahtjevu	0	0	50
	Ukupan broj advokata i državnih tužilaca koji su završili obuke na temu ostvarivanja imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku	0	0	50

Operativni cilj 3.3: Unapređenje prava na upotrebu jezika za žrtve u krivičnom postupku

Standardizacija pristupa informisanju žrtava u skladu sa relevantnim odredbama Direktive 2012/029/EU, već od prvog kontakta sa organom postupka, predstavlja jedan od ključnih prioriteta u predstojećem periodu.

Kao što je ranije navedeno, sprovedenom analizom je prepoznato da je u predstojećem periodu za prevazilaženje identifikovanih problema u pogledu realizacije prava na upotrebu jezika,

potrebno izraditi precizne kriterijume/smjernice za procjenu da li pojedinac zahtijeva podršku prevodioca i koje dokumente treba prevesti, ali i uvođenje obuka i statističkog praćenja angažovanje pojedinačnih tumača.

Tabela 14: Indikatori realizacije Operativnog cilja 3.3.

Operativni Cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
3.3. Unapređenje prava na upotrebu jezika u krivičnom postupku	Procjena potreba za podrškom prevodioca, odnosno tumača žrtvama obezbjeđuje se primjenom	NE	DA	DA
	% sudija i tužilaca koji su prošli obuku za primjenu Smjernica za procjenu potreba u pogledu prevođenja, odnosno tumačenja (na godišnjem nivou).	0%	5%	50%
	Uspostavljen sistem statističkog praćenja potrebe za prevođenjem i angažovanja pojedinačnih tumača.	NE	NE	DA

Strateški cilj 4: Unapređenje mehanizama za jačanje procesne zaštite žrtava

Ponovni susret sa okrivljenim, ali i sam kontakt sa organima postupka, naročito u slučaju ponovljenih svjedočenja ili neprimjerenog načina ispitivanja, značajno povećavaju rizik od sekundarne viktimizacije. Ovo posebno važi za naročito osjetljive kategorije žrtava, poput djece, žrtava seksualnog, porodičnog ili rodno zasnovanog nasilja, žrtava trgovine ljudima, ratnih zločina, zločina iz mržnje i sl.

Imajući ovo u vidu, u periodu koji predstoji, neophodno je unaprijediti procedure, stručne kapacitete, tehničke i infrastrukturne preduslove za sprovođenje mjera zaštite.

Analizom trenutnog stanja i uočavanjem ključnih problema definisan je Strateški cilj 5, kao i set operativnih ciljeva za dostizanje tog strateškog cilja.

Napredak ostvaren u pogledu dostizanja Strateškog cilja 4. biće mjereno putem seta pokazatelja (indikatora) uticaja.

Tabela 15: Indikatori realizacije Strateškog cilja 4.

Strateški cilj 4: Unapređenje mehanizama za jačanje procesne zaštite sa ciljem sprječavanja sekundarne viktimizacije žrtve			
Indikator uticaja	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
Definisane procedure procesne zaštite žrtava u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.	NE	DA	DA
Unaprijeđeni tehnički preduslovi za ispitivanje svjedoka posredstvom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka.	NE	DA	DA
Unaprijeđeni infrastrukturni preduslovi za izbjegavanje direktnih susreta žrtve i okrivljenog.	NE	NE	DA
<u>U okviru Strateškog cilja 4 definisani su sljedeći operativni ciljevi:</u>			
OC 4.1. Unapređenje upotrebe audiovizuelne tehnike u svrhu zaštite žrtava OC 4.2. Unapređenje mjera procesne discipline usmjerenih na smanjenje sekundarne viktimizacije žrtava OC 4.3. Unapređenje pravosudne infrastrukture kao mehanizam zaštite žrtava			

Operativni cilj 4.1: Unapređenje upotrebe audiovizuelne tehnike u svrhu zaštite žrtava

Ispitivanje žrtve u procesnom svojstvu svjedoka bez fizičkog prisustva u sudnici jedna je od mjera zaštite koja je, gotovo u svim dokumentima koji predstavljaju izvore relevantnih standarda u oblasti prava žrtava prepoznata kao vrlo djelotvorna.

Fizičko distanciranje žrtve od okrivljenog i organa postupka i njeno virtuelno učešće u postupku putem audiovizuelne tehnike, u praksi se može primjenjivati u nekoliko modela, svjedočenjem žrtve iz posebne prostorije koja se nalazi u istoj zgradi u kojoj se održava ročište, iz prostorija u kojima žrtva stanuje, iz prostorija centra za socijalni rad i sl. Svaki od pomenutih modaliteta podrazumijeva da sud, odnosno državno tužilaštvo pred kojim se vodi postupak, bude opremljeno adekvatnom opremom koja garantuje stabilnu i bezbjednu vezu tokom svjedočenja, i po potrebi, snimanje iskaza.

Tabela 16: Indikatori realizacije Operativnog cilja 4.1.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
4.1. Unapređenje upotrebe audiovizuelne tehnike u svrhu zaštite žrtava	Broj zgrada u kojima su smješteni sudovi i državna tužilaštva a koji posjeduju opremu sa saslušanje putem sistema audiovizuelne tehnike.	6 ⁷⁴	7	8

Operativni cilj 4.2: Unapređenje mjera procesne discipline usmjerenih na smanjenje sekundarne viktimizacije žrtava

Nestručan, neadekvatan i/ili zlonamjeran pristup ispitivanju žrtve lako može rezultirati sekundarnom viktimizacijom i dodatnom traumatizacijom. Uloga sudije, odnosno predsjednika vijeća u tom smislu je od velikog značaja, budući da je u poziciji da spriječi postavljanje određenih pitanja, pritiske, prijetnje i/ili zastrašivanje žrtve tokom ispitivanja.

Pored mjera koje utiču na tok ispitivanja, sudija, odnosno, predsjednik treba da obezbijedi zaštitu privatnosti i dostojanstva žrtve kroz dosljedno poštovanje načela javnosti postupka, odnosno isključenja iste. Ovo posebno u kontekstu štetnog domino efekta koji se nerijetko postiže kada „curenje“ informacija iz postupka dalje rezultira njihovim objavljivanjem na internetskim publikacijama i društvenim mrežama, ostavljajući time teške i trajne posljedice po žrtve, otežavajući im proces rehabilitacije.

Imajući sve navedeno u vidu, neophodno je u predstojećem periodu definisati metodologiju monitoringa primjene zaštitnih mjera, uključujući primjenu disciplinskih mjera u slučaju ugrožavanja ili kršenja prava žrtava; kontinuirano pratiti poštovanje tih prava i primjenu mjera pred sudovima u Crnoj Gori, ali i definisati i sprovoditi korektivne mjere.

Tabela 17: Indikatori realizacije Operativnog cilja 4.2.

⁷⁴ Zgrade u kojima se nalaze Osnovna državna tužilaštva u Podgorici, Nikšiću, Kotoru i Pljevljima, kao i ona u kojoj se nalazi Više državno tužilaštvo Bijelo Polje posjeduju sistem audiovizuelne tehnike, dok zgrada u kojoj se nalazi Osnovno državno tužilaštvo Berane posjeduje zasebnu prostoriju u kojoj se saslušaava dijete, ali sistem audiovizuelne tehnike za saslušanje nije u funkciji.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
4.2. Unapređenje mjera procesne discipline usmjerenih na smanjenje sekundarne viktimizacije žrtava	Primjena mjera procesne discipline sa ciljem sprječavanja sekundarne viktimizacije je predmet kontinuiranog monitoringa u skladu sa standardizovanom metodologijom koja podrazumijeva uočavanje problema i definisanje korektivnih mjera.	NE	NE	DA

Operativni cilj 4.3: Unapređenje pravosudne infrastrukture kao mehanizam zaštite žrtava

Proces usaglašavanja sa relevantnim standardima u oblasti prava žrtava, a prvenstveno sa Direktivom 2012/029/EU zahtijeva opsežne intervencije u pogledu unapređenja infrastrukturnih preduslova efektivnog pristupa pravdi za žrtve krivičnih djela.

U tom smislu, neophodno je uvesti standardizaciju pristupa, kako rekonstrukciji postojećih, tako i izgradnji novih objekata pravosudne infrastrukture, čime bi se omogućilo da svaki od objekata, nakon završetka rekonstrukcije, odnosno izgradnje, ispunjava minimalne standarde neophodne za zaštitu žrtava tokom krivičnog postupka.

Ovdje se prvenstveno misli na odvojene ulaze za žrtve i okrivljene, odnosno tzv. bezbjedne koridore za pristup žrtava sudnici, odnosno prostoriji za ispitivanje, bez kontakta sa okrivljenim, odnosno prostorija u kojima bi žrtva mogla sačekati ispitivanje, ali i prostorija za smještaj službi za podršku i/ili informisanje žrtava.

Tabela 19: Indikatori realizacije Operativnog cilja 4.3.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2026.	Ciljana vrijednost 2029.
4.3. Unapređenje pravosudne infrastrukture kao mehanizam zaštite žrtava	Broj zgrada sudova i tužilaštava koje imaju posebne prostorije za smještaj i ispitivanje žrtava.	6	6	8

Strateški cilj 5: Jačanje stručnih kapaciteta i podizanje svijesti u oblasti zaštite prava žrtava

Kao što je ranije napomenuto, ključni preduslov ostvarivanja prava žrtava je njihovo blagovremeno i adekvatno informisanje o pravima koja im pripadaju. Pored informisanja u

kontekstu krivičnog postupka, odnosno počev od prvog kontakta sa organom postupka (o čemu je bilo riječi u okviru Strateškog cilja 2.), dostupnost informacija o pravima žrtava treba posmatrati znatno šire, kako u kontekstu postojanja centralizovanih info servisa, tako i u pogledu kontinuiranog unapređenja znanja i vještina svih onih profesionalaca koji dolaze u kontakt sa žrtvama i/ili utiču na ostvarivanje njihovih prava.

Pored toga, kako za same žrtve, tako i za profesionalce ali i opštu javnost, od značaja je i dostupnost informacija o reformskim procesima usmjerenim na unapređenje položaja žrtva.

Analizom trenutnog stanja i uočavanjem ključnih problema definisan je Strateški cilj 6, kao i set operativnih ciljeva za dostizanje tog strateškog cilja.

Napredak ostvaren u pogledu dostizanja Strateškog cilja 5. biće mjereno putem seta pokazatelja (indikatora) uticaja.

Tabela 20: Indikatori realizacije Strateškog cilja 5.

Strateški cilj 5: Jačanje stručnih kapaciteta i podizanje svijesti u oblasti zaštite prava žrtava			
Indikator uticaja	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
Unaprijeđena znanja sudija, tužilaca, pripadnika policije, advokata i novinara o pravima žrtava, sa fokusom na zaštiti posebno osjetljivih žrtava.	NE	DA	DA
Unapređene prakse medijskog izvještavanja o žrtvama krivičnih djela	NE	NE	DA
Unaprijeđena znanja vještaka i tumača o pravima žrtava, sa fokusom na zaštiti posebno osjetljivih žrtava	NE	NE	DA
<u>U okviru Strateškog cilja 5. definisani su sljedeći operativni ciljevi:</u>			
OC 5.1. Unapređenje dostupnosti informacija o pravima žrtava			
OC 5.2. Unapređenje znanja sudija, tužilaca, pripadnika policije, advokata i novinara o pravima žrtava			
OC 5.3. Unaprijeđeni kapaciteti za medijsko izvještavanje o žrtvama krivičnih djela			
OC 5.4. Unapređenje sistema prikupljanja i obrade statističkih podataka o žrtvama			
OC 5.5. Unapređenje transparentnosti reformskih procesa u oblasti zaštite prava žrtava			

Operativni cilj 5.1: Unapređenje dostupnosti informacija o pravima žrtava

Ograničena dostupnost informacija žrtvama o procedurama prijavljivanja krivičnog djela, pravima koja im pripadaju u slučaju da prijave izvršenje krivičnog djela, uključujući mogućnost aktivnog učešća u postupku, ali i dostupnim mehanizmima podrške, zaštite i kompenzacije, nerijetko odvraća žrtve od prijavljivanja krivičnog djela.

Polazeći od ove činjenice, ali i imajući u vidu da razlike među socijalnim kontekstima viktimizacije postoji potreba za diverzifikacijom modela informisanja žrtava, uključujući konvencionalne modele (informativne brošure, SOS telefonske linije, štampane linerarne AVM usluge (radijske i televizijske emitere) i internet publikacije (zakonska terminologija za portale)), ali i kroz upotrebu digitalnih tehnologija, odnosno putem informativnih internet stranica i društvenih mreža.

Tabela 21: Indikatori realizacije Operativnog cilja 5.1.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
5.1. Unapređenje dostupnosti informacija o pravima žrtava	Web sajtovi Ministarstva pravde, sudova, državnih tužilaštava, Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, kao i specijalizovane internet stranice posvećene pravima žrtava, kontinuirano se ažuriraju	NE	DA	DA
	Informacije o pravima žrtava dostupne u specijalizovanim višjejezičnim brošurama čiji se tiraži redovno doštampavaju uz periodično unapređenje sadržaja.	NE	DA	DA

Operativni cilj 5.2: Unapređenje znanja sudija, tužilaca, pripadnika policije, advokata i novinara o pravima žrtava

Ozbiljnost psihofizičkih posljedica koje viktimizacija ostavlja na žrtve zahtijeva specifičnu senzibilizaciju profesionalaca u različitim oblastima koji dolaze u kontakt sa žrtvom. U tom smislu,

neophodno je razvijanje programa obuke i kontinuirano unapređenje znanja i vještina pripadnika policije, sudija, tužilaca i advokata, ali i novinara, zdravstvenih radnika i školskih psihologa.

Na ovaj način bi se smanjili rizici sekundarne viktimizacije u kontaktu sa institucijama, ali i kroz medijsko izvještavanje o krivičnom djelu i/ili krivičnom postupku koji se vodi u vezi sa tim krivičnim djelom.

Tabela 22: Indikatori realizacije Operativnog cilja 5.2.

Operativni Cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
5.2. Unapređenje znanja sudija, tužilaca, pripadnika policije, advokata i novinara o pravima žrtava	Utvrđene potrebe za obukama u pravosuđu i izrađeni setovi edukativnih alata na temu prava žrtava	NE	DA	DA
	Utvrđene potrebe za obukama u policiji i izrađeni setovi edukativnih alata na temu prava žrtava	NE	DA	DA
	Utvrđene potrebe za obukama u medijima i izrađeni setovi edukativnih alata na temu prava žrtava	NE	DA	DA

Operativni cilj 5.3: Unapređenje kapaciteta za medijsko izvještavanje o žrtvama krivičnih djela

Unapređenje normativnog okvira u oblasti medija, kao i unapređenje znanja i vještina novinara sami po sebi predstavljaju samo početni korak u unapređenju medijskog tretmana žrtava.

Vidljive rezultate moguće je postići samo kroz učestalije i fokusiranije izvještavanje o pravima žrtava i mehanizmima zaštite tih prava, ali i kroz efektivniju kontrolu medijskih sadržaja putem kontinuiranog monitoringa, djelotvornijih mehanizam odgovornosti i preduzimanja korektivnih mjera u slučaju neadekvatnog izvještavanja.

Tabela 23: Indikatori realizacije Operativnog cilja 5.3.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.

5.3. Unaprijeđeni kapaciteti za medijsko izvještavanje o žrtvama krivičnih djela	Uspostavljen monitoring medijskog izvještavanja o žrtvama	NE	DA	DA
	Broj novinara koji su prošli obuke na temu izvještavanja o žrtvama	0	15	30

Operativni cilj 5.4.: Unapređenje sistema prikupljanja i obrade statističkih podataka o žrtvama

Sveobuhvatni i detaljni statistički podaci o viktimizaciji, žrtvama i njihovom položaju u krivičnom postupku predstavljaju ključni preduslov za kreiranje, primjenu i praćenje efikasnosti mjera zaštite i podrške žrtvama.

Tabela 24: Indikatori realizacije Operativnog cilja 5.4.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
5.4. Unapređenje sistema prikupljanja i obrade statističkih podataka o žrtvama	Normativni okvir omogućava pravosuđu prikupljanje i obradu adekvatnih statističkih parametara i obradu podataka o žrtvama.	NE	DA	DA
	Tehnički preduslovi informacionog sistema u pravosuđu omogućavaju prikupljanje i obradu adekvatnih statističkih parametara i obradu podataka o žrtvama.	NE	NE	DA

Operativni cilj 5.5: Unapređenje transparentnosti reformskih procesa u oblasti zaštite prava žrtava

Pitanje unapređenja transparentnosti reformskih procesa u oblasti zaštite prava žrtava potrebno je u budućnosti tretirati na nekoliko paralelnih kolosjeka i to:

- Kroz redovno sačinjavanje i objavljivanje izvještaja o sprovođenju Strategije;
- Putem organizacije sastanaka, diskusija, okruglih stolova i konferencija uz učešće predstavnika institucija, OCD i akademske zajednice na kojima bi se diskutovalo o aktuelnim izazovima zaštite prava žrtava.

Tabela 25: Indikatori realizacije Operativnog cilja 5.5.

Operativni cilj	Indikator učinka	Početna vrijednost 2024.	Prelazna vrijednost 2027.	Ciljana vrijednost 2029.
5.5. Unapređenje transparentnosti reformskih procesa u oblasti zaštite prava žrtava	Broj objavljenih izvještaja o sprovođenju Strategije (na godišnjem nivou).	0	2	2
	Broj održanih sastanaka, diskusija, okruglih stolova i konferencija na kojima se diskutovalo o aktuelnim izazovima zaštite prava žrtava (na godišnjem nivou).	1	2	2

7. Praćenje sprovođenja, izvještavanje i evaluacija

Praćenje sprovođenja Strategije biće povjereno Savjetu koji obrazuje Vlada Crne Gore u roku od 30 dana od dana usvajanja Strategije. U članstvo Savjeta biće uključeni rukovodioci svih ključnih institucija i organizacija civilnog društva i to: ministar pravde - predsjednik Savjeta, i članovi: generalni direktor u Ministarstvu pravde zadužen za krivično i građansko zakonodavstvo, predstavnici delegirani od Vrhovnog suda Crne Gore, Vrhovnog državnog tužioca, predsjednika Sudskog savjeta, predsjednika Advokatske komore, predsjednika Upravnog odbora Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstva zdravlja, Tužilačkog savjeta, kao i najviše tri predstavnika civilnog sektora izabrana na javnom pozivu koji raspisuje Ministarstvo pravde.

Svaki od članova Savjeta ima zamjenika koji, u odsustvu člana, ima sva ovlašćenja člana Savjeta.

U okviru nadležnosti za praćenje sprovođenja Strategije, Savjet ima sljedeće zadatke:

- Organizuje i sinhronizuje aktivnosti državnih organa, organa državne uprave i drugih nadležnih institucija u sprovođenju aktivnosti predviđenih Strategijom i Akcionim planom za njenu implementaciju;
- Prati prioritete, dinamiku i rokove realizacije i ocjenjuje postignute rezultate u implementaciji Akcionog plana;
- Ocjenjuje racionalizaciju utroška budžetskih sredstava i sredstava iz drugih izvora opredijeljenih za realizaciju Akcionog plana;
- Dostavlja Vladi Crne Gore godišnji i završni izvještaj sa pregledom stanja, ocjenom i predlogom mjera.

Savjet ima Sekretara koji rukovodi prikupljanjem i obradom podataka i pripremom izvještaja nadležnih organa, kao i druge stručne poslove. Sve institucije koje dostavljaju izvještaje sekretaru, imenovaće kontakt osobe odgovorne za prikupljanje podataka u okviru svoje institucije, kao i za

saradnju sa Sekretarom u procesu obrade podataka i izrade izvještaja. Zamjenik člana Savjeta može istovremeno biti i kontakt-tačka.

Administrativno-tehničku podršku radu Savjeta pruža Ministarstvo pravde.

Savjet održava sastanke po potrebi, a najmanje tri puta godišnje. Organizacija i način rada bliže se uređuju Poslovnikom o radu Savjeta koji ovo tijelo usvaja na konstitutivnoj sjednici. Osim Poslovnika, Savjet usvaja i jedinstvenu metodologiju izvještavanja i evaluacije rezultata rada usmjerenu ka unifikaciji metodološkog pristupa i kvaliteta izvještavanja među institucijama. Metodologija mora obuhvatiti i mehanizam ranog uzbunjivanja u slučaju kašnjenja u sprovođenju reformi. Po potrebi, Savjet i Ministarstvo će se starati o organizaciji obuka usmjerenih na osnaživanje analitičkih kapaciteta institucija.

Godišnje izvještavanje je potrebno sprovesti u skladu sa Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, a na osnovu indikatora. Godišnji izvještaji biće objavljeni na internet stranici Vlade i na internet stranici Ministarstva pravde u roku od sedam radnih dana od dana usvajanja izvještaja. Na kraju druge godine od početka sprovođenja Strategije, koja se poklapa sa krajem dvogodišnjeg Akcionog plana, potrebno je uraditi Izvještaj o realizaciji AP na obrascu koji je propisan Metodologijom. Rezultati procjene uspjehnosti Strategije bi trebalo da posluže kao smjernica za izradu novog dvogodišnjeg Akcionog plana.

Nakon okončanja implementacije Strategije, izvršiće se njena eksterna evaluacija od strane nezavisnog eksperta, čiji će rezultati biti sastavni dio završnog izvještaja o implementaciji Strategije, koji će biti dostavljen Vladi Crne Gore.

8. Informacije o sprovedenim konsultacijama sa zainteresovanim stranama

Shodno Uredbi o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija, poštujući princip transparentnosti, Ministarstvo pravde je dana 10. aprila 2024. godine objavilo Javni poziv za konsultovanje zainteresovane javnosti za izradu Strategije zaštite prava žrtava sa pratećim akcionim planom⁷⁵. Kako nije bilo NVO prijavljenih po ovom pozivu, Ministarstvo je 17. juna 2024. godine objavilo drugi javni poziv⁷⁶ na koji se prijavila NVO Centar za ženska prava.

U periodu određenom za konsultovanje zainteresovane javnosti (od 10. aprila 2024. godine) nisu pristigli pisani predlozi.

Ministarstvo pravde redovno je obavještavalo javnost putem svoje internet stranice o svim aktivnostima u vezi sa izradom Nacrta strategije i Akcionog plana; datumima održavanja sastanaka, kao i zaključcima koje je Radna grupa donijela na predmetnim sastancima.

Usvajanju ove strategije prethodilo je i sprovođenje javne rasprave, u skladu sa Zakonom o državnoj upravi i Uredbom o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa

⁷⁵ Dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-predlaganje-nvo-za-izradu-nacrta-strategije-o-zastiti-prava>, pristupljeno 22.06. 2024. godine

⁷⁶ Dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/drugi-javni-poziv-za-predlaganje-predstavnika-nevladine-organizacije-u-radnom-tijelu-za-izradu-teksta-nacrta-strategije-o-zastiti-prava-zrtava-sa-pratecim-akcionim-planom>, pristupljeno 22.06. 2024. godine

državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija. Javna rasprava povodom Strategije trajala je od 17. septembra 2025. godine do 17. oktobra 2025. godine. Javna rasprava je održana u skladu sa usvojenim Programom javne rasprave, u formi dostavljanja pisanih predloga, sugestija i primjedbi. U okviru javne rasprave održan je i jedan okrugli sto, 14. oktobra 2025. godine u Podgorici. Tokom javne rasprave, pored predloga i sugestija iznijetih na okruglom stolu, elektronskim putem je pristiglo 47 poruka sa predlozima i sugestijama, posredstvom naznačene adrese elektronske pošte, od kojih su određene sugestije i primjedbe koje su doprinosile kvalitativnom uređivanju teksta i sadržale konkretne predloge, odnosno predloge koji mogu biti sadržani u ovom tipu planskog dokumenta, prihvaćene i uvrštene u tekst ove strategije i pratećeg Akcionog plana.

Detaljan izveštaj sa javne rasprave, sa tabelarnim pregledom pristiglih komentara i opisanim stepenom i načinom njihove inkorporacije u radni tekst, takođe su objavljeni na internet stranici Ministarstva pravde, čime je konsultativni proces u cjelosti, od obrazovanja radne grupe za izradu ove strategije, do njenog upućivanja u proceduru usvajanja, učinjen u potpunosti transparentnim.

9. Procjena finansijskih sredstava potrebnih za sprovođenje Strategije

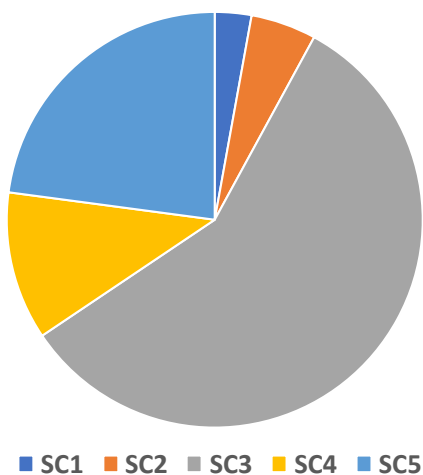
Strategija zaštite prava žrtava u Crnoj Gori 2025 – 2029. godine, odnosno njene pojedinačne aktivnosti, finansiraće se iz budžeta i donatorskih sredstava. Kroz Akcioni plan za sprovođenje Strategije za period 2025 – 2027. godine, za realizaciju svih planiranih aktivnosti predviđen je utrošak u ukupnom iznosu od 609,060.00 EUR, dok će se sljedećim Akcionim planom za 2028 – 2029. godinu definisati preostala finansijska sredstva.

Planirana projekcija za 2026. godinu iznosi 318,340.00 eura, dok za 2027. godinu iznosi 290,720.00 eura, sa sljedećim izvorima finansiranja:

Godina	Budžetska sredstva	Donatorska podrška	Ukupno
2026.	78,575.00	239,765.00	318,340.00
2027.	151,855.00	138,865.00	290,720.00
Ukupno	230,430.00	378,630.00	609,060.00

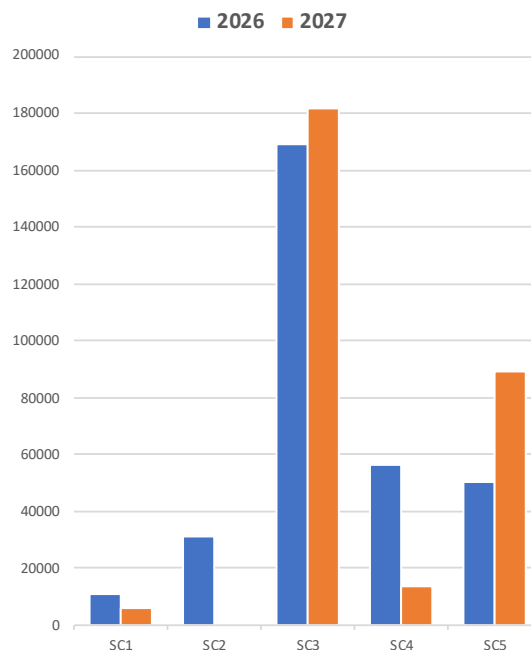
Struktura ukupnih troškova po strateškim ciljevima je sljedeća:

Strateški cilj 1: Usklađivanje normativnog okvira sa relevantnim međunarodnim standardima u oblasti zaštite prava žrtava	17,350.00
Strateški cilj 2: Unapređenje mehanizama za informisanje i podršku žrtvama u krivičnom postupku	30,995.00
Strateški cilj 3: Unapređenje pristupa pravdi za žrtve	351,060.00
Strateški cilj 4: Unapređenje mehanizama za jačanje procesne zaštite žrtava	70,245.00
Strateški cilj 5: Jačanje stručnih kapaciteta i podizanje svijesti u oblasti zaštite prava žrtava	139,410.00

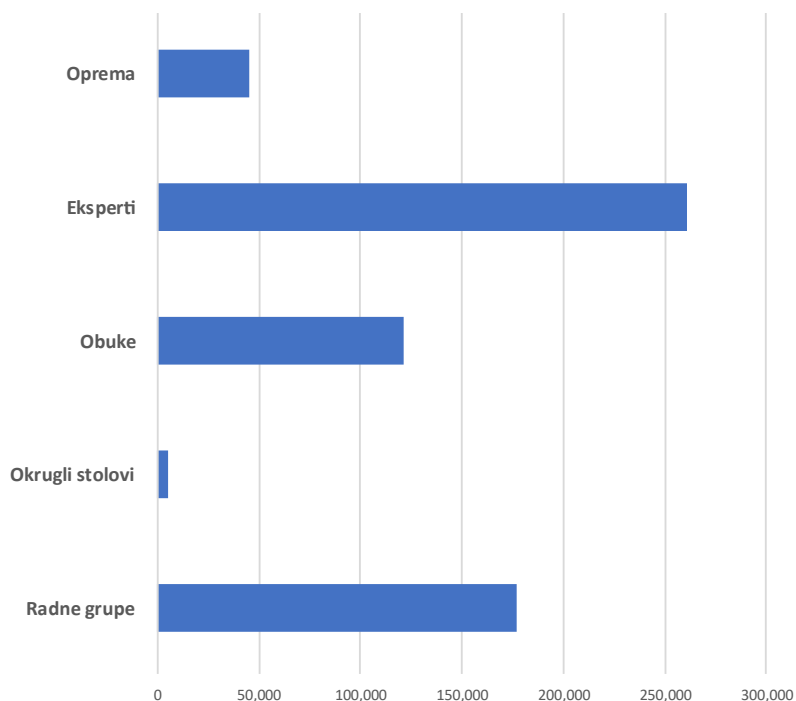
Po godinama i strateškim ciljevima struktura troškova je sljedeća:

	2026.	2027.
SC1	11,210.00	6,140.00
SC2	30,995.00	-
SC3	169,305.00	181,755.00
SC4	56,415.00	13,830.00
SC5	50,415.00	88,995.00

Po vrstama troškova struktura je sljedeća:

Radne grupe	177,050.00
Okrugli stolovi	4,960.00
Obuke	121,050.00
Eksperti	261,000.00
Oprema	45,000.00

Ekstrapolacijom procjene troškova za realizaciju prvog Akcionog plana za sprovođenje Strategije, može se procijeniti da će za implementaciju aktivnosti u periodu 2028 – 2029. godine neophodna sredstva godišnje biti, okvirno, najmanje na nivou godišnjeg prosjeka 2026 – 2027. godine prvog

Akcionog plana, što iznosi 304,530.00 eura. Time se ukupni troškovi za sprovođenje Strategije mogu okvirno procijeniti na nivou od 1,218,120.00 eura.

Tri scenarija finansiranja:

1. Scenario male vjerovatnoće

Iako izvršene konsultacije sa donatorima, kao i dosadašnja iskustva u saradnji sa donatorima, ukazuju da će neophodni dodatni resursi za realizaciju planiranih aktivnosti i ostvarivanja ciljeva Strategije biti u najvećoj mjeri obezbijeđeni putem donatorske podrške, postoji mala vjerovatnoća da donatorska podrška, putem ekspertske i logističke podrške, kao i obezbjeđivanja opreme i manjih infrastrukturnih ulaganja, neće u potpunosti obezbijediti sve neophodne dodatne resurse za sprovođenje aktivnosti. Ukoliko se nakon druge godine implementacije Strategije procijeni da postoji vjerovatnoća za ovakav scenario, biće neophodno da se u budžetu za 2027. godinu predvide eventualno nedostajuća neophodna finansijska sredstva.

2. Realni scenario

Na osnovu izvršenih konsultacija sa donatorima, realno je pretpostaviti da će za sve aktivnosti za koje su donatori iskazali zainteresovanost za pružanje podrške, neophodni dodatni resursi biti obezbijeđeni na taj način i da neće biti neophodna dodatna budžetska sredstva za realizaciju tih aktivnosti.

3. Pesimistični scenario

Ukoliko iz bilo kojih razloga dođe do povlačenja donatora iz Crne Gore, realizacija aktivnosti bi bila značajno ugrožena i postojala bi velika vjerovatnoća da operativni i strateški ciljevi ne budu ostvareni.

Kalkulacija troškova po izvorima finansiranja za prve dvije godine implementacije je zasnovana na prethodno opisanom realnom scenariju.

10. Akcioni plan

Akcioni plan za primjenu ove Strategije je njen sastavni dio.

Akcionim planom se, u skladu sa strateškim i operativnim ciljevima iz ove Strategije, definišu aktivnosti kroz koje se sprovodi svaki od ciljeva, institucije odgovorne za njihovo sprovođenje, pokazatelji rezultata (indikatori), rokovi, resursi i njihovi izvori.

Imajući u vidu potrebu izrade detaljne budžetske projekcije za period od 2027. do 2028. godine, u drugoj polovini 2027. godine biće sagledani rezultati sprovođenja reformi tokom 2025, 2026. i 2027. godine, kao osnova za izradu Akcionog plana za period 2028-2029. godine, kao sastavnog dijela ove Strategije i instrumenta njenog sprovođenja u predmetnom periodu.

11. Objavljivanje

Ova strategija i Akcioni plan će se objaviti na internet stranici Vlade i na internet stranici Ministarstva pravde u roku od sedam radnih dana od dana usvajanja Strategije i Akcionog plana.

Prilog I: Lista relevantnih međunarodnih standarda u oblasti prava žrtava

- Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA;
- DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA;
- DIRECTIVE 2011/93/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA;
- Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims;
- DIRECTIVE (EU) 2016/680 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA;
- Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union - PART TWO: NON-DISCRIMINATION AND CITIZENSHIP OF THE UNION, *Official Journal* 115 , 09/05/2008 P. 0056 – 0056;
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Communities*, 18 December 2000 (2000/C 364/01);
- European Parliament resolution of 14 March 2013 on strengthening the fight against racism, xenophobia and hate crime (2013/2543(RSP));
- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime, European Commission, COM(2021) 777;
- COUNCIL FRAMEWORK DECISION 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law.
- Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers); European Convention on the Exercise of Child Rights);

- Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies));
- European Convention on Human Rights; Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.V.2005;
- Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011); Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Lanzarote, 25.X.2007 (Lanzarote Convention));
- European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, Strasbourg, 24/11/1983)
- Convention on the Rights of the Child (CRC)); Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000, entry into force 12 February 2002);
- Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000, entered into force on 18 January 2002);
- Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 13 (2011) The right of the child to freedom from all forms of violence; Committee on the Rights of the Child, General Comment no 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) Geneva, 29 May 2013;
- Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 21 (2017) on children in street situations, 21 June 2017; Committee on the Rights of the Child General Comment No. 24 (2019), replacing General Comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice, Geneva, 18 September 2019, Committee on the Rights of the Child, General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment, Geneva, 2 March 2021;
- International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, adopted on 20 December 2006 during the sixty-first session of the General Assembly by resolution [A/RES/61/177](#); Committee on Enforced Disappearances. (2023). UN General Comment No. 1 on Enforced Disappearances in the context of migration. CED/C/GC/1;
- ECOSOC Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Fourteenth session Vienna, 23-27 May 2005, Guidelines in Matters involving children victims and witnesses of crime; Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational

Organized Crime, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000;

- Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment adopted on 10 December 1984 by General Assembly resolution 39/46; Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women adopted by United Nations General Assembly in New York, 18 December 1979;
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities adopted on 12 December 2006 by Sixty-first session of the General Assembly by resolution A/RES/61/106;
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination adopted on 21 December 1965 by UN General Assembly resolution 2106;
- Consultative Council Of European Prosecutors (CCPE) Opinion No. 12 (2017) on “The role of prosecutors in relation to the rights of victims and witnesses in criminal proceedings”.

Prilog II: Izvori i literatura

- Akcija za ljudska prava (2016) *Naknada štete žrtvama ratnih zločina u Crnoj Gori*, Podgorica.
- Akcija za ljudska prava (2023) Predlog izmjena Zakona o boračkoj i invalidskoj penziji u cilju uvođenja instituta „civilne žrtve rata“, dostupno na: <https://www.hracion.org/2024/03/27/status-civilnih-zrtava-rata-ministarstvo-rada-i-socijalnog-staranja-kasni-s-izradom-predloga-zakona-o-borackoj-i-invalidskoj-zastiti/>, pristupljeno 20. jula 2024. godine
- Akcioni plan za Poglavlje 23 - Pravosuđe i temeljna prava, Vlada Crne Gore, 2013.
- Akcioni plan za Poglavlje 23 - Pravosuđe i temeljna prava, Vlada Crne Gore, 2015.
- Bulatović, J. (2022) Priručnik za evaluaciju strateških dokumenata, Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore, Podgorica.
- COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Montenegro 2022 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2022 Communication on EU Enlargement policy, dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9b0d6b3-4b02-11ed-92ed-01aa75ed71a1/language-fr>, pristupljeno 12.5.2023. godine
- COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Montenegro 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_694%20Montenegro%20report.pdf, pristupljeno 2.12.2023. godine
- GRETA 2021, Evaluation Report Montenegro, Third Evaluation Round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, <https://rm.coe.int/evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe-conve/1680a2aefc>
- GREVIO Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Montenegro, 2018
- Dinamički plan aktivnosti koje vode do ispunjenja privremenih mjerila u poglavlju 23 – Pravosuđe i temeljna prava, Radna grupa za pripremu i vođenje pregovora iz oblasti pravne tekovine koja se odnosi na Pregovaračko poglavlje 23, Pravosuđe i temeljna prava, 2021.
- Ivanković, A, Spahić, L. (2023) Needs assesment - Beneficiaries' institutional capacities and needs in the area of victim support in war crimes cases in the Western Balkans (Bosnia and Herzegovina, Kosovo*, Montenegro, Serbia)

- Janashia, N. & Elezović, S. (2022) Rodna ravnopravnost u sudstvu u Crnoj Gori, Savjet Evrope, Podgorica
- Jauković, M, Badnjar, T. (2024) "Crime Victims and the Right to Free Legal Aid – International Standards and the Current State of Play in Montenegro", In (Kolaković-Bojović, M, Stevanović, I. eds) *The Position of Victims in the Republic of Serbia*, Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, pp. 47-62.
- Kisjelica, D. (2023) Analiza primjene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku za period 2017 – 2022, Akcija za ljudska prava i Centar za monitoring i istraživanja, Podgorica.
- Kolaković-Bojović, M, Baranowska G. (2024) Migrants as Victims of Enforced Disappearances, In (Kolaković-Bojović, M, Stevanović, I. eds) *The Position of Victims in the Republic of Serbia*, Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, pp.63-76.
- Kolaković-Bojović, M., Jauković, M. (2024) Strategic Approach To The Judicial Reform In Montenegro: The Current State of Play And A Way Forward, In: *Dynamics of the Contemporary Legal Order* (Radulović, S. ed), pp. 51-66.
- Kolaković-Bojović, M. & Džumhur, J. (2024) Enforced Disappearances and the Right to Reparation in Western Balkans, In: Baranowska, G. & Kolaković-Bojović, M. (eds.) *Enforced Disappearances: On Universal Responses to a Worldwide Phenomenon*. Cambridge University Press (in publishing).
- Kolaković-Bojović, Milica (2023) [Víctimas de desaparición forzada y derecho a la reparación](#). In: Desaparición forzada: Colección en temas de derechos humanos, Tomo I. Centro Internacional para la Promoción de los Derechos Humanos bajo los auspicios de UNESCO (CIPDH), Buenos Aires, Argentina, pp. 196-226.
- Kolaković-Bojović, Milica (2021) [Disappeared Persons and the Right to be Considered Alive - The current State of Play in the Western Balkans](#). In: Yearbook. No. 4, Human rights protection : right to life. Provincial Protector of Citizens - Ombudsman ; Institute of Criminological and Sociological Research, Novi Sad ; Belgrade, pp. 271-287.
- Kolaković-Bojović, Milica and Grujić, Zdravko (2020) *Crime Victims and the Right to Human Dignity - Challenges and Attitudes in Serbia*. In: Yearbook. No. 3, Human rights protection: the right to human dignity. Provincial Protector of Citizens - Ombudsman; Institute of Criminological and Sociological Research, Novi Sad ; Belgrade, pp. 239-269;
- Kolaković-Bojović, Milica and Đukanović, Anđela (2023) *Zločini iz mržnje u Republici Srbiji*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- *Mape žrtava ratova 1991–2001. na području nekadašnje SFRJ*, Fond za humanitarno pravo, <https://zrtveratovasfrj.info/site/home/hr-HR>
- Marković, M, Perry Joanna (2020) Analiza i preporuke u vezi sa zakonodavstvom, istragom i krivičnim gonjenjem i prikupljanje podataka o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje, govoru mržnje i diskriminaciji u Crnoj Gori, Savjet Evrope, Podgorica.

- Metodologija razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore, Podgorica, 2018.
- Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025, <https://www.gov.me/dokumenta/26b0c8cc-3890-426e-a275-a29e1ff69648> , 12.04.2024.
- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine
- Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023. – 2027. godine, <https://www.gov.me/dokumenta/8515d608-15c8-4b25-9c26-fe0a5daf58ec>, 12.04.2024.
- ODIHR (2014) Mišljenje o nacrtu zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela
- Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023–2024, Ministarstvo evropskih poslova, Podgorica, 2023, https://www.eu.me/wpfd_file/program-pristupanja-crne-gore-evropskoj-uniji-2023-2024, 12.04.2024.
- Srednjoročni Program rada Vlade Crne Gore 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/61a462bd-eb20-478c-b0ae-c7cb6312e817> , 12.04.2024.
- Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026, <https://wapi.gov.me/download-preview/d9bb2e11-a08f-430a-a786-041ba08c61fc?version=1.0> , 12.04.2024.
- Strategija reforme pravosuđa 2024-2027.
- Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024.
- Strategija za istraživanje ratnih zločina 2024-2027.
- Tmušić, Ž, Abadić, Z, Bogosavljević, J. (2019) Procjena Infrastrukture pravosudnih organa u Crnoj Gori, EUROL 2, Podgorica
- Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata ("Službeni list CG", br. 54/2018 od 31.7.2018. godine)
- UN Committee against Torture, Concluding observations on the third periodic report of Montenegro, 2. jun 2022.
- UN Human Rights Council; Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Montenegro, Fifty-fourth session 11 September–6 October.
- UN Committee on Enforced Disappearances, Concluding observations on the report submitted by Montenegro under article 29 (1) of the Convention, CED/C/MNE/CO/1; A/HRC/30/38/Add.2: Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances - Addendum - Mission to Montenegro.
- Victim Support Europe/MDTF (2017) Operating networks for Victim support services.
- Živković Petraković, T. (2023) Analiza usklađenosti zakonodavstva u oblasti zaštite prava žrtava i rada službi za podršku žrtvama, Institut za pravne studije.

- Vukčević, I. (2024) Primjena člana 42a Krivičnog zakonika u slučajevima zločina iz mržnje prema pripadnicima/cama LGBT zajednice, Centar za monitoring i istraživanje CEMI, Podgorica.
- Zajednička Pozicija Evropske unije - Pregovaračko poglavlje 23, Pravosuđe i temeljna prava, dostupno na: <https://www.eu.me/dokumenti-pregovori-o-pristupanju/#1583-1624-zajednicke-pozicije>, pristupljeno 12.5. 2023.
- Zvizdojević, J. (2022) Smjernice za pripremu strateških dokumenata, Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore, Podgorica.